

విదూ—మీరు ధైర్యముచేసి దుఃఖములను విడిచివేసి, తన మేళ వికటఁ బ్రేమసంభ్రమైన వసుకొనికనుజూచి దేవరవారి సందేశమును తెప్పించి నాకు రాజు—అప్పుడది యేమన్నది?

విదూ—“ఈయాజ్ఞ చేత నేనగృతార్థురాల నయినాను. అయినను భాగ్యహీనురాలయినయామెనిప్పుడు నిధినిగిలించునట్లుగా దేవిగారు మరల పదిలముగాఁ గావలియుంది కానాడుడున్నాడుగనుక, ఆమెనందఱుతోపుటయే సుఖసాధ్యము కాకున్నది. అట్లయ్యును నేను బ్రయత్నముజేసిదనని రాజుగారితో విన్నవించుచు.” అన్నది.

రాజు—ఓదేవా! ఓనంకల్పసంధవా! ప్రతిబంధముతో నెడిన విషయములయందుఁ బ్రవేశమెట్టి, కన్నుతడికాలమైన సహింప శక్యముకానట్లుగాఁ గొట్టుచున్నావు. (విస్మయముతో)

గీ. పరమకొమఁమగు నీదురాణమేడ?

హృదయభేదకమగుఁ సిడయేడ? మదన!

మృదువుఁ దీక్షణులు నగునన్న మేటివిఠ

వసుధ నీయందుఁ గానంగబడెను నేడు.

విదూ—ఈకార్యసాధన విషయమై నేనొక యుపాయప్రయోగము చేసినానని దేవరకు విన్నవించుచున్నాను. కనుక నీమనస్సు దృఢముగానుంచుకొమ్ము.

రాజు—ఓయీ! ఈచిత్తవ్యాపారములయందు విముఖమయియున్న యీ హృదయముతో నేసీదినకేవల మెక్కడఁగడపుదును?

విదూ—క్రొత్త గాఁబూచినను నూతనము లయిన రక్తగురులకు పుష్పములను గానుక గాఁబంపి, ఈయభినవవసంతసమయమునందు దేవరవారితో గూడదోలాధిరోహణసుఖ మనుభవించు మనసుపడుచున్నానని యిరానతి యిప్పుడే నిచ్చితిక చేతఁ దమకు నమాచారముపఠివదిగదా? దేవరవారును అందుకొప్పుకొన్నారు గనుక మనమాప్రమద వనమునకే పోదము.

రాజు—అది సరిపడదు.

విదూ—ఎందుచేత?

రాజు—మిత్రుఁడా! శ్రీలు సహజముగా బుద్ధికోశలముకలవాడు నేను బయలకెంతలాటనము చేయుచున్నను నామనస్సు మఱియొక రేయందుఁ దగిలియున్నదిగదా నీసఖి యెట్లు కనిపెట్టకుండును?

చ. నెమ్మొక్కరెండు పోతులొ బోయెను చూపుకొనెచ్చెనాన,
నిశ్చిత మామటచాచును నిశ్చితాబలిమింది మారిమిన్;
నెమ్మొక్కరెండు హృదయ, నేనొక బూజుముకలపై హెచ్చుగా
బూజునఁ జేయునేన యుపచారముకాదు వివేకరాజుడనున్

విదూ — దేవరయంతఃపుర కాంతలమింది చాక్షిణ్యము నొక్కపారిగా వెనుక
పట్టించుటతగుదు.

రాజు — (అనొందించి) అట్లయినచో బ్రతుకవసమాగతము కనబడుచున్నది

విదూ — దేవా! ఇదె యిది.

(ఇద్దఱును వదలుచున్నారు.)

విదూ — ఈ కుడుదనము చాక్షిణ్యముచేత కదలుచున్న వినుమూలమున
శ్లో తీవరవారిని బ్రతేకింపఁ దగ్గఁ పెట్టుచున్నట్లున్నది.

రాజు — (స్వర్గముఖమునఁబడిచి) ఎంతయువచ్చినదికదా! ముక్తమునఁ

చ. కదిలినగండుగోయిలక ర్ద్రుఖావహూతకంబుచే

నదయతఁ గాముబాధ తెలుపెపుడును చనునట్లు లొప్పెకున్;

పదిగ వసంతఁ దామ్రసుమవాసనలం దగుదల్లగాలిచే

మృదువగు చేతితో నిమురులిని తోచెడు మచ్చరమున్.

విదూ — తాచోపకమనము కలుగుటకయి యిండుబ్రతేకింపుము.

(ఇద్దఱును బ్రతేకించుచున్నారు.)

విదూ — అవధానముతోఁబామునూ, ఇదిగో ప్రేమదవనలక్ష్మిరెన్నాకర్షించుటతో
యనరట్లు యువరీవేషమును లజ్జపరుచు పుష్పలంకారము ధరించియున్నది.

రాజు — నేనును బిన్నముతోచే చూచుచున్నాను.

చ. వింతాధరావక్షరంబును మిలచెడు వనరుకాతోకమునువిభజి

మకరికాపతాదీమండనంబును మించు నడుమపువ్వునీల మధుకారి

వందరక సహజోదాంచిత తిలకైప్పుగదిను మిలిమిలు చిలుంబునూధ

బహువిధకృంగారభావంబులను మించి వింతగానున్న మమతలక్ష్మి

ప్రాధయంతరీజనంబుల రమ్యమైన

మోములనుతేయు సింగారములను మించి

తానికే మరల్చే నెడువడుస విడిగా

మమతలక్ష్మిచే తేతోవ్వకమునాగ.

(అని యుద్వాహనోధను నిరూపించుచున్నారు.)

[అవ్వకు సంభ్రమముతో మాళవిక ప్రవేశించుచున్నది.]

మాళ—రాజుమఃను తెలియక నే నాయనను నామిదినుచున్నందుకు లజ్జపడుచున్నాను. నేనీవృత్తాంతమును నావీర్యుని కట్లు చెప్పగలను! ముక్కుమీదు నాకీ యప్రతీకారమైన తీవ్రవేదన పెంకలముపెట్టునో తెలియజాలకున్నాను. (కొన్ని యడుగులునడిచి) నేనెక్కడకు బయలుదేతినాను? (ఆలోచించి) “గౌరముని భవలక్ష్మను చేర మయ్యలనుండిపడి నాకాబువోస్పినట్టియన్నది, అందుచేత నేనుబోవుట కళక్తురాలనుగా నున్నాను. కాబట్టి నీవుసోయి కాంధనాళోళమునకు దోహదము నిర్వహింపుము. అది యయిదు ధాతువులతోపల్ల ఖూలబట్టిక పక్షమున, నీమనోరథ పూర్వకమయిన యనుగ్రహమును నీకు జేపెదను.” అని దేవిగారు నన్నుబంపి యున్నారు. నేనీవృత్తు నియమించినట్లయినకువచ్చి యున్నాను. నాపాదాలంతారమునుబట్టుకొని నాకంటేనే బయలుదేరిన పథకావళిక యింకనురాకున్నది. తేనీలోపల ముహూర్తకాల మొంటితా దుఃఖపడితిమిదను. (అని యిటునటు తిరుగుచున్నది.)

విదూ—(చూచి) అహోహో! ఇదిగో ముద్రపానవిద్యలుండై యున్నవారియొద్దకుఁ బానకపుంగుండ శ్రీవీణానిరాఁబడినది!

రాజు—ఓయీ! అదియేమి?

విదూ—అదిగో మాళవిక విశేషాభరణములులేక ముఖమునందు విషాదముకన్పడ మొంటిగానమిషమున నే నిలిచియున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) ఏమీ! మాళవికా?

విదూ—నిస్సందేహముగా,

రాజు—ఇప్పుడు నాకుబ్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తిమగును

ఈ దగ్గరవియున్న పాంధుండఱులకా విని పాదసపక్షికుఁత, నా జొనిఁదరువాటిశ్రీక నదియున్నదటం చలదారుమాడ్కి, నేలగుసీయురాలు యెంతఁదలచెందును నీవుకదింపఁ జెంతలేఁ బ్రతిఱిగింపకుము నేనెదురు దొంగనాకుఁగను చుండనాదముక

అనుయోగ్ముడ?

విదూ—అదిగో కటవాలునకుమనంధి తెలుకడి యాతంకే ముతలి కనలుకుచున్నది.

రాజు—అదిమెను జూచినాను.

నుననీతంబును నిలు చేపకానుఁ గలిగి
బటువులైనట్టి గల్బగుబ్బలను దనరి
నిడుదలఁ జాలుఁగన్నలు నెఱయ నెటక
చేరవచ్చును నదిగొ నాజీవితంబు.

మిత్రుఁడా! ఆమెతూర్వముకంటెఁగొత్త యావస్థ పొందియున్నది. ఎట్లన-

గీ. రెల్లుపులుఁబోలెఁ జెప్పెలుఁజెల్ల పాటి
పరిమితములైన భూషణావళులఁ దాల్చి
నటలెడు వనంతమునఁ బాంతుపత్రవితతి
మూఁగఁ బూతపట్టెడుమల్లెఁగఁ బోలి.

మదా—ఈమెయునీవలెనే మన్మథవ్యాధిచేతనే బాధఁసుందుమండియుండును.

రాజా—నామీఁదిప్రేమచేత నీకట్లగుచున్నది.

మాళ—ఈవృక్షమును లలితసుకుమారదోహదము నవేక్షించి పుష్పలంకారము
లేక యత్యాతురనయియున్న నావలెనే శోకమభినయించు చున్నట్లున్నది. కాబట్టి
దీనినడచేతఁ జల్లఁగానున్న యారాతిమీఁదఁ గూరుచుండి వేడుకతోఁబ్రార్థుపుచ్చెదను.

విదూ—ఆమె యత్యాతురనయి యున్నానని చెప్పుచున్నదివిన్నావా?

రాజా—ఇంతమాత్రముచేత నీయూహనరియినదని నేనెంచను. ఎందుచేతనన-

క. కురుకకుమరజయంగొని,

పరశీకరముల ధరించి, వంచి చిగుళ్ళకొ,

దరుణుల నిష్కారణకుగ

మరియాతురవెట్టివచ్చు మలయానిలుఁడున్.

మాళ—(కూరుచున్నది.)

రాజా—మిత్రుఁడా! మన మీతఁగెలచాటున దాఁగియుండమురమ్ము.

విదూ—దురమున నిరావతివలెఁ గనఁబడుచున్నది!

రాజా—పద్మలతను జూచినయేనుఁగు మొసలిని లక్ష్మముచేయడు. (అనిమామ
చున్నాఁడు.)

మాళ—ఓహృదయమా! నేనునిరాధారనుగనుకదులభమైనయీశోకనవదు
వుము. వన్నీల నీవాయాన పెట్టెదవు?

విదూ—(రాజానంకఁజూచుచున్నాఁడు.)

రాజా—ప్రేమయొక్క మహిమచూడుము.

గీ. పలుకవు నిమిత్త మామనోన్మథకు నీవు,
తత్త్వమరయంగ నూహకుడరముకాదు;
లలనకో! యట్లయిన నీవిలాపమునకుఁ
గాడణము నేనయందు నిక్కముగఁ దలఁతు.

విదూ—దేవా! ఇప్పుడే మీసంశయము నివర్తికయగును. నేను మీమదనసందేహమును తెప్పినవకుళావళిక యొంటిగానీలాగున వచ్చుచున్నది.

రాజా—అది పార్థన మణచిపోయినదేమో!

నీదూ—ఇప్పు డాచానిసకూతురు మహత్తరమయిన దేవరచారిసందేశము నేలుచున్నది.

[పాదాలంకారములతో వకుళావళిక ప్రవేశించుచున్నది.]

వకు—నాసఖికి తేమమా?

మాళ—ఓహూ! ఎకుళావళికా! నచ్చితివా? నీకుస్వాగతము. కూరుచుండుము.

వకు—(కూరుచుండి)ఓనీ! నీవిప్పుడు యోగ్యతయినపనికినియమింపఁబడినావు. నీకాలాకటి నావంక నూపుము, లభుకపెట్టి నూపురము తొడిగెదను.

మాళ—(తనలో) ఓహృదయమా! యీవైభవము లభించినదని సంతోషింపఁబోకుము. నాకీదుర్దశ యెట్లు తొలఁగును? కానిమ్ము. నాకిదే మరణాలంకారముకాదగలదు.

వకు—నీలో నీవేమియాలొచిందుచున్నావు! దేవిగా రికాంధనాళోకమెప్పుడు పుష్పిందునాయని యాచురపడుచుండురుగదా?

రాజా—ఏమీ! ఈప్రశాస్త్రమంతయు నశోకవృక్షదోహదము నిమిత్తమా?

విదూ—ఏమీ? దేవిగారు కారణములేకయాయంతఃపురా భరణములతో నీమొనలంకరింప నియమించియుండదని మీకుఁ దెలియదా?

మాళ—(కాలుచాచి) సఖి? ఇప్పుడు కాలికి నొప్పి కలుగనీకుము.

వకు—సఖి? నీవు నాశరీరమవేకదా?

(అనిపాదాలంకారముచేయునట్లు నటించుచున్నది.)

రాజా—గీ. నఖుండ! మామము వ్రయురాలి చరణమునకు

లేతగానిడ్డ లక్తుకలేఖ యదిగో

హరునిచేనర్థమైన యనంగవృక్ష

మునకుఁ దొలిపల్లవం బనమురువుమాపు!

విదూ—దేవిగారీమకు నియమించినపని యీపాదమునకుఁ దగియున్నది.

రాజా—నీవు చక్కగా చెప్పినావు.

న. వరసఖకాంతినొప్పి నవపల్లవరూపము చేత బాగ్యమో
తమటి ప్రళయ పాదమునఁ దివ్యగజపద్మము లెఱిసిరికా; శ్రీ
వీరు లవిలేక దోహదము చేయ నోరమునైన, శీనయో,
శరమునువంచి శరమును జేసిన కంటునిగైన, విక్రమఁడా!

విదూ—నీవే యీ మెయెడ శరముచేసినవాడ నగుదు నేమా!

రాజు—అమోఘ కార్య సిద్ధుడవయిన నీ బ్రాహ్మణవాక్యమును శర సావహించెదను.

[అష్టగురుత్తుగనియున్న యిరావతి చేటికతోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

ఇరా—సఖీ! నిపుటికా! శ్రీల కిటువంటిమత్తత విశేషాలంకారముని నేను
బలుమాలునినయ్యచిచ్చిశాను. ఖిలాఖోక్తి నత్య మేవా!

నిత్ర—ఇది మొదట లోకప్రవాదమోకాని యాష్టగు నత్యమేయయివది.

ఇరా—ఓసీ! నాకుంపలిపేమ నటుండనిక్కు. ఉయ్యెల యున్న గృహమునకు
భరణ సాకంఠెముందుగాఁ బోయియుండుననినవిష్ణుడెట్లు తెలిసికొంటివో నాకుఁజెప్ప.

నిత్ర—అమ్మా! నీకుంపలిశుభిండ్లచేయిచేతఁ బోయియుండునని తెలిసికొంటిని.

ఇరా—ఈయుపచారపుత్తి చాలించి మధ్యస్థతను నవీనాచి చెప్పెను.

నిత్ర—నవంతోగ్ధవమునువది నైవేద్యములకు మరగిన గౌరవములు వాతోఁ
జెప్పివాడు. అమ్మగాన త్వరపడవలెను.

ఇరా—(అనన్ధకు లగినట్లు గాకొరెనుఁజించి)సఖీ! మత్తుచేత బాధవడుచున్న
నన్ను రాజాగారి దర్శనమునియితము లక్ష్యము త్వరపెట్టుచున్నదికాని కాళ్లుమృతము
సాగకున్నది.

నిత్ర—మనమిప్పు డుయ్యెలనన్న వసంతగృహమునకు వచ్చియున్నారము.

ఇరా—నిపుటికా! భరణ గారికక్కడఁ గనఁబడలే?

నిత్ర—అమ్మగారుతిన్నఁగాఁజూడవలెను. మరిహాసాధకముగా రోజుగారింజె
తీగెలలోనో గూఢము గాదాఁగియుండును. మనమును శ్రేంకణపులతా చరిత్రమయిన
యీయోకగృహముక్రింది కిలాపట్టుమునకుఁ బోవుదము.

ఇరా—అలాగే.

నిత్ర—(చూచి) అమ్మా చూడుము. శ్రీయ్యునిగున్నును వెదకుచున్న మనకిప్పు
డెట్టిచిమ కానఁబడుచున్నది.

ఇరా—అదియేమి?

నిత్ర—ఇదిగో యోకగృహముమొక్క నీడను నదనొకటియోకగృహమునందా
లంకారము చేయుచున్నది

ఇరా—(శంకను గనబఱచి) ఇది మాశవిక యందహానివహోటుకాదు. నీవే మనియూహించెదవు?

నిపు—ఉయ్యెలనూడి పడుటచేతఁ గాలు నొప్పి పెట్టినవయి నేనిగా రశోక దోహదకార్యమునకు ముశవికను నియోగించిరనియూహించెదను. అట్లుకానియెడలదని తానుధరించుకొనెడి యాయందఁజరను బరిజనుము వెట్టుకొనుటకెట్లు నియమించును?

ఇరా—ఇది దీనికి గొప్పగారణము.

నిపు—నీవురాజుగారి నేలవెదకవు?

ఇరా—సఖీ! నాపాదములు ముందుకు నడువకున్నవి. నానవస్సు కళనశపడు చున్నది. ఈలోపల నాజంకు తీర్చుకొనియెదను. (అని మాశవికనుజూచి తనలో) నామనస్సులో భీతిఁబుగుటకు సేతువులేకపోలేదుకదా!

వసు—(పాదమునుజూచి) ఏమి? ఈలత్తుక రేఖలనుదీర్చుటసికింపుగానన్నదా?

నిపు—నాకాలిమీద నుండుటచే దీనిని నేను ప్రశంసించుటకు లజ్జపడు చున్నాను. ఈకిల్వకళాకళలమును నీవెవరివద్దనేర్చుకొన్నావు?

వసు—నేర్పిప్పుడు రాజుగారి శిష్యురాలను.

విమా—నీవిప్పుడు గురువక్షిణముపొందుటకు వేగిరమురమ్ము.

మాశ—అదృష్టవంతురాలని గర్వపడఁబోకు.

వసు—ఉపదేశమునను దగినపాదము లభించినదిగనుక వేఁపుడు గర్వము నే పొందెదను. (చిత్తుకరచనుచూచి తనలో) నాపని నేను జక్కి-గా నిర్వహించితిని, (ప్రకాశముగా) సఖీ! నీపాదమున కొకదానికి చిత్తుక వెట్టుటయ్యినది. ఇంకనోటితో నూఁది తిడి యార్చినరెను. అక్కఱలేదు. అపని యిక్కడిగాలియే చేయుచున్నది!

రాజు—మిత్రుఁడా! చూచుచుండు.

గీ. పద్మిలత్తుకచే దడిపాయకున్న

పాదమాణంగ నాముఖవాయువునను

జక్కి-గానూఁది తగు నేవనలుపనాకు

నుత్తమంబైన యవకాశ మొదలెనిపుడు.

విమా—మీకిఁజింతయెందుకు? ఈనేవమీకుఁజరకాలనుసుధవింపఁబించునులెండి.

వసు—సఖీ! నీపాదము కందామరపరె శోభిల్లుచున్నది. నీవిప్పుడుఁబర్వతారా జుగారియొడిలోఁ జేరుదానివలె నున్నావు.

ఇరా—(వసుకొనిక ముఖమునే చూచుచున్నది.)

రాజు—ఇది నాకాశీర్వాదము.

మాళ—ఓనీ! అదివ మాళాక్యములు పలుకకు.

వకు—నేను బలుకఁదగినదానినే పలికినాను.

మాళ—అట్లయిన, నేనునీకుఁ ద్రిమయరాలనుగానా?

వకు—నాకుమాత్రమేకాదు.

మాళ—మఱిమెవరికిఁగూడ?

వకు—గుణగ్రాహులయిన రాజాగారికిఁగూడ?

మాళ—నీవుమామమాటలు చెప్పుచున్నావు. నాయెందఱిగుణులను జేచియులేదు.

వకు—సత్యము. నీయందుఁగూడు. వాకదిక్కుకించి తెల్లపాతిన రాజాగారినుండ రాంగములయందుఁ గనబడుచున్నది.

నిపు—మొదట గుణింపుకొనివచ్చినట్లే యీచెడుపడఁతుక యొత్తరము చెప్పుచున్నది!

వకు—అనురాగ మనుకొనుతేతనే పరీక్షింపఁదగిన దన్నగుజన వాక్యమును బ్రమాణము చేసికొమ్ము.

మాళ—నీవేల ఇచ్చవచ్చినట్లెల్లను వదలెదవు?

వకు—కాదు కాదు. క్రిందతః శుభదువులయిన యివిమఱియొకరినొకరినొడి పచ్చిన రాజాగారివాక్యములేమిమా?

మాళ—సఖీ! దేవిని దలంచుకొని నాహృదయమిమాటలను విశ్వసించుకున్నది.

వకు—ఓసియద్దరాలా! తుమ్మెదభాధ యున్నదని వసంతకాలమునఁ గలిగిన కొమ్మవిపూ వలంకరించుకొనుచుదాయేమి?

మాళ—దుర్లభపదార్థాపేక్ష పొందియున్నవాకు నీవుసహాయరాలనగుదువా?

వకు—నేను మర్దించినకొలఁదిని బరిమరించు వకుళాపతికను జామా.

రాజా—మేలు! వకుళాపతికా! మేలు!

ఉ. భావమెఱుంగ నైనపిదపం దగఁ బ్రస్తుతవాక్యయంబులన్,

గేవలముం దిరస్కృతి జనించినచో నుచితోత్తరంబులన్,

జేవమెయి న్నివేదము చేసె మదిజునిదేశ మిచ్చటన్;

జేవములిట్లు దూరికలచేతనె యుండును గాముకాళికా.

ఇరా—సఖీ! వకుళాపతి మాళవికచేత నీకార్యమునం దడుగుపెట్టించినది చూచితివా?

నిపు—అమ్మా! నిర్వికారయవను భుమయోచితమైన యాపదకము వారివలన బుట్టించును.

ఇరా—నా హృదయముయొక్క శోక తప్పక పోరద వలసినదే. ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినందునఁ గర్తవ్య మాలోచించెదను.

వసు—ఇదిగో నీ రెండవ పాదము కూడ నలరికరింపఁబడినది. ఇప్పుడందెలను నీరెండు కార్లకును దొడిగదను. (అందఱు పెట్టుట నభినయించుచున్నది.) సభ! లెమ్ము. ఆ శోకమును పుష్పింపఁజేయుటకయి యింక దేవిగారియాజ్ఞ నమఘము.

(ఇద్దఱును లేచుచున్నారు.)

ఇరా—దేవిగారి నియోగమని విన్నాము. ఇప్పుడదిజరగనిమ్ము.

వసు—ఇదిగో రాగాధిక్యముగల నీవనుభవింపఁదగిన వానిరూపము నీయెదుటనే యున్నదే.

మాళ—(సంతోషముతో) భర్తాయేమి?

వసు—(చిఱునవ్వుతో) భర్తాఁడు. ఈయశోకమున వ్రేలుచున్న యీశ్రాంబిగురు జొంపములను కణాభరణముగాఁ జేసికొమ్ము.

మాళ—(విహదమును నటించుచున్నది.)

విమా—ఏమి? దేవతవారు విన్నారా?

రాజా—మిత్రుఁడా! ఇంతతోనే కాముమలముభీష్టము సంపూర్ణమగును.

చ. ఒకరకఁ బ్రేమయొండి మఱియొక్కరికిం దగ్గఁజేసులేనివా

రికి నడిఁ నొందుకల్గినను శ్రేష్ఠముకాదది; యంతకంటెనున్

బ్రకటసమానురాగులగువారల కామరణంబు నొండొరున్

వికలతఁగూడ నబ్బమియుఁ బెద్దయు మేలుగనెంతు నామదిన్

మాళ—(చిగురాకును గణాభరణముగా ధరించుకొని విలాసముతో సశోకమును దత్తుటకు బాదమెత్తుచున్నది.)

రాజా—మిత్రుఁడా!

గీ. పాదపమునుండి గృహియించి బెల్లకంబు

మరలఁ బాదపల్ల వమిడై మ్రాకునకును;

శోరియుభయులు నిటుమార్పుకొనుటచేత

వంచితుండనైతినిప్పు జేనందు దలఁతు.

మాళ—ఈయశోకము పూచుటకయి చేయవలసినదోకాదము నేను జేసితిని గదా? ఇట్లు చేసినతరువాతఁగూడ నది పుష్పింపకుండునేమో?

వసు—సభ! ఇంక నీలోపమేదియు లేదు. నీచరణసత్కారమును బొందియు శిష్యులుగాం బూత పట్టఁబోయినపక్షమున నీయశోకవృక్షమే నిర్ణయము.

రాజ—ఉ. ఈతనునుద్యయంఁగియల నింపగునాదము ప్రిప్టఁగా నవా.
 జ్ఞాత సమానకోమలముపాదమున న్నిను సత్కరించిన్
 బూతనుబట్టునన్న, నిటబొల్పి యకోకమ! చారురూప
 భాతుల నాయకార్థ మగునాదరమున్ వృథగాదనయెడక?

మిత్రుఁడా! నేనుబోయి యవకాశముచేసికొని మాటాడఁగోరుచున్నాను.

విమా—రమ్మ. నేనిప్పుడు వారిని భయపెట్టెదను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

నిత్ర—అయ్య! అయ్య! రాజుగారు పగిలేకొందుచున్నారు.

ఇరా—నేనిది మనస్సులో మొదటనే యాలోచించినాను.

విమా—(చేబోయి) అయ్య! రాజుగారిమటనుండఁగా దేవిగారికి ద్విశు
 మయిన యాయుకోకపుత్రును ఎడమకాలివోఁ దన్నట నీకుఁ దగునా?

ఇద్దఱు—(హిటుపాటుతో) అయ్యో! రాజుగారిక్కడనేయున్నారే!

విమా—నకుళాంబికా! ఈమె తెలియక యవినయకార్యము చేయుచుండఁ
 దెలిసిందానవునీవు దావుఁనుండి యొందుకు వారింపినావురావు?

మాళ—(భయము కనబఱుచుచున్నది.)

నిత్ర—అయ్య! విహానుభావుఁడైనయీగౌతముఁడేమిచేయుచున్నాఁడోచూడు.

ఇరా—ఇట్లుగాక పోయిన మఱియె ట్లిద్రాహ్మణాధముఁడు జీవనము చేయఁ
 గలుగును?

వకు—అయ్య! ఈమె దేవిగారి యాజ్ఞాప్రకారమేచేయుచున్నది. ఈయతి
 ప్రముచునందీమె పరాధీనురాలా, రాజుగారు తుమింతురుగాక! (అనితాను మ్రొక్కి
 మాళవికచేతమ్రొక్కించుచున్నది.)

రాజ—అట్లయినపక్షముననీయంగుఁ దప్పిదములేదు. కళ్యాణ! రమ్మ. (అని
 చేతితోఁ బట్టుకొని మాళవికను లేపదీయుచున్నాఁడు.)

విమా—ఇది తగును. దేవిగారు మానసియురాలుగదా?

రాజ—(నవ్వి) క. జన్మనిరోఁ కఠినంబగు

నివ్వసుధారుహము మొదల నిటుమోపుటచే

నొవ్వ జెడిలయగోమల

మివ్వమపజాంబుజాత మిశ్వుడు నీకున్?

మాళ—(లజ్జ వర్జితమయిచున్నది.)

ఇరా—(అనూయతో) ఓహో! భరణగారు నవనీలకోమలహృదయులుగదా

మాళ—వచ్చితిని! తరునియొగమునునవిపితమునిదేది గారికిని వేదింతమురమ్ము.

వసు—సెలవుపుచ్చుకొనియొదనని రాజు గారికి విన్నపముచేయుము.

రాజు—కళ్యాణీ! నీవు పోవచ్చును. సమయము దొరకినదిగనుక ముందుగానే ఇప్పుడు నాప్రాధికానమువినుము.

వసు—అవహితురాలవము వినుము—దేవరవా రానతిత్తురుగాక!

రాజు—గీ. ఈవిధమున నె యిరితిరో! యీశరీర

మల రొదవకుండే జరకాలమందునుండి;

నీదుస్వర్ణాచ్ఛరంబున నెఱుపుమిందు

నన్య ముల్లనినాకు దోహదమునిపుడు.

ఇరా—వేగముగా (నవ్విపించి) ఈయనకవశ్యము గాదోహదముచేయుము. ఆశోకము పూలనుమాత్రమే యిచ్చునుగాని యీయనపూవులను ఫలములనుగూడనిచ్చును.

[అందఱును ఇరావతినిజూచి తత్తరపడుచున్నారు.]

రాజు—(రహస్యముగా) మిత్రుడా! ఇప్పుడేమిగతి?

విదూ—మఱియేమున్నది? షిక్కబలమే.

ఇరా—మేలు! వసుశోభిగా! మేలు! ఇప్పుడునీవుమంచివశిబూనుకొన్నావు. మాళవికా! భర్తగారికోరికను సఫలముచేయుము.

ఇద్దఱు—అమ్మా! తమింపుము. రాజు గారిప్రణయపరిగ్రహమునకుమే మెవరము? (అని బెడలిపోవుచున్నారు.)

ఇరా—పురుషులనునమ్మగూడదు. నీమాయమాటలునమ్ముటచేతఁబ్రియాభాగ్య నయుముండి తిరస్కృతురాల నయిన నాకిప్పుడిది హృదయశల్యమయినది. వేటకాని గీతముచేత ననుమానపడక యాకర్షింపఁబడిన లేడివలెనే నావిశాశము నేను దెలిసికొలేకపోతిని.

విదూ—(రహస్యముగా) మిత్రుడా! ఏదోయత్తరమునాలోచింపుము. నీకుఁ జెప్పఁబడినదేమున్నది? నీటిసమీపమున దారిలేక పట్టుపడిన దొంగవలెనే యిప్పుడు సంధిచేసికొనుటయే కర్తవ్యమని తోచుచున్నది.

రాజు—సుందరీ! నాకు మాళవికతోఁ గొంచెమయిననుబనిలేదు. నీవాలస్థము చేసినందున, వీరితో నేను గొంచెము వినోదముగాఁ బొద్దుపుచ్చుచున్నాను.

ఇరా—మిత్రు నమ్మగూడదు. భర్త గారికిటువంటివినోదము దొరకినదంగతి నాకుఁ దెలిసినదికాదు. అట్లు తెలిసియుండినయెడల నేనీవిధముగా మీకు వినోదభంగమును జేసియుండదు.

విదూ—ఇప్పుడు రాజు గారిదాక్షిణ్యము వేడఁగొట్టుకోవలయు. సమీపమునఁగనఁ
బడినప్పుడు రాణిగారిపరిచారికలతోడ సంభాషించుటకూడఁ దప్పకునా? నీచేతెప్పు.

ఇరా—వారితోడి సంభాషణ మే జరగనిమ్ము. వేళ నామనస్సు నేలయాయన
పెట్టుకోవలెను? (అని కోపముతో బయలుదేలుచున్నది.)

రాజు—(నెంబడింది) పొగిణేశ్వరి! శాంతింపుము.

ఇరా—(పిడ్డలమూడి కాలికఁ దగులుకొనఁగా నడుచుచున్నది.)

రాజు—గుండరి! ప్రేమగలవారిని నిరాదరిండుట యుక్తముకాదు.

ఇరా—ఛూరై! నీవు నమ్మఁదగినవాఁడవుకావు.

రాజు—గీ. 'ఛూరై' యనుమాటతో నె యెతోయజాతీ!
యశఁగురయిన నాపయి కోప మాటఁజెల్లు;
కాళ్ళపయినాని నిన్ను మేఖలయు వేడఁ
జుడి! కోపంబు విడువంగఁజాలవేమి?

ఇరా—ఈచెడు మేఖల గుం నిన్నే యనుపరించుచున్నది. (అని మొలనూలు
పుచ్చుకొని దానితో రాజును గొట్టఁబోవుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఈ యిరావతి

గీ. కానునండి యుపేక్షతోఁ గగముజాటు

పసిఁడి మొలనూలితోడ బాష్పములు కాఱు

మగురాలయి ననుఁ గొట్టుచుద్యమించె

మొలనూలు మొలనూలితో వింధ్యార్ద్రమోడునట్లు.

ఇరా—ఏమి! ఈవిధముగా నన్ను మరలఁ దిరస్కారముచేయుచున్నావు! (అని
మొలనూలితోడి చేతుతీసికొనుచున్నది.)

రాజు—క. అపరాధి నయిననాపయి

నిపు డెత్తి నదండ ముడిపెడలఁ లతాంగీ!

యిపుడు విలాసము పెందియుఁ

గుపితత్వము దానునందుఁ గూర్చెదవకటా.

ఇప్పుడు నీకోపముతగ్గింపుము. (అని పాదములమీఁదబడుచున్నాఁడు.)

ఇరా—ఏమి సంగోషకగమయినదోహదము చేయుటకిది మార్గవిక పాదములు
కావు. (అని చేతికతోఁగూడఁ బోవుచున్నది.)

విదూ—లెమ్ము. నీదమ్మగపొంపఁబడినావు.

రాజు—(లేచి యిరావతినిగానక) ఏమనో! నాపీయ్యరాలు పెడలిపోయినదా!

విదూ—మిత్రుఁడా! దేవతముచేత నవినయఁడనైత నన్నిచ్చును విధిచిహ్నియను దానితోపమింకను దీనిలేదు. అంగారరాశివలె నీమె మరల రాకమునుపే మనము శిశ్రువుగాఁ బాఱిపోవుదమరమ్ము.

రాజు—అహ! కామునివైషమ్యము!

గీ. మనసు ప్రియురాలిపైఁ జిక్కికొన నేను
నేవగ నెఱుఁతు మొక్కినఁ జేకొనమియు;
కూర్మిగలవయ్య నావీఁదఁ గుపితయగుట
చేత నేను నివ్వడుపేక్ష చేయవచ్చు.

(అందఱును నిష్క్రమిండుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు విచారగర్భిఁడయి రాజును, ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

రాజు—(తనలో)

చ. చెవులనుబడ్డ కాంతపయఁ జేరుచు వేరది నాటియాకచే,
నవలను రాగపల్లవము నందుచు దృష్టికిఁ గానిపించుటన్.
దవిలి కరంబు పూచినవిధంబుమరం బులకాంకురాలితే,
జయమున గామవృక్షము రసజ్ఞుని నన్ ఫలమొందఁజేయుతన్.

(ప్రకాశముగా) మిత్రుఁడా! గౌతమా!

ప్రతీ—దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! గౌతమఁ డిక్కడలేడు.

రాజు—(తనలో) అయ్యో! అతఁడు మాళవిక వృత్తాంతమును తెలిసికొనవచ్చుటకయి నాచేతఁ బంపఁబడినాఁడుగదా!

[విదూనకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ—మీకు జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు—జయినేనా! ధారణీదేవి యొక్కడనున్నదో కాలిగుప్పిరోవుట కట్టు విమోద పెట్టబడుచున్నదో తెలిసికొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాత్రాప్రకారము చేసెదను. (అనిపోవుచున్నది.)

రాజు—గౌతమా! నీనిఖురాలయిన యామృతాంతమేమి!

విదూ—వీర్తిచేతఁ బట్టుపడిన గోకిలవృత్తాంతమువలె నున్నది.

రాజు—(విమోదముతో) ఎందుచేత?

విమా—భిక్షు రాలయమున్న యామె కన్న లనిశ్చలమును దేవితో బాటాక గృహమునఁ దోడ్చింపఁబడినది.

రాజా—నన్నుఁ దారసింపినదియెఁ గాబోలును.

విమా—అవును.

రాజా—ఈవిధముగా శ్రమభరితము దేవిగాఁకఁ గోపము తెచ్చించివారు?

విమా—దేవా! ఓనము. కాలి నెప్పిచేత బాధపడుచున్న దేవిగాఁకఁ గాబోర్త యనుగుటకయి యిరావతి యక్కడనుఁబోయియుండినదని పరివ్రాజిక స్థాతోఁ జెప్పింది.

రాజా—అటులేయవారే?

విమా—మనస్థియవల్ల భుజేల దర్శనమియ్య లేదని దేవియాడిగినది. “మనస్థియ వల్లభుఁడేమి? ప్రియవల్లభత్వము మనపరిజనము పోలయినట్లు మోక్షంకను దెలియనే లేదా?” అని దానికామె యుత్తరమిచ్చింది.

రాజా—అయ్యో! ఈయుపన్యాసములైన మూలవికమీఁదనే యానామానము పోయినదని చింతిల్లుమిన్నాను.

విమా—అటులేయవారే దేవి నిర్బంధపెట్టి యామెవలన నీయవినయ మంతయుఁ జెలిపికొన్నది.

రాజా—ఏమి దానివీర్లలోనము! అటుపిమ్మట జరిగినదిచెప్పు.

విమా—మఱియేమిన్నది? మూలవికయు కరుణాంశికయుఁ గాశ్మనంకశ్చతో నాగకన్యకలవలె మార్యకిరణములు చూరని పాతాళగృహ నివాసము ననుభవించు చున్నార.

రాజా—అయ్యో! పాపము!

గీ. మధురముగఁ గూయొకమను మధుపసభియుఁ

జెందగాలితోడి యకాలన్యస్తీచేతఁ

గుమిలెల్లుగు శోభాన్యమిగున్న విడిచి

తొట్టచేరంగ వలసెగా తోడులే.

ఓక్రుఁడా! ఇక్కడ మనమేమైనఁ జేయుట కవకాశమున్నదా!

విమా—ఏమియవకాశమున్నది? నామధ్యయుంగరమున నీకుఁ జూపిసంగాని మూలవికను కరుణాంశికను విడువవలదని దేవిగా రాచెఱపాటకుఁ గాజలిపెట్టిన మూల వికకు గట్టియుత్తరమిచ్చి చేసినాడు.

రాజా—(నిట్టూర్పునిడిచి విచారముతో) ఓక్రుఁడా! ఇక్కడఁ జేయవలసిన మియేమి?

విదూ—ఇప్పుడు జోక్కయిపోయియున్నది.

రాజు—అదియేదీ!

విదూ—(అన్ని పక్షులనుజూచి) మనకు గనబడక యెక్కడయియున్నదినునది చెబిలోఁ జెప్పెదను. (సమీపించి చెబిలోఁ జెప్పి) ఈలాగుననే చెయివలెను.

రాజు—(హర్షముతో) ఈయిహాయముచిక్కఁగాయున్నది. కాగ్యోద్ధిగోళున దీనిని జగియొగింపవలెను.

[ప్రతిహరి ప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రతి—దేవా! రక్షణంపవలయునోఁగలివిన మంచిగంధమును గాలిలోఁ జేతులతోఁ బరీక్షింపఁ పట్టిండునుండగా మంచుగాలివచ్చెడిచోటబయటి దేవిగాఁగవలెనా)జక చెప్పకథలవినుడు. (బొద్దుపుచ్చుచున్నాడు)

రాజు—అట్లయినయెడల మనసుపోయి మాచుటకది మంచినయినను.

విదూ—మీరు వేంచేయుదు. నేను దేవిగాఁగిని రిక్తహస్తములతోఁ జూడఁ గూడదు గనుక నేదయిన నయమూర్ఖుకొని వచ్చెదను.

రాజు—ఇది యతికయు జయనేనుఁజెప్పిమఱిపొమ్ము.

విదూ—అలాగే (చెబిలోఁజెప్పి) యీలాగునఁ జేయవలెను.

(అని ప్రవ్ర-మియించునాడు.)

రాజు—జయనీవా! గాలిలో నేయఁబడిన దేవియొక్క కణమునకు నా మూఁతును.

ప్రతి—దేవా! ఇటుయిట్లు.

[అప్పుడు పొన్నమీఁద భావనీదేవియు పరివ్రాజికయు యుక్తమనవారమును
ప్రవేశించుచున్నారు.]

దేవి—అమ్మా! కథ మనవరమణియయిగానున్నది. అపయిని—

పరి—(మాత్రునిగిడించి) అపయిని దయచాఁడఁ జెప్పెదను. ప్రభువునైతికాత్మకాధీశ్వరులు వచ్చుచున్నారు.

దేవి—అహో! భర్తగారా?

(అని లేవనోపుచున్నది.)

రాజు—లేవనోకు. ఉపచారగౌరవమునతోఁ జాలును.

గీ. అరిచినోర బాయుటమోర్య కంఠమెడలి

పడినది నీకనునై మౌనబడినయెట్టి

నీదుకొన్నావ్యుఁగాజేన నాదుచుదితి

చావకలిగింపఁ జోలదోభవ్యుఁగానీ.

ప్రాశస్త్యము! జయము జయము.

పరి—దేవరవారికి విజయముగంగా!

రాజా—(ప్రవాచకకు సమస్కరించిబారుచున్నది) జేసి! నాస్తి క సంపదము
యన్నదా?

ధార—భారతగుణముగానున్నది.

[అప్పుడు బొట్టనవేసి జన్మదముతోఁ గట్టుకొని తొట్టుపాటుతో విదూషకుఁడగు
ప)వేసిండుచున్నాఁడు.]

విదూ—రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు. నన్ను బాము కటిచునది.

(అంగమును విహదము నొందుచున్నాఁడు.)

రాజా—అయ్యో! నీ వెక్కడఁ దిరిగి నావు?

విదూ—దేవి గారిదగ్గఱను చేయవలెనని యాచారముచొప్పునఁ బుష్పముల నిమి-
త్తము నేకుద్యానంపమునకుఁ బోయినాను.

ధార—అయ్యో! పాపము! నే నేయి బ్రాహ్మణుని ప్రాణగంఠమునకు పో-
తుభూతులాల నయినాను.

విదూ—అట్లుపోయి ఘర్షణనునిమిత్తమయి కుడి చేయియతోకవృక్షముమీఁదికిఁ
జాఁచునప్పటికి, పుష్ప దేవత స్వరూపమునఁ దొట్టుతోనుండి వెడలివచ్చికాటు జేసినది.
అది నావేలిమీఁద రెండుకాటులు జూచుఁడు. (అనిచూపుచున్నాఁడు.)

పరి—గీ. పాముకటిచినవారల బ్రతుకునకును

గఱిదినటి యంగంబును నలుకుటొక డె

గాల్చుటొ డెను రక్తంబు గంటునుండి

తీయుటొ డెను క్షిప్తంబుచేయవలయు

ఇప్పుడు విషవైద్యులు రమపని చేయవలెను.

రాజా—జయసేనా! ప్రసన్నుని వెంటనే పిలుచుకొనిరమ్మ.

ప్రతి—దేవరవారియొద్దాప్రకారము చేసినను (అని పోవుచున్నది.)

విదూ—అయ్యో! నేను బాపపురావున దప్పయన్నాను.

రాజా—భయపడఁబోకు. వికాసోకవృక్షం పాముకాటుకు విషముండదు.

విదూ—నే నెట్లు భయపడకుండఁగలను? నాపర్వావయవములును దిమ్మరెక్క-
చున్నవి. (అని విషద్రోకును జూపుచున్నాఁడు.)

ధార—అయ్యో! అయ్యో! ఇతఁడు విషవికారముచేత కడుఁగెనునాఁడు.
పట్టుకొనుఁడు.

వి—(తోట)తోటలో పట్టుకొనుచున్నది.)

విదూ—(రాజునుజూచి) నీకు నేను బాల్కనునుండియుఁ బ్రేమమిచ్చుచున్నాను. ఇప్పుటి ప్రేమకు మరొక భావమును జూపింతును. మరలీయొక ప్రేమకుఁ బ్రారంభమింపుము.

రాజు—దేవరలోకు. ఇప్పుడే బంగారు చికిన్ని చేసినిన్ను బాగు చేయును. ప్రిత చిత్తుఁడవుకమ్ము.

జయ—(ప్రవేశించి) ఓ మహారాజా! భ్రువసిద్ధి దేవరవారియాజ్ఞ నుబద్ధి గౌరవము నక్కడకే పంపవలయునని విన్నపము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు—అట్లుగానే గండుకి నచోయముతో నీతనిని భ్రువసిద్ధియొద్దకుఁ జెల్పుము.

జయ—అలాగే.

విదూ—(దేవివంకఁజూచి) అమ్మా! నేనుజీవించినను జీవించకపోయినను రాజు గారి సేవకుఁడనగుటచేత వినివలయునునఁ జేసిన యపరిధమును మీరింపవలెను.

ధార—నీవు దీక్షాఘోషముఁడవుకమ్ము.

(విదూదకుఁడును ప్రతీహరియు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజు—భిన్నుఁడైయున్న యితఁడు స్వభావముచేతనే విటికివాఁడు. భ్రువసిద్ధి సార్థక నామము కలవాఁడయినను గుడుగునని యెందకున్నాఁడు.

జయ—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమనుఁగాక! జయమనుఁగాక! నీటికుండలో చేసి చికిత్సచేయుటకయి సర్పముద్రగల యుంగర మొక్కడనైనను దేదకి సంపాదించ వలెనని భ్రువసిద్ధియేలినవారితో మనవిచేయుచున్నాఁడు.

ధార—సర్పముద్రగల యుంగర మొక్కడనే యున్నది ఇదిగో దీనినిబనితీసిన తరువాత మరలఁబ్రేమ నాచేసికమ్ము. (అని జయసేన కిచ్చుచున్నది.)

రాజు—జయసేనా! పనికాఁగానే శ్రీమముగాఁ దీసికొనిరమ్ము.

జయ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

పరి—గౌతమునికి విషముదిగినదని నామనస్సుకుఁ బొడకట్టుచున్నది.

రాజు—అట్లే జరుగునుగాక!

జయ—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమనుఁగాక! జయమనుఁగాక! గౌతముని విషనేగముత్యమిది. అతఁడు మహారాజాకాలములో మరల నెప్పటివాఁడయినాఁడు.

ధార—భాగ్యవంతులచేత నేను నిందకుండి నిమిత్తరాజయినాను.

జయ—అలాగే దింపవలసిన రాజకార్యము లనేకములున్నవిగనుక దర్శక ము గ్రహించఁ గోరవలెనని ముత్తములునామహితకుఁడు దేవరవారితో విన్నపముచేయ వున్నాఁడు.

ధార—దేవరవాడ కార్యపర్యాజ్ఞాచనముకొనుట విజయంబే ననలేదు.

రాజా—దేవీ! కృతజ్ఞమున నెంతపోతుచున్నది. ఈకార్యముకలలోపచారము పోగొట్టెను. కాబట్టి నీపాత్రను మఱియొకచోట నెఱుఁచుకొమ్మ.

ధార—ఓపరివారికలారా! మీయధర్మ గాదు నెలనిచ్చింపకారము చేయుఁడు.

పరివారికలు—మంచిది. (అని ఆసక్తికారముగా చేయుచున్నాడు.)

[ధారణీదేవియు, పుష్పాజికయు, పరివారమును, పోవుచున్నారు]

రాజా—జయ నేనా! గూఢవార్గమునఁ బ్రయదనమునకుఁ దీసికొనిపోయి.

జయ—దేవా! ఇటుగఁగ.

రాజా—జయ నేనా! గౌతముఁడు తనకుఁగిట్టమును నెఱవేర్చినాఁడుగదా!

జయ—నిస్సందేహముగా.

రాజా—క. ఇష్టావాప్తికిఁ గడు ను

తృప్తిప్తం బీక్రియ యటంచు నెఱిగియుఁ గట్టం

విష్టాధికాస్థియందును

స్పష్టముగా మనసు జంకుపడియెడునాకున్.

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ—మీకు జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవరవారి మంగళకార్యములు సిద్ధిపొందినవి.

రాజా—జయ నేనా! నీవుకూడ నీపనికిఁబోయి.

జయ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను. (అనిపోవుచున్నది.)

రాజా—గౌతమా! ఇప్పుడు యిసుకలయిన మాధవిక కొండనుయిన ననుమానపడలేదా?

విదూ—దేవిగారి మంత్రయంగరమునుకూచి యెట్లుమానపడును?

రాజా—నేనుంగరమునుగూర్చిమాటాడలేదు. దేవి యేమీకువుచేత వీరిద్దఱిని విడిపించినది, తనపరిజనమును మాని నిన్నేలభంపినది, అని యదియడిగియుండవలెను.

విదూ—నన్నది యీప్రశ్నలడిగినది. నేను మందుడనయినను పెంటనే గును యోచితమయిన ప్రత్యుత్తరములిచ్చినాను.

రాజా—ఏమని?

విదూ—శ్రోతిమ్ములు రాజాగారి నక్షత్రమునకుఁ గూర్చిగ్రహచార్య గతిగిన దనియు, అందుచేత నవకృత్యుగాఁ జెఱుఁగినున్న వారినందఱిని విడిచి నెట్టింపవలయు

వనియు, రాజాగారిలో విన్నవము చేసిరని నేను తెప్పితిని.

రాజా—(హాహుతుతో) అటురదచాత.

విదూ—అసంతోషిని దేవి యిరావతి మనస్సువలన మెప్పి కలుగకుండుటకై “రాజాగారే విడిపింపుమన్నా” రని నన్ను బంపినదని చెప్పిచాను. అయియుండవచ్చు. నని యందుమీఁద మాధవిక కార్యసాధ్యము చేసినది.

రాజా—(విదూషకునిగొనిలింపుకొని) మిత్రుఁడా! నాయెడల నీకుఁ బ్రేమ యున్నదికదా?

గీ. బుద్ధిగుణముననే మిత్రములకునిలను
గార్యదర్శనమిప్పుడుఁ గాదుసుమ్ము
స్నేహమానఁగూడలభియించి నెగఁడుకావె
కార్యసిద్ధికి నూత్నమాగఁబలు సగుండ.

విదూ—మీరు త్వరపడవలెను. సభనహితరాలయిన మాళవికను సముద్రో గృహమునందుంచి మీనిమిత్తమయి యెదురుగా వచ్చిచాను.

రాజా—నేనామెను గౌరవించెనను. నీవుముండనకువు.

విదూ—దేవా! రండి రండి. (అనికొంచెమునడిచి) ఇదిగో సముద్రోగృహము.

రాజా—(భయముతో) మిత్రుఁడా! అదిగో చేతులతోఁ బూవులుకొయ్యచు నీయిచ్చురాలయిన యిరావతిపరిచారిక చంద్రిక మనవైత్రునకే వచ్చుచున్నది. ఇప్పుడది పోయినదాఁక మనమిగోడచాలున దాఁగుకొందము.

విదూ—విదూ—ఓహో! చోర్యలకును జూరలకును చంద్రిక సరిపడడుగదా?
(ఇద్దఱును చెప్పినట్లు చేయుచున్నారు.)

రాజా—మిత్రుఁడా! నీచెలి నానిమిత్తమయి యెదురుమాచుకుండును. ఈ గవాక్షమునుజేరి యామెను జాతమురమ్ము.

విదూ—అలాగే. (ఉభయఱును నిలుచుండిచూచుచున్నారు.)

[అప్పుడు మాళవికయు వకుళావళికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వకు—సఖీ! భరణాగారికి మొక్కుచు.

మాళ—ఓభర్తా! నీకు నమస్కారము.

రాజా—వకుళావళిక స్వాగతరూపమును నిచ్చేకె? తమకునున్నదనికంక గదన?

మాళ—(వకుళామతో ద్వారమువంకఁజూచి) సఖీ! నన్ను మోసమిచ్చుచు న్నాచా? (అని విషాదము చూపుచున్నది.)

రాజా—అమె నావశావిషాదములకు నేను ప్రేతుడనయినాను.

గీ. సూర్యుడుదయించుచో గురువో గరంబు

జలజము వికాస సంగోభములను చాను

బూసనల్లుగ నీవద్యముఖి ముఖంబు

మణిములలోపల రెండువల్లముదాచె.

వసు—అనుగోభ, చిత్రపటమునం దున్నాను.

ఇద్దరు—(మొక్క) దేవ! మేలు కలుగుగాక! మేలుకలుగుగాక!

మాళ—సఖి! అప్పుడు తొందరలో నిలుచుండి చూచుటచేత రాజుగారి యాపమునందు నాకాశయొట్లు నీలలేవో, అట్లయిప్పుడు రాజుగారియోపము తృప్తికరముగా నుండలేదనియే నేను భావించెదను.

విను—చినుదున్నావా? నీవు కనబడునట్లుగాఁ జిత్రపటమునం దుండలేదని యామె తలచుచున్నది. పెట్టెయందలి రత్నరాసివలె నే యిప్పుడు నీవు యోచన గర్వముకపోవుట వ్యర్థమగుచున్నది.

రాజు—మిత్రుడా! తుమహలము గలవారయినవని స్త్రీలు సహజముగా సిగ్గు గలవారుగానుండును. చూడు—

వ. తరుణులు చేడ్కతోఁ బ్రథమదర్శన కాలమునందుఁ దద్దయున్

బురుహురూపముల్ నయనముల్ తనియంగను జూడఁగోరియున్

ధరఁ దరిరాయతాములు మనశ్శియులం దిలకించు పట్టునం

గరమునువిప్పి కన్గొనఁగా కనువమ్ములనిండు నెప్పుడున్.

మాళ—సఖి! మొగము పుక్కితుఁ దిగిప్పుకొని భరణగారిచేఁజేయగలమాత్రులతోఁ జూడబడుచున్న యామె యెవరు?

వసు—పార్శ్వమునందున్న యిరావతికదా యామె?

మాళ—సఖి! పట్టపుదేవుల నిండఁజిరిగిదివిపెట్టి యొక్క యామెనొక నే తెల్లవోలొక చూచుచుండుటచూడఁగా నాకు రాజుగారు దాక్షిణ్యములేనివాడుగాఁ గనబడుచున్నారు.

వసు—(తనలో) చిత్రపటములోనున్న రాజును నిజమయినవానినిగా భావించుకొని యామెయసూయను గనఁబలుచుచున్నది. కానిమ్మ. నేను దీనిచేఁ గొంచెము శ్రేష్ఠ విమోచించెదను. (ప్రకాశముగా) సఖి! భరణగారికిమె యత్యంతప్రియురాలు.

మాళ—అట్లయిన నేనిప్పుడు నాహృదయము నేల యాయాస పెట్టుకొనలేను!

(అని అనూయతోఁ దిరుగుచున్నది.)

రాజు—మిత్రుడా! చూడు చూడు.

జ. బాతుమిచేత బొట్టుచేత మోచియు నిండుక సంకలింపఁగా
రమణి యనుచుతో మరలి ప్రక్క-కువంగడు పెంపు వొల్పెను
ప్రమణుడు తప్పచేత నిటు వాయకి కోపసుభూష జెల్లునం.
జమర గురుండు వేర్పులితాళినయింబును బట్టువట్టుగక

విచూ—ఇప్పుడు నీవామె ననుఁగొనియెటకు సిద్ధముగానందుము.

మాచ—ఇక్కడ బూజ్యుడయిన గౌతముఁడు కూడ నీమెను నేవించు
చున్నాడే. (అనియరల మరీ మొకవంకకు మరలఁబోవుచున్నది.)

వకు—(మాళినికను నివారించి) చురలవలదు. నీవిప్పుడుకుపితురాలువైయున్నావు.

మాళ—నీవు నన్ను దీనుఁద్రోధము కలవానినిగాఁ దలఁచెడువత్తున నాకోప
ము నిప్పుడే విడిచెదను.

రాజు—(సమీపమునగఁబోయి)

నీ. అతివ! పృథ్వీరాకుండవగుదు నీవు

నేననఁగసాధారణపుత్రి మండఁ

జిత్తిగతుండవైయున్న నాదేవ్యజూచి

యిప్పుడుకోపంబు నహియించెదల నీవు.

వకు—దేవా! జనుచుగుఁగాక! జనుచుగుఁగాక!

మాళ—(తనలో) చిత్రపటములోనున్న భర్తగారియెడల నేనేల యనుచు
జడితిని? (సిగ్గుతోడలఁచుకొని చేతులుతోడించుచున్నది.)

రాజు—(కామరాంచల్యమును గనబఱుటచు మన్నాఁడు)

విచూ—నీవువేడుపరునివలె గనఁబడుదు న్నా నేమి?

రాజు—నీసఖురాలియొక్క యభివ్యసనీయతవలన.

విచూ—నీకీమెయెడ నదిశ్వాస మేలగలిగినది?

రాజు—చ. నయనపథంబుఁజేరియు తుణుంబున నిప్పుడదృశ్యయోను, నీ
ప్రియసఖిచేతికిం దగ లభించియఁ జిక్కక వేగఁదాటు, నే
రయమునఁ గామవీడ నిటుఁగాఁగ నమాగమమాయచేత, మో
ప్రియుండ! మదియచిత్ర మెటువేగమయిమెనువిశ్వసించెనునో?

వకు—సఖీ! రాజుగారు పలుమాలు మోసపోయినారు. కాఁబట్టి నీవిప్పుడు
విశ్వసనీయరాలవు కమ్ము.

మాళ—మందభిగ్ధురాలయిన నాకు రాజుగారిపొందు న్వత్తుములో సమీ
తము దుర్బలభూయెను.

వకు—రాజా! ఈమెకుత్తరమిమ్ము.

రాజా—గీ. ఉత్తరంబియ్యనెల? కామియ్యలాగ్ని
పాక్షిగా నన్నయిపుడు నీనభికి నేను
కర్పణము చేసికొనెద రహస్యముగను
పేత్ర్యుడనుగాను నేరింక నేకకుండ.

వకు—నేనకుగిహింపఁ బడినదానయినాను.

విదూ—(కొంచెమునది తొట్టుపాటుతో) వకురాజరికా! శిష్యశోకపల్లవ
ములను దాటవోవుచున్నది, దానిని వోలివత్త మురమ్ము.

వకు—మందిరి. (అని బయలుదేలుచున్నది.)

రాజా—అవిధముగా నే మీరు కుమ్మునహితము రక్షింపవలయును.

విదూ—గౌతముఁడు మిమ్మునహితము కాదుచుండును.

వకు—(రహస్యముగా) అయ్యా! గౌతమా! నేను గవఁబడకదానియుండెదను.
నీవు ద్వారరక్షితుడవుకమ్ము.

విదూ—మందిరి.

వకు—(నిద్రులమించుచున్నది.)

విదూ—ఇంతలోపల నేనీస్థటికలెలావేరికమీఁద బయలుదేడను. ఓహో!
ఈకలెలావేరి మెంతముఖస్వస్థునిచ్చుచున్నది. (అనికూయకుండినిద్రపోవుచున్నాఁడు.)

మాల—(భామచేత విడచుచున్నది.)

రాజా—గీ. భయమువికుపుము నకుఁగూడ, భామరాంగి!

తడవునీపయఁ బ్రణయంబు తగిలియుండి

నేను సహకారతను నిందు బూనినాఁడ;

నల్లుకొను మాధవీలత విగుడినీవు.

మాల—దేవిగావలనిభీతిచేతవాఁడెరియ మైనపనినై ననుజేసికొనవలయున్నాను.

రాజా—నీవు భామచేతల ననిలేదు.

మాల—నన్నుభావపడలదని యుపదేశించుభర్త గారైద్రవ్యమును వెనుక నే
నిరావరియొడటఁ బొదియున్నాను.

రాజా—గీ. కీరవాణిలో! వినుము దాక్షిణ్యమెపుడు

క్షీరిని నాయకులకుఁ గులకైకమునుమ్ము;

బొట్టలయ్యు, నాచ్రాణంబులాయతక్షి!

నిన్నెయ్యాకించుకొని నిర్వియోగ్గు విపుడు.

కాబట్టి చిరానూత్తుడవయ్యున్నవన్నెనుగ్రహించవలెను. (అంతఃసరిండుకొనఁ బోవుచున్నాడు.)

మాళి—(తప్పించుకొనుచున్నది.)

రాజు—(తనలో) కొంత కామినల మదఃపదయనునయనన్గ మిక్కిలి రమణీయముగా నుండునుగా?

మ. రశనాబంధము విప్పువేళ్ళదుకుకాగ్నం జేయకంపించు, ర
పాళయంబుల్ భనుకప్పుల బలిమిమై నాళ్లెననుం జేయతో
భృకేము నుద్దిడఁబోవఁ గన్నులకుఁ దిద్దిపై న్నఖిలబోరగా
వశమయ్యె న్నఖి మిచ్చ కుక్కునుగ నీహృదయమే నైవసున్.

[అన్వేషిరావతియు నిపుణికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఇరా—ఓసీ! నిపుణికా! నముద్రగృహముయొక్క తలవాకిట గారముఁడు కనఁబడినాడని చంద్రికనీతో నిజముగా చెప్పినదా?

నిపు—చెప్పకపోయినయెడల అమ్మగారితో నేనేల విన్నవము చేయుదును.

ఇరా—అట్లయినచో, బ్రాహ్మగంధయమునండి విమాన్తుడయినభరణిగారికియై మిక్కిలి షేనువారక యధఃగుటకును మునసుక్కుడకుఁ బోదము.

నిపు—మీమాటలననుచియేదో పనికికాడననితోచుచున్నది.

ఇరా—అవును. చిత్రపటమునందున్న భరణిగారిస్వరమునిగాఁజేసికొనుటకును.

నిపు—నీవు కేవల భరణిగారి నే యేల ప్రవేశముని జేసికొనరాదు?

ఇరా—ముద్దరా! మనమ్మమరియొకరిమీఁదికిఁ బాటియన్న భరణిగారు చిత్రపటమునం చెట్టున్నారో యట్లేయున్నారు. నాప్రయత్నములయందు పరాచారమతిక్రమించి నచ్చినవారొకఁడును బావుకొనటకొఱకే.

నిపు—అమ్మా! ఇటు. ఇటు. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు.)

[ఒక రేటిక ప్రవేశించుచున్నది.]

చేటి—అమ్మా! నీకు శుభమగుఁగాక! ఇది మనకు మత్సరమునకుఁ గాలము కాదు. నీయెడఁగలకారమును గవఁబలుచుకొనుటకొఱకే నేనిప్పుడుసభిసహితముగా మూలవికట సంకల్పవేయించుచున్నాను. వారిని విడిచింది భరణిగారికిఁ బ్రియము చేయుటకు నీవనుమతించినయెడల, అప్రకారముగాఁ జేసెదను. నీయిష్టమేమోనాకుఁ జెప్పవలెను. అని చేవిగారు నీతోఁ జెప్పవన్నారు.

ఇరా—నాగరికా! చేవిగారి వీరకారము శయమని యొందింటకు నీని సెలవెలివైనా? పరిజనులను కష్టించుటచేత చేవిగారు నాయందు గొప్ప యన్యగ్రహ

ను దూకినాడు. దేనుమ్మగ మెరి యన్మగ హనువలన వర్తిల్లివదానను? అని దేవి గారికి విన్నపములేయును.

దేవి—అలాగే.

అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

నిత్య—(కొంచెమునడిచిచూచి) అనుగోగారముడు సముద్రగృహద్వారమునం దంగడిగోని యాబోతువలెనే కూచుండి నిద్రపోవుచున్నాడు.

ఇరా—ఇతనికి దిన్నగాఁ గురురలేదాయోమి? ఇంకను విషవికార మున్నవని వలెనే కనబడుచున్నాడు.

నిత్య—ముఖవల్లము ప్రసన్నమయియే కనబడుచున్నది. అదిగాక శ్రుతినిర్ది చిత్యచేసికాదు. అందుచేత మనుమతని కొకకీడు కలుగునని శంకింపవలసిన పనిలేదు.

విమా—(పలవరించుచున్నాడు) అమ్మా! మాళవికా!

నిత్య—అమ్మా! ఏన్నానా! యీతఁ డెవరికాపుఁడు? ఈకృతస్ముఁడు కేవల కుక్షింభరణ పరాయణుఁడు, ఎల్లప్పుడును మననద్ద స్వస్థివచనమొదకములచేతఁగడుపు నింపుకొనుచు, యిప్పుడు మాళవికయని పలవరించుచున్నాఁడు.

విమా—మాళవికా! ఇరావతిని మిందినదానవుకమ్ము.

నిత్య—ఏమి! ఈపలాపము పామన్న భయపడెడి యీరాహ్యుణాధముని బామువలె వంకరగానున్న యీకజ్జితోస్థభముచాటున దాగియుండిభయపెట్టెనను.

ఇరా—ఈకృతస్ముఁడు పాముకలువవలసినవాడే.

నిత్య—(విమానకునిమీఁద దండకావృతమును బడవేయుచున్నది.)

విమా—(ఉలికిపడిలేచి) అయ్యో! మిత్రుఁడా! నామీఁదఁ బాముపడ్డది.

రాజా—(కొందరపడివచ్చి) భయపడకు! భయపడకు.

మాళ—(వెనుఁనుంచి) భర్తా! పాముకుదున్నాఁడు. పాహసముచేసిపోవలదు.

ఇరా—అవురా! భర్తకూడ నీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు.

విమా—(పెద్దపెట్టున నవ్వి) ఇదియు దండకావృతమేనా? నేనప్పుడు మొగతి ముండ్లతో గీచుకొని పాముకలువినదని బొంగినదానికంటె మే యిప్పుడు కలిగిచును కొన్నాను.

[అప్పుడు తెరవెనుకనుండి వరులారొక ప్రవేశించుచున్నది.]

వరు—భర్తగారురావలదు. ఇక్కడసర్వమువలెనే కుటిలన—కనబడుచున్నది.

ఇరా—(వేగముగా రాజుగారి వద్దకునడిచి) దంపతులయొక్కదివానంకేతము విర్దియునుగా నెరవేరినదా.

[ఇరావతినిచూచి యందఱును భ్రాంతులగుచున్నాడు.]

రాజా—క్రియారాల! ఈయనవార వామూర్వమయినదిదా?

ఇరా—వశకోవళికా! భరణగారి దూతికవయినీప్రతిజ్ఞయిప్పుడు గదామూర్తయినదా?

వశ—అమ్మా! కాంతింపుము. నేనెమిదెసిరి సూర్యాజగారి ననుగవచ్చును. కప్పలు కూయనని దేవుడు భూమిమీద పక్షమునురికింపకంకానా?

విదూ—నీవీలాగునఁ జేయఁబోతు. పాదములమీదఁ బడినను నీకలిక్రమించి పోయినసంగతి దర్శనమాత్రముచేతనే యానకు నుజ్జ్వలమువా. నీ విష్వదము నను బ్రసాదమును జూపకున్నావు.

రాజా—ఈప్రకారము నిష్కారణముగాఁ గోపబడుటనీకుఁతగదు.

గీ. నిర్నిమిత్తరబు తుణమేని నీముఖంబు

పడఁతి, యెప్పుడు మాను కోపపాత్రునుయ్యె?

పర్వమునఁ గాక చున్నదింబంబు రాహు

కలుష మెట్లొనోరొ రాత్రి లేలుళమియ్యె.

ఇరా—నిష్కారణముగానని భరణగారుచక్కఁగా నెలవిచ్చినారు! వాభాగ్య మన్యుల పాలయినప్పుడు నేనుమరలఁ గోపబడిన పక్షమున నేనే హస్త్యాస్పదురాలు నగుదుమగదా?

రాజా—నీవన్యవిధముగాఁ గల్పించుకొనుచున్నావు. నాకు నిజముగానేకోప మునకు హేతువు కనబడకున్నది. ఎట్లన—

గీ. పంశుగుడినంబులందునఁ బరిజనంబు

తప్పగల్గియుఁ జెలనుండఁ దగదటంచు

వీరినేవిడికింప నకా జేరియొక్క

వీరువచ్చి రింతియకాని నేటులేదు.

ఇరా—నిపుణికా! నీవసోయి మోపకు పాశము కనిపెట్టితివని దేవిగారితో విన్నవించుము.

విభ్ర—అలాగే.

(అని పోవుచున్నది.)

విదూ—(తనలో) తనకము సుంధనిందినది. బంధమునుండి తప్పించుకొన్న యుంటిపాత్రును పిల్లి కంటఁ బడినదిగదా?

విభ్ర—(మరలఁబ్రవేశించి) అమ్మా! దైవకముగా నాకిప్పుడు మార్గవిక కనబడి దీనికి హేతువదియని చెప్పినది.

(అని దేవిలోఁ జెప్పుచున్నది.)

ఇరా—(తనలా) నాకంతయు బోధపడదు. ఇదియంతయునీకుచచ్చిపోయి నుండు పన్నిన పన్నుగడ (విమానమునకాచి తిగ్గరగా) యిప్పుడిది యాతామతంత్ర ముల్లికాయ ప్రయోగించినది.

విమా—అమ్మ! నేను నీతియంకొక యక్షరమును జదివి యుండిన యెవ్వరు యెట్లురాజుగారి నాశ్రయించుకొని తిరుగుదువా?

రాజు—(రహస్యముగా) అక్కటా! నేనిప్పు డేదిక్కునుండి యెట్లుయెక్కి మెంతువు?

[వేగముగా జనున ప్రవేశముచున్నది.]

జను—జేవా! మీకొమార్తె పసులక్కి బంధినిమి తనయి పరుగెత్తుమ, పండు కోరినప్పి వెవరింపంగా మిక్కిలి జడిసికొన్నది. ఆమెను దేవిగాను తమ యుడితాఁ బెట్టుకొని కూరుచున్నను గొంచయినను జ్ఞప్తిరాక పెద్దగాలితాఁ గడులుడున్న చిగు రాటవలె వడలుచున్నది.

రాజు—అయ్యో! అయ్యో! పసికిల్ల లెంతవరికివారు!

ఇరా—(తొలుపుపాటుతో) ఆచిన్నదాని నోదాయుటకయి భర్తగారు వేగ రము విజయంచేయవలెను. ఆమెను సంతాపనితమయిన వికారము సృష్టిపొందగలవలె వారింపవలెను.

రాజు—నేనుబోయిజ్ఞప్తివచ్చునట్లుచేసెదను. (అనివేగముగాబోవుచున్నాడు)

విమా—మేలు! ఓరిపింగళవానరా! మేలు! నీవుస్వపక్షమునారిని రక్షించినావు.

[రాజును, విమానకుడును, ఇరావతియు, నిపుణికయు, నిద్రమిందువుచున్నారు.]

మాళ—దేవిని దలచుకొని నాహృదయము కంపమొందుచున్నది. నాకప్పు డేమి సంప్రాప్తము కానున్నదో తెలియకున్నాను.

తెరలా—అశ్చర్యము! అశ్చర్యము! దోహదముచేసి యయిదురాకులయినను గడవకమునుపే కాంచనాశోకము మొగ్గలతో నిండిపోయినది. ఈసంగతి దేవిగారికి నీవేదించెదను.

ఇద్దఱు—(వినిసంతోషించుచున్నారు.)

జను—సఖి! హాటపొందుము. దేవితాను జేసినపులిజ్ఞ తప్పదు.

మాళ—అట్లుండునను ముద్యావనపాతికలచెనుక నే పోవుదము.

జను—అలాగేచేయదము.

(ఆయిదును నిద్రమిందుచున్నారు.)

చేం చ మోం క ము.

[అప్పుకుద్దానవనవాటరాలు ప్రవేశించుచున్నది.]

ఉద్యా—నేను గౌరవపూర్వకముగా గాంధీవాళీకముచుట్టును గోడమరఁ గును చేసినాను. నాకు నియోగించిన యీపనిని తేసితిని దేవిగారికి నివేదించెదను. ఇంకవిధి మాళవికయందు దయచూపవచ్చును. అప్రకారముగాఁ గుపితురాయి యొన్న దేవియిప్పుడీసంతోషకరమయిన యాళీకదోహదవృత్తాంతముచేతఁ బ్రోత్సహింపఁబడును. దేవియిప్పు డెక్కడనుండియుండును? అహో! అదిగో దేవిగారి పరిచారకుడయిన వజ్రుడొక్కఁడు చతుర్భుజునిండి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతనినడిగదను.

[అప్పుడు వేలియందుఁ బెట్టె పట్టుకొని వజ్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

(ముందుకు నడిచి) సారసా! ఎక్కడను బోవుచున్నావు?

సార—మధుకరికా! విద్వాంసులయిన బ్రాహ్మణుల కిహ్యవలసిన నెలదినముల నిత్యదక్షిణను పూజ్యాఁడయిన పురోహితునిచేతికిచ్చి వచ్చుటకయి బోవుచున్నాను.

మధు—అది యెందునిమిత్తము?

సార—రాజుగారి కుమారుఁడు యజ్ఞాశ్వమును రక్షించుటకయి నేనాపరిచేత నియోగింపఁ బడినాఁడని వినిశ్చుప్తమిండియు, అతని యాయుర్వృద్ధికొఱ కష్టకర మున్న పరిమాణధనము దక్షిణగానిచ్చుటకు దేవిగారు ప్రతిజ్ఞ చేసినారు.

మధు—ఇప్పుడు దేవి యెక్కడనున్నది?

సార—మంగళగృహమునందుఁ బీఠముమీఁదఁగూడచుండి విదర్భదేశమునుండి తపతన్ముఁడయిన వీరసేనుఁడు పంపిన కమ్మను లిపికారులచేతఁ జదివించి వినుచున్నది.

మధు—మరల విదర్భరాజు వృత్తాంతమేమయినఁ దెలిసినదా?

సార—విదర్భరాజు వీరసేనునికిందనున్న నేనాచక్రముచేతలోబలుచుకొనఁ బడినాఁడు; అతని దాయాదుఁడయిన మాధవసేనుఁడును జైలునుండి విడిపింపఁబడి నాఁడు. అతఁడు దూకవెంట ముందుగా శ్రేష్ఠులయిన రత్నవాహనములను కిల్చి విద్యాప్రవీణతగల పరిజ్ఞనమును రాజుగారికిఁ గానుకగాఁబంపి, తాను వెనుకవచ్చి ప్రభువువారిని దర్శనము చేసికొనఁబోవుచున్నాఁడు.

మధు—నీవు పోయి నీపనినిజేయుము. నేనును దేవిగారిని సందర్శింపఁ బోయెదను.

(అని యద్దఱును బోవుచున్నాఁడు.)

ఇది ప్రవేశకము.

—*—

[అప్పుడు ప్రతిహరి ప్రవేశించుచున్నది.]

ప్రతి—అశోకపత్నీ-రోతుకురాలయి యున్నదేవి “భర్త గారితోఁగలిసి నేనశోకవృక్షముయొక్క పుష్పసంపదను కాడఁగోరుచున్నాను” అని రాజాగారికి విన్నవించుచునా కాక్షణియిచ్చినది. కాబట్టి భర్తాసహాయము విజయంచేసెను రాజాగారిరాకయి నేను బ్రతీక్షించి యుండెదను. (అనితిరుగుచున్నది.)

తెరలో వైతాళిపలు—ఓహో! రాజవంశముచేతకేతుగిరిస్థులమీఁదవర్తించుచున్నాడు!

ప్రథమము—ద. పరభృతకుస్వరంజు తనుపన్ విదిశానదిపాంతఃదోటలో
వరరతితోడ రూపమపంచళకుండునుబోలె హాయిగా
విరళవసంత మీ రనుభవింపఁగ నిర్దబలుండవై నీ
యరి వరదానదీపరిసరాటవులకై భవదీయభద్రాకం
బరములఁ గట్టిమహిజులులలో వహించుచున్నావ్రుక.

ద్వితీయము—ద. ధరిణి వివర్భసిన్ దిదముతాకున గల్పిచనీవశ్రమకై,
బరిఘటవంటి బాహువులబల్కిని రుక్మిణిఁగొన్నకృష్ణున
చ్చరితముఁ, బద్యరూపమున నల్పి సులోపములైన పండితుర
కరముఁ బఠింతు రల్లః ధక్తాకధిక్కుతి పీఠకుష్టికన్

ప్రతి—అదే జముశేబ్దము ప్రప్థానమును దెలుపఁగా రాజాగారిచ్చటికేవిజయం చేయుచున్నాడు. నేనుగొంచెమాయనయెదుటనుండి తొలఁగి, ముఖద్వారతోరగాము కాశ్రయించి నిలిచెదను. (అని చాటున నిలుచున్నది.)

[అప్పుడు మిత్రసహితముగా రాజా ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రాజా—గీ. అకట! పీఠమురాలుదుర్లభ యాటతలఁచి,
బలముచే వివర్భుఁడు గల్వఁబడుట వినియు,
వానచే నెండచే గొట్టఁబడినతమ్మిఁ
బోలి, దుఃఖమును సుఖంబుఁ బొందుమనను.

విదూ—నేవత్కంతసుఖవంతుండ వగుదువని నామనస్సునకు బాడకట్టుచున్నది.

రాజా—ఏలాగున?

విదూ—ఇంతకుముందే ధారణీదేవి “అమ్మా! నీవలంకరిండుటయందు సాటిలేని దానవని గర్వపడుచుండువుగనుక వివాహాలంకార రచనయందలి నీనేర్పు నిష్కృతు మాళవిక శరీరముమీఁదఁ గనఁబలుపుము” అనిపండితకాశితోఁ జెప్పినది. అందుచేత నామె విశేష కాతూహలముతో మాళవిక నలంకరించినది. దేవి నీమహారథము నొక జేర్చునేమో!

రాజు—మిత్రుడా! ఎప్పుడు నాయుత్తము ననుసరించి నందరించెడు భారణే
జేవియొక్క పూర్వచరితము విచారింపగా నీవు చెప్పినట్లు జరగ నేరచ్చును.

పృథ్వీ—(ప్రవేశించి) దేవా! జయమగుగాక! జయమగుగాక! కాంచనా
శోకముయొక్క పుష్పస్థమసంపదను భర్తగారితోఁగూడ నందరింపఁగోరున్నా
దేవిగారు విన్నపము కేయుమన్నారు.

రాజు—దేవి యక్కడ నేయున్నదా?

ప్రతి—అవును. వారివారి కర్తవ్య సమ్మతముచేసి యంతఃపురజనమును బంపి
వేసి పరిజనముతో మాళవికముందు నడువఁగా దేవి తాను దేవరవారిరాకకయి, నిరీ
క్షించుచున్నది.

రాజు—(పురోహతులతో విమానకునివంకఁజూచి) జయననా! నీవు ముందు
నడువు.

పృథ్వీ—దేవా! రండిరండి. (అనినడుచుచున్నది)

విమా—(చూచి) ఓమిత్రుడా! వసంతుఁడీయుద్వానవనమునందుఁగొంచెము
యోవనదశను బొందినవానివలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు.

రాజు—నీవన్న మాట సత్యము.

గీ. వంగి కురువకఘటజాలభారమునను

జాతభూరుహ మల్లదె చూచు మెడట.

రహిని నీటుతుయోనిసారంభమనఁగ

మదికి నుత్కంఠ గొలిపెడు మరియుమరియు.

విమా—మిత్రుడా! అదిగో కాంచనాశోకమలకారముచేసికొన్న దానివలె
పూవులకులవేర నొప్పుచున్నది దేవరవారు చిత్తగించవలెను.

రాజు—ఇప్పుడిది యనన్యసాధారణమయిన శోభను వహించుచున్నదిగనుక
అలస్యముగాఁ బూజితపట్టుటయే యుక్తముగానున్నది చూడు—

గీ. మొదలను వసంతవిభవంబు పూనినట్టి

సకలసుందరాశోకవృక్షములసాంపు

దోహదమునొందియున్న యీద్రుచుమునందె

సంకల్పించెననఁగ మొగ్గచాలు పొలుదు.

విమా—నిశ్చయముగా నీవుసంతుష్టఁడవుకమ్మ. మనమీప్రకారముగా సమీ
క్షనకు వచ్చియున్నను, భారణేదేవి తనపార్శ్వమునందున్న మాళవిక విలుదుట కనుప
తించుచున్నది.

రాజా—(సంతోషముతో) నఖండ! చూడుచూడు.

క. వివరమునం బియురాలటు

వేసుకఁ గ రాబ్బములుపాచి వేడ్కను నిలువన్

నను దేవియొద్దుక్కొనియెడుఁ

బాసరఁగ నృపలక్ష్మిగోడి భూదేవియన్.

[అస్పృశు మూలేవికయు, ధారణీదేవియు, పరివార్జికయు, అర్హపరివారమున,

[ప్రవేశించుచున్నారు.]

మూలే—(తనలో) నాకాకు కాలంకాంక్షనహేతు వేటాగుదును. అయినను నా హృదయము తామరాకులోనినీటివలెఁ దల్లడిల్లుచున్నది. నాయెడమకన్న బలమా అవలుచున్నది.

విమా—ఓహో! మిత్రుడా! వివాహాలంకారము చేతఁ బూజ్యరాలయిన యీ మూలేవిక మిక్కిలి శోభిల్లుచున్నదిగా?

రాజా—అమెను జూచుచున్నాను.

గీ. చాలవేలనిపట్టు వస్త్రంబు గట్టి

మితవిభూషణముతోడ మెఱయు నీమె

హిమమగ్రమ్మని నక్షత్రసమితోడఁ

బ్రలలచంద్రికగల వైశ్రరాత్రితోలి.

ధార—(సమీపించి) ప్రాణేశ్వరా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

విమా—అమ్మా! వర్ధిల్లుము.

పరి—దేవ! విజయమగుఁగాక!

రాజా—అమ్మా! నమస్కరించుచున్నాను.

పరి—అభీష్టసిద్ధి యగుఁగాక!

ధార—(చిటునవ్వునవ్వి) ప్రాణేశ్వరా! తరుణీజనసహాయుడవయిన నీకీయశోక కృక్షము మాదేత సంకేత గృహముగాఁ జేయఁబడినది.

విమా—మిత్రుడా! నీవు సత్కరింపఁబడినావు.

రాజా—(సిగ్గుతో అశోకమువంకఁదిరిగి)

గీ. అలవపంతవియోగ మనాదరించి

యాదంత నీదు ప్రయత్న మలరుఁబూని

కాతునకు నిట్టిదేవి సత్కారమునకు

నియ్యశోక మర్హత నేల యెనయుకంను?

రిమా—ఓయో! పనుకముగలదానిని వాడతాడు.

భార—ఏమిట?

రిమా—నేను గాంధవారోకముయొక్క ఉవ్వరోభనుగుర్చివెప్పుచున్నాను.
(అంగణమును గూడచున్నాను.)

రాజా—(చూశచి కనుకూచి తనలో) స్మృతిశుండియు వియోగమున భరించుట కష్టముగదా?

క. ఏను రథాంగముమాడ్కిని

గానంగాఁ జక్కవాకిగతిఁ బ్రయత్నరాలున్

మౌనెఱపొర దొడవంపని

తానీధారజీ నిశవలెఁ దనరెడ మిచటన్

కంఠ—దేవా! జయసుగంధాక! “అప్పడమాగ్ధాయానముచేత దేహములు బడలి యున్నారని విదర్భరాజు శానుకగాఁ బరిపిన కల్పవిద్యాప్రవీణ లయినవారుగఱకాంత అను దమదర్శనమునకుఁ బరిపతేడు. వారిల్లకు దేవరవారిని సందర్శింపకత్తిగలతారుగా నున్నారు, కాఁబట్టి దేవరయాజ్ఞ దణుచేయువలెను” అని ముత్యిరి విన్నవము శేరయ మున్నాఁడు.

రాజా—వారిని వీరికొరముక్తి.

కంఠ—దేవరవారాజ్ఞాసిందిపట్టుచేసెదను. (అని కిడుక్కమించివారితోఁజూడ బ్రచేరింది) అమ్మలారా! ఇటు. ఇటు.

పర్వమ—(రహస్యముగా) ఓసీ! తదనికా! ఈజుళార్యమయిన రాజులమును శేరఁగా నామనస్సారకు పొందుచున్నది.

ద్వితీయ—శ్రోత్రిన్ని కా! నాకును నానానునియేన్నది. “వృద్ధయజుఁడొక్కఁ యువధ్యమే రాఁబోవును. ఖనుగాని ముఖమునుగాని తెలుపు” ననియొకలాళ్ళొక యున్నదిమమా.

ప్రథమ—అది యిప్పుడు సర్వరుగునగుగాక!

కెలమ—అత్రరాజాగాఁజేవితోఁగూడనుడియున్నాను. మారాయనముద్దకుఁ బోంతు. (ఇద్దరు సమీపమునకుఁబోగా మోకతయకుఁ బట్టివాణికయు వారినికూచి యొకరిమొకరు మామకొనకుచున్నారు.)

ఇద్దఱు—(ప్రణామముచేసి) దేవా! జయసుగంధాక! జయసుగంధాక! దేవి జయసుగంధాక! జయసుగంధాక!

రాజా—మారుచుండును.

ఇద్ద—(కూచుచున్నార.)

రాజు—ఏమిటివిద్యమందభివేళముగఁడు?

ఇద్ద—దేవా! సగిరివిద్య నందఁడు.

రాజు—దేవీ, వీరిలో నొకరినివీపు తీసికొమ్ము.

ధౌ—మాళవికా! వీరిలో సహృదాలయిన యెవరిని సంగీతమున దుఃఖమున
రాలిని గాఁ దీసికొనుటకు నీకేప్రముగానున్నది?

ఇద్ద—(మాళవికనుజూచి). ఓహో! రాజపుత్రిక! రాజపుత్రీ! జయమగుగాక
జయమగుగాక! (అని నమస్కరించి యామెతోఁగూడఁ కన్నీరువిడుచుచున్నారు.)

అందఱు—(అగ్నుశివశి కూచుచున్నారు.)

రాజు—కాంతిలాం! ఈమె యెవరు?

ఇద్ద—ఈమె మారాజాగారికొమార్తె.

రాజు—నీలాగున?

పృథ్వీ—దేవా! దేవరవారు దండవాధులచేత విదగ్ధరాజులతోఁబలుచుకొని
ఇరవాలనుండి విడిపించిన మాధవసేనుఁడను రాజకుమారునకుఁ జెల్లలయిన మాళవిక
యీమె.

ధౌ—నీహ! యీమె రాజపుత్రిక! మంచిగండపుట్టు నాచే కాదుకగా
నుపయోగించి దూషితమయినది.

రాజు—ఈమెకిదశ యెట్లు సంభవించినది?

మాళ—(నిట్టూర్పుచిదిచి. తనలో) విధినియోగములేత.

ద్విత్వీ—దేవరవారువినవలెను మారాజకుమారుఁడయినమాధవసేనుఁడు దాచూ
డుని వశమునఁ జొరఁగా నాతనిమంత్రియైన గుమతి మాబోఁటిపరిజనమునుబడిచిపెట్టి
యీమెను రహస్యముగాఁ దీసికొనిపోయినాఁడు.

రాజు—ఇంతవరకు మేరీవంకేవిన్నాము. అటుతరువాత?

ద్విత్వీ—దేవా! అటుతరువాతజరిగినదిమాకు తెలియదు.

పృ—అటుతరువాత జరిగినది మందభాగ్యులనయిన సేను వినిపించెదను.

ఇద్ద—రాజపుత్రీ! ఈకంతస్వము పూజ్యురాలయినకాళికిదివలెనున్నది. ఆమె
కాదుగదా!

మాళ—అత్రును. ఆమెయే.

ఇద్ద—ఈతివేషధారియైయున్న యీమె నిష్కరానవాల్సవట్టుటయే కష్టముగా
నున్నది. —అహ్! నీకు కనుసార్పరము.

పరి—మీయిష్టానుసారము శుభముగాక!

రాజు—అమ్మా! మీకు వీరాప్తవర్గములనివారా?

పరి—అవును.

విదూ—అట్లయినచో వీరము పూర్వమునుండి యీ మేల్మిత్రులము నందఱు
బూరకముగాఁ జెప్పినవారు.

పరి—(విచారముతో) అంతయువినుఁడు. మాధవసేనునిమంత్రియైననుకూడ
నాకన్న గారు, తెలిసినవా?

రాజు—తెలిసినది. అటులేయవాలి?

పరి—ఈమెతోడఁబట్టినవాఁడవిధమున దోఁగి గూఢముగా నీమేను
వేరటఁ జెప్పకొని తనతో సంబంధముచేయులెవము? రికతోడఁడు విడికానగరముకు
విచ్చుచున్న సార్థవాహులతో బయలుదేరినాఁడు.

రాజు—అటుపిమ్మట?

పరి—అశోకును దూరినడిచిన వానిననువలెనే యడవిలోఁబ్రవేశించివిశ్రాంతి
పొందుటకొరంబింపెను.

రాజు—అపయిని మఱియేమిచున్నది?

ఉ. బాహులమధ్యఁ దూణములపట్టములిట్టటు కట్టియుండ, న
తానెఱుఁగి పుట్టఁ బొదయులదాఁక నువ్వేలఁగ బ్రవీణముల్
సాహసరీల నార్పుచును జాపములకొ ధరియించి, చోర సం
దోహము చేయమార్చిమున దుస్సహమై కనుపట్టె నన్నడిన్.

మాలి—(భయముకనఁబలుచుచున్నది.)

విదూ—అమ్మా! భయపడఁబోకు. ఈ మెయివాఱుకు బరిగినకథనేచెప్పుచున్నది.

రాజు—తరువాత. తరువాత.

పరి—అప్పుడు బద్ధాయుధులయిన సార్థవాహయోధులు ముహూర్తకాలము
లో దొంగలచేతఁ తఱుమఁగొట్టఁబడినారు.

రాజు—అమ్మా! పాపము! ఇఁకఁ జెప్పఁబోవునది కష్టకథకాఁబోలును!

పరి—అటులేయవాలి నాసోదరుఁడు—

గీ. ఆడురాత్ములచేతఁ గడదరునంచు

భయపడుచునున్న యీ మెఁ గాపాడుకొఱును

దాను బ్రభుభక్తి మెరయి దుస్త్రిజనులైన

ప్రాణములనిచ్చి తీర్చుబో స్వామియును.

ప్రధమ — కటక! సుమతిహతుడయ్యెదా!

ద్వితీయ — యదే! నే యాధావపురిక క్రియవలెనుకన్దపట్టివది.

తృతీయ — (కన్నుల నీరువిడుచుచున్నది.)

రాజు — అమ్మా! క్షరీరములకాకపడని నారీలొకయొక్క యిటువంటిదే. తాను ప్రభువునన్నును సభలను కావించుకొన్న యాపుజ్యాజ్ఞునికొఱకు నోకిపెట్టవలసిన పనిలేదు.

పరి — నేనప్పుడు మూర్ఛియై మరలఁ దెలివితెచ్చుకొన్నానొకట. నీమె కంటి కగపడకపోయినది.

రాజు — అప్పుడప్పుగానపొందినకష్టము మహర్షిరమణునవయ్యయ్యెదను.

పరి — అప్పుడు నేనన్న గాఢకఠిరమున కగ్ని సుసాగరముచేసి, మరలఁ గొత్త గాఢోదీప దైధ్యముఁబుముకోఁ గాఢాంతరక్షములను భరించి విదేశము పులికించివాను.

రాజు — పుష్పకలక్ష్మీమాగఁడు యుక్తమయినదే. ఆపయివి!

పరి — ఆపయి నీమె యాకిరాకులనుండి వీరసేనువద్దకును, వీరసేనువినుండి దేవిగాయిద్దకును వచ్చివది. దేవిగాయి గృహమునందుఁ బ్రవేశముచేతకనయవార నా కీమె కానఁబడినది. నాకథయింతటితోసరి.

మౌళ — (తనలో) భరణ యిప్పుడేమిచెప్పునూ?

—ను — ఓహో! ఆపదలెప్పుడును బరాభవమును దెచ్చుచుగదా! ఎట్లనిన —

అకట! దేవి కా నర్హురాలయిననీమె

కాసిగాఁ జేయఁబడె నింతదనుక నిందు

జూగుఁ జెలిపట్టుపుట్టుంబు తెలివి మాలి

వడిఁ దలంబుగుడ్డగఁ జేయఁబడినయట్లు.

ధార — అమ్మా! మౌళవిక గొప్పవంకమునఁ బుట్టినదని యింతవలము జెప్పక నీవు తప్పుచేరితివి.

పరి — పాపము కమిందునుగాక! నేను గారణముండియే యాపంగతి రహస్యముగానుంచివాను.

ధార — ఆకారణమేది?

పరి — ఈమెతండ్రి కిచ్చించియుండఁగాఁ దీర్థయాత్రపకుండయి సిద్ధాదేశముచేత వచ్చివయ్యెనామె నీమె సంవత్సరములు జాబ్బుకుననుభవించి తరువారేదగిన భరణనుఁ బొందునని చెప్పెను. అదియవశ్యముగా ననుభవించవలసినవని యెఱిఁగి మీ

కొకటివతో మంతకుయ్యడి యామియొక్క యాకాలావధిని బ్రతికించుదుంటిని. ఇట్లుచేయుట మంచివనియే నేనుభావించెదను.

రాజు—ఇట్లుచేసితిమింకను మంచిపనియే.

కందు—దేవా! దివ్యదేశవ్యవహారవిషయమునఁ జేయవలసినదేమో పరిభ్రమనాని యభిప్రాయము వినఁగోరుచున్నానని మంత్రీ) మనదిచే నుచున్నాఁడు. మీరు పరిసంశాంతరములో నుండుటచేత నాకువిన్నవించుట కవకాశము చిక్కినదికాదు.

రాజు—హర్షణ్య! అన్నదమ్ములయిన యాయజ్ఞ సేన హృదయసేనులకురాజ్యము లెండుభాగములుగాఁ బంచియిచ్చి యిప్పుడు వారినిదీక్షిని రాజ్యమునందు నిలుపఁగోరుచున్నాను.

గీ. కరవకు త్తరదక్షిణ భాగములను
కాన పాలించుకొననిమ్ము వేరు వేర
వరుసగా నుదంచుభాస్కరులు తాము
రేయి పగలును బాలించురీతిగాను.

కందు—దేవా! వేది మంత్రిసభకు విన్నపము చేసెదను.

రాజు—(వేలితో ననుమతిని గనఁబఱచుచుచున్నాఁడు.)

కందు—(విష్కరించుచున్నాఁడు.)

ప్రథమ—(రహస్యముగా) ఓరాజపుత్రీ! భాగ్యవశముచేతనీయన్నగా రథజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడుచున్నాఁడు.

మాళ—జీవితసంకయదశనుండి విడికింపఁబడినందునకే మనము సంకోపింపవలయును.

[కందుకి మరలఁబ్రకటింపచున్నాఁడు.]

కందు—దేవా! విజయమగునుగాక! దేవరచారియాజ్ఞ మంగఁగ్రదమయినదని ముక్తిమనవిచే నుచున్నాఁడు. మంత్రీ సభకాయనాతామీపృథారణాగానిశ్చయించినారు.

ద. సిరిగయ్యొన్న యాతఁడటలేని దయశ్శరలంగ నిచ్చినా,

బయలుతే భాక్యహల్ మెడలపైని వహించెడునట్లు, జాల్మి నీ

దియపును వింకూడ నిశితరేఖరైరము మాని, యొనరే

శ్వర! ధవదీయకాసనముఁబట్టి మెలంగుచునుండు లెప్పుడున్.

రాజు—అట్లయినపక్షమున వేదానియైనదివ సేనన కేవిధముగాఁ జేయునుని తేల్చి వ్రాసింపవలసివచ్చని ముఖ్యమంత్రియొకఁడెప్పు.

కందు—దేవరవారాజ్ఞ పించినట్లు చేసెదను. (అని నెడలిపోయి, ఓకఁతెలుము

గానుకయూఁ బట్టుకొని పరులఁ బ్రక్కొందువాఁడు) ప్రభువుగాఁదాఁజ్ఞ జరఁగఁబడినది. ఇదిగో నేనాపతియైన పుష్పమిత్రునియొద్దనుండి బహుమానముగాఁ బంపఁబడిన యుత్తరముతోఁగూడ నీరేఖ వచ్చినది. ప్రభువువారు దీనిని జిత్తగింతురుగాక !

రాజు—(లేచి, బహుమానము నుపచార పూర్వకముగా గ్రహించి, పరిజనము చేరికిచ్చి, లేఖను విప్పుచున్నాఁడు.)

ధార—అహో! నామన స్సాలేఖమిఁద నే యున్నది. గురుజనక్షేత్రము వెలసిన శాస్త్రవీమృదు వసుమిత్రునివృత్తాంతము విన్నది. నేనాపతి నామిత్రునిమిఁద నతి భారమును మోపినాఁడు.

రాజు—(ఊరుచుండి చదువుచున్నాఁడు.) కిక్కిస్తు ! విదికానగరమునందున్న పురంబీయైన మామిత్రుఁడగు వగ్నిమిత్రుని సేనాపతియైన పుష్పమిత్రుఁడు ప్రేమపూరితముగా నాతింగనము చేసికొని యజ్ఞశాలనుండి పుత్తెంచిన పత్రిక. నేను రాజయజ్ఞదీక్షితుఁడనయ్యుండి నూతనపులు రాజపుత్రులను దోడిచ్చి మనవసుమిత్రునిఁ దురంగరక్షకార్థము సంవత్సరము క్రిందట నియోగించి తన మహావచ్చివల్లుగా సరిచరించుట కయి గుఱునును విడిచిపెట్టితిని. ఆది సింధునది పక్షిణతీరమునఁ దిరుగుచుండఁగా దాని వశ్యతేనాధిపతియైన యొక మనుఁడుపట్టుకొనెను. అప్పు డుభయ సేనలకును ఘోరయుద్ధము సంభవించెనని తెలియునది.

ధార—(విపాదమును గనఁబఱచుచున్నది.)

రాజు—ఏమీ! ఈవిధముగా జరగినవా?

“గీ. అకులధన్వియో వసుమిత్రుఁడడరియపుడు
చెదరఁగాఁ దోలి శత్రుల సిగ్గుపఱిచి
వడిగ నాయుత్తమాశ్వంబు బలిమిఁదొడఁ
దాను మరలించి తెచ్చె నితావునకును.”

ధార—ఈవాక్యముచేత నాహృదయము చల్లపడినది.

రాజు—(మిగిలిన లేఖను జరుపుచున్నాఁడు.) అంశమంతఁడు నగరనకశ్యమునదెచ్చి యిచ్చినట్లుగా నాపాత్రుఁడు నావ యజ్ఞాశ్వమును దీసికొనిరాఁగా నే నిప్పుడు చేయఁ బూనినయీయజ్ఞమునకు రోషము విడిచినపు వధూజనసహితముగా యుక్త సమయమున రావలెను.

రాజు—నాకిదియనుగ్రహము.

పరి—భాగ్యశేషమునఁ బుత్రనిజముచేత దంపతులు వర్తిల్లుచున్నాఁడు. (ధార జేరుకొని పోయి)

గీ. భక్తచేత దగవీరభక్తులంకః

(బ్రహ్మగణ్యవై శ్లాఘ్యతః బడసితీవుః

మతియునిష్ఠుడు నీకుకుమారువలన

వీరమాతవునైతి వోవలదిమిన్న.

ధార—అమ్మా! కొడుకు తండ్రిని బోలినవాడయినందులకానందభంతురాలి

దయనాను

రాజా—మాదల్లా! ఏనుగుకిల్ల యూధపతి ననుకరించినదినుమా!

కందు—గీ. అంబుత్రుల బీల్చుకన్నకి నాద్యోట్ల

జనకారణమైన ఘనత చేతి

నితనివీరవి చేప్తితమేముమాది

దేందమున సంస్కరింతును బొంద మిందు.

రాజా—మాదల్లా! చెఱసాలలోనున్న యజ్ఞ సేనునిమఱచి మొదలయినవాడి
సందతిన విడువలచేయింపును.

కందు—కేవలవానానతిచ్చివల్లు చేయించెదను. (అనినిష్క్రమించును సామంతు.)

ధార—జనుసేనా! నీవుపోయి యిరావతి మొదలయిన యంతఃపురకాంతల
కందతిన నాపుత్రుని విజయవారాలు జేలుపును.

ప్రతి—అలాగునజేసెదను.

(అని బయలుదేలుచున్నది.)

ధార—కొంచె మిటురమ్మ.

ప్రతి—(వెనుకమరలి) ఇదిగోవచ్చినాను.

ధార—(రహస్యముగా) నేనొకదోహదమునకు నియోగించినప్పుడుమాకవికమం
చేసిన నాసృతిజ్ఞుడు, ఆతడు సద్యంతిసంభవతయుఁ జెప్పి, నాసత్యము నీమూలముననిటువ
వలెనని యిరావతిని నామటలుగా నూడింపును.

ప్రతి—దేవియాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని వెనలిపోయిమరలఁ బ్రవేశించి)
అమ్మా! నీవుత్రవిజయనిమిత్తమున సంతోషించి యంతఃపురకాంతలిచ్చినయాధరణముల
కు నేను బెట్టె నయినాను.

ధార—వాలును. ఇంకాశ్చర్యమేమున్నది? ఈయభ్యుదయము నాకుమహరికిని
సామాన్యమయినదే.

ప్రతి—(రహస్యముగా) అమ్మా! “వైదవారయిన మీ సూర్యునికవిచ్చివమాట
యోగమునునది మీసంకల్పమును మార్చుకొనుట ఇమిడ్ముకాదు.” అని యిరావతి
మనవి చేయుచున్నది.

ధార—అమ్మా! ప్రభుమమునఁ బూజ్యుడయిన సుమతిచేత నియ్యి సంకల్పించి

బడినయీమూలవికను భక్తగా కిచ్చుటకంటె మిఱుకుదురను గోరుచున్నాను.
ఇప్పుడు సహితమునీవే యీ మెకు యజమానులవు.

ధార—(మూలవికను జేతితో బట్టుకొని) నాకు బ్రతియవారాను తెలిపినందున
కంటె భర్తగా రీమెను బారితోషికముగా నంగీకరింతురా?

రా—(నిస్తువకుచున్నాడు.)

ధార—(చిలువవుతో) చేసిన బ్రయనివేదనమునకీపారితోషికము ఈజని
భక్తగాను తిరస్కరించుచున్నారేమి?

విమా—అమ్మా! క్రొత్త పెండ్లికొడుకు లండలును లజ్జపడుదురన్నలాగ ప్రవాద
ము విన్నదేకదా?

రాజా—(విమాదకునివంకఁ జూచుచున్నాడు.)

విమా—జేవిగా రేయీ మెకుఁ దమతో సమానముగా జేచినట్లు నివ్వవలయువా
డే యీయన మూలవికను బ్రతిగ్రహింపఁ గోరుచున్నాడు.

ధార—జేవినామము రాజప్రతికయైనయీ మెకు సత్కులలోద్భవత్యను చేరవే
యియ్యఁబడినది. పునరుక్తి చే నేమి ప్రయోజనము?

పరి—అట్లుకాదు.

క. గనిలోఁ బట్టిన దయ్యను;

నోననంగా సానబట్టినన్నను పాటియున్

గనకముతో సరియోగం

లొనగుర్పంగ నర్హమానె? యొకక్కోటి!

ధార—అమ్మా! ఈయధ్యుపయోగకర చేత మొదట నీమె మేలిమిసుగుసంగతి
చూడలేదు క్షమింపుము. నీవు పోయి మేలిమిసుగునకయ్య పట్టువస్త్రమును దీసి
కొనిరమ్మ.

* ప్రశ్న—జేవిగా రాజ్ఞానించినట్లు చేసెనను. (అని పోయి ముసుగుచీరను దీసి
కొని మరలఁ బ్రవేశించి) జేవీ! ఇదిగో. (అని యిచ్చుచున్నది.)

ధార—(మూలవికకుముసుగువేసి) సాక్షాత్తరా! ఈమెను బ్రతిగ్రహింపవలెను.

రాజా—నేను నీకాననమును మీఱరాదుగనుక నిదానమున స్వీకరించిపాడెను.

విమా—అహో! ఏమి యీధారజేదని యనుకూలరీ!

ధార—(పరిజనమువంకఁ జూచుచున్నది.)

పరిజనము—(మూలవికనుమీరించి) అమ్మా! జయమగుఁగా! జయమగుఁగా!

ధార—(ప. ప్రాశంకలఁ జూచుచున్నది.)

పరి—జేవీ! ఇది నీకు వింకకాదు.

గీ. పతులనేనింతుఁ ప్రితిపక్షనకుల నిచ్చి
యైనఁ బతిభక్తితత్పర లైనపతుల,
నదులనేకములకు నేటియుదఃకులను
గొందుఁ జోయి సముద్రునఁ గూర్చుట్లు.

[నిత్యజీక ప్రవేశించుచున్నది.]

నిత్య—దేవి! జయనగుఁగా! జయమగుగా! “అశ్వేధుఁచారాత్రిపు
జయచేత నేను భర్తగారియొడ నపరాధము చేసినాను. అయినను నేనటులయినాత
భర్తగారికి స్వయముగా నే యానకూల్యమును జేసినాను. ఇప్పుడుభర్తగారు సంపూర్ణ
మమోఽధులయినారుగనుక, నన్నుఁగూడఁ బ్రసాద మాత్రముచేతసంభవించుదగును.
అని యిరావతి విన్నపముచేయుచున్నది.

ధార—నిత్యజీక! “భర్తగారు నీవుచేసిన నేడకుఁ దగినఫలమునుబ్రసాదించుదురా
అని యిరావతితోఁ జెప్పెను.

నిత్య—నాకిది పరమానుగ్రహము. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

పరి—దేవి! మీతోడివిడువనిసంబంధముచేతఁ గృతార్థుఁడయిన మాధవ
మేనుఁ దమపెలవుమీఁదఁబోయిసందర్శించి నేతిసాఫల్యమునుబొందఁగోరుచున్నాను.

ధార—అమ్మా! మీరు మమ్మువిడిచి పెట్టుటలేదు.

రాజు—అమ్మా! నీక్షేమవార్తను మాతెల్లలతోఁ లిఖించి యాతనితావునకు మా
సభోజనమును బంపెదను.

పరి—మీయిడువురయందరముచేతను నేను ధన్యురాలనయినాను.

ధార—ప్రాణేశ్వరా! నేనింకను దమకేమి చేయవలెనో యాజ్ఞాఁకంఠుడు

రాజు—నాకిదియే ప్రియము.

ఉ. దేవి! ప్రసన్నురాలవయి తియ్యముచూపు సతంబునాపయిన్;

నే వచియింతు నియ్యదియు నీప్రితిపక్షజనంబుఁబట్టియో

పాపని! యగ్నిమిత్రుఁ డీల పాలనచేసెడు నంతకాలమున్

భూవలయంబునం బ్రజకుఁబుట్టకయుండుత మీతిచాధలున్.

(అంధమును విష్క్రమింపఁచున్నది.)

సంపూర్ణము.

రత్నావళి.

ఇది

కాశ్మీరదేశపురాతన శ్రీహర్ష దేవునిచే విరచితమయిన సంస్కృత నాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరము దొరతనమువారి కాలేజీలో

ప్రధాన పండితుఁడగు

కందుకూరి - వీరేశలింగము

చేత

తెనిఁగింపఁబడినది.

పాఠన హక్కు.

కాకినాడ.

శ్రీ విద్యారణ్యోదినీ మద్రాసురశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

౧౯౧౧

All Rights Reserved.

డివి వెల 10 ఆణాలు.

కత్నావలియను నీనాటిక కాశ్మీరదేశపు రాజైన క్రిహర్షదేవునిచే సంస్కృత మున రచియింపఁబడినది. ఈరాజు మరణమునొంది యిప్పటి కేడువందల యేంబది సంవత్సరములు చాఁటిపోయినది. క్రిహర్షదేవుఁడే దీనిని రచించినట్లు నాటకము వలనఁ గనఁబడుచున్నను, ఆయన యాస్థాన కవీశ్వరుఁడయిన ధావనుఁడను నతఁడు దీనిని రచించి తనప్రభువు చేసినట్టిందు వ్రాసెనని కావ్యభిలాషికవలనఁ జెలియ వచ్చుచున్నది. కథానాయకుఁడయిన యుదయనమహారాజును మిక్కిలి సుప్రసిద్ధుఁ డు; పూర్వకాలమునం దీయనకథలను ప్రతిగృహమునందును కూడఁ జెప్పుకొనుచుం డినట్లు కాలిదాసుని మేఘసందేశమువలనఁ జెలియుచున్నది; ఆరాజుచే నాయకుని గాఁ జేసి వాసవదత్తయను కావ్యమును చుబంధుఁడను కవి చేసియున్నాఁడు; ఈయ నచరిత్రము విష్ణుపురాణమునందును, బృహర్మిభయందునుగూడ వర్ణింపఁబడియు న్నది. ఇతఁడు పాండవులసంతతివాఁడు; ఇతని పూర్వులలో నొకఁడగు నిచక్షువు హస్తినాపురమునువిడిచి కాకాంబీనగరమును తనకు రాజధానినిగాఁ జేసికొన్నాడు. ఈనాటకము కవిత్వము కాలిదాసుని కవిత్వమునకు మనోహరముగా నుండకపోయి నను, కథ మిక్కిలి చమత్కారముగానే యుండును, ఇందు చెప్పఁబడిన గంఠముల లో స్వభావవిరుద్ధమునకు చేయురేదు. దీనివలనఁ బూర్వకాలమునందు హిందూ మండలముల కంతస్వాతంత్ర్య ముండెడిదియో, వారెంత నాగరికురాంధుగిగాను వి ద్యావతులుగాను నుండి భరణలతోఁగూడ సభలకుసహితము వచ్చెడియారాముకలిగి యుండెనో, స్పష్టపడుచున్నది. ఈకవి యీగ్రంథమును రచించిన కాలములో నిం దగ్రీకాలవిద్యయం దందఱికిని మిక్కిలి సమృద్ధియున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

ఈనాటకమునందు వచ్చు సాత్రములు.

పురుషులు

ఉదయనుడు: లేక, వత్సుడు— కాశాంబీపురాశ్రమము.

యాగంధరాయణుడు— ఉదయనుని ప్రధానమంత్రి.

వసంకకుడు— నిరూపకుడు; రాజునకు వేడుక చెలికాడు.

వసుభూతి— సింహశ్రద్ధిపపురాజు మంత్రి.

బాభ్రీపుడు— యాగంధరాయణునిచే సింహశ్రద్ధిమునకు బంపబడిన కంచుకి.

విజయవర్మ— ఉదయనుని సేనయందలి యొకయధికారి; రుమ్యంతుని మేనల్లుడు.

సంవరాసిద్ధి— చంద్రజాలకుడు.

స్త్రీలు

వాసవదత్త— ఉదయనుని పట్టమహిషి.

రత్నావళి, లేక, సాగరిక— సింహశ్రద్ధిపు రాజు కూతురు.

కాంచనమాల— వాసవదత్త కాపురాలయిన ప్రధానసేవకురాలు.

సుసంగత్త— సాగరిక కాపురాలయిన సేవకురాలు.

నిపుణిక— ఒక సేవకురాలు.

మధునిక— ఒక సేవకురాలు.

మాతలలిక— ఒక సేవకురాలు.

వసుంధర— అంతఃపుర ద్వారపాలకురాలు.

ప్రస్తావమున వచ్చువారు.

విక్రమబాహువు— సింహశ్రద్ధియుడు; రత్నావళితండ్రి; వాసవదత్తపితండ్రి.

రుమ్యంతుడు— ఉదయనుని సేనాధిపతి.

జయవర్మ— రుమ్యంతుని తమ్ముడు.

రత్నావళి

పరిధమాంకము

నాంది.

మ. చరణాగ్రింబులనిల్చి, సారకు నురోజుపోన్నతిన్ మొగ్గుచున్,
హయనర్సింజంగ లోచనత్రయ పదంబానక్తితోఁబాంది, హీ
భరతన్ మేన్పురికించి కంపిలిచెమర్పంగా, కిరంబందు నీ
శ్వరిజనెప్పంజలి చిమ్మ, జాటి యదిక్షిప్తంబై పిమురబోయితన్! ౧.

మ. హృదయాత్మకృమ వేగిరింప, సహజహీ కృష్ణురింపక, తెలుర్
మృదువాక్రౌఢిఁ బ్రియాభిముఖ్యమును గల్పింపక, మనోవల్లభుం
డెగుటందోఁచుట భీతియేప, నగి యాత్మేహండు తొల్కాటమిన్
బాదుగంగాఁగిట స్విన్నయా గిరిజ యొల్ల స్త్రీకు మేల్లూర్పుతన్! ౨.

మ. సవనధ్వంసమునందిరవహ్నుల రుహంచద్వష్ట్రేఁజల్లార్చుటల్,
తివియంగాఁ బ్రిమభారి జాట్టొడిసి భీతిక్ బుద్ధిజాల్లూరుటల్,
క్షవముల్పల్పుచు దక్షుసాలడలుటల్, ధాత్రీనుగుల్పాటెటల్,
కివతోడ నివరించు సాంబశిపుడోలిన్ మికిసున్ శ్రీయముల్! * ౩.

నాంద్యంతమందు సూత్రభార్యుడు

సూత్ర — అతివిస్తారము వలదు. ఇప్పుడు పదంతోత్సవము నిమిత్తము సభకుమాన
ముగా సాహ్యము చేయఁబడి నానాదీగ్దేశములనుండి వచ్చియున్న శ్రీ శ్రీహర్ష

* కొన్ని ప్రతులలో దీని తరువాత నాందిలోకే యీ క్రిందిశుభముచ్చి శ్లోక
మొక్కటి కానఁబడుచున్నదిగాని యది ప్రక్షిప్తమనితోచుచున్నది.—

గీ. కళికిజయమాత! మరలకంజలిఘటించు.

నూతనబ్రాహ్మణులకు మేలాదవుఁగాక!

హృదయ సమృద్ధిసస్యయాఁగాక సతము!

చంద్రీకనుఁడు రాజుపరీతావళియగుత!

౪.

దేవి పాదపద్మపదీవులయిన రాజులనూహము " మనస్వమియైన కిక్కిరారు దేవునిచే నపూర్వవస్తు రచనాభివ్యక్తముగా రత్నావళియను నాటిక రచియింపఁ బడినదని ప్రోతపరంపరచే వినుటయేకాని ప్రయోగింపఁగాఁ జూచియుండలేను. కాఁబట్టి సకల జనహృదయఘోషకరులైన రాజుగారియందలి గౌరవముచేతను మాయెడలఁగఁగల యనుగ్రహబుద్ధిచేతను నీవు దానిని ప్రయోగించి యాడవలెను." అని నన్నడిగెను. అట్లుగుటవలన నేను నేపథ్యరచననుజేసి యిప్పుడు వారియభిలాషమును దీర్చెదను. (మట్టునుదిరిగిచూచి) ఈ సకలసామాజికులును నిందు మనస్సులతోనున్నారని నేను నిశ్చయముగాఁ దలఁచెదను.

మ. కడుశ్రీహర్షుడు ప్రార్థనత్కవి; గుణగ్రాహిణులౌకాస్తాయజన్;

బుడమిన్వశ్యచరిత్ర గుండరము; మమ్మున్ దత్తులండాబలా;

నాడఁగూర్చుండను వాంఛితార్థముల నిందొండొండెనా, నిచ్చటన్

నడిఁజేమాటెను సర్వలాభములు మహాగ్రన్థఃఖనింకేమనక?

కాఁబట్టి నేను గృహమునకుఁబోయి గృహిణినిబిలిచిఁపంగీతక ముపక్రమించెదను.

(అని పరికిమించి తెరవంకఁ జూచి) ఇదె నాగృహము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (దిగ్భాగా) ఓసీ! ఇటురమ్మ.

నటి— (ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగో వచ్చితిని. ఏనియోగము ననుష్ఠింప వలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మాత్ర— ఓసీ! ఈ రాజులోకము రత్నావళి దర్శనోక్తుకమయియున్నది. కాఁబట్టి నీవలంకరించుకొమ్ము.

నటి— (నిట్టూర్పుబిడిది కంపముతో) అయ్యా! మీరిప్పుడు నిశ్చింతలుగా నున్నారు. మందభాగ్యురాలైన నాకొక్క తెయేమాఁతురు; దానిని మీరెవో దేహాంతరముఁ దిచ్చిరి; అందుచేత దూరదేశముఁడయిన భరణలో దానికి పాణిగ్రహణ మెట్లు కలుగునా యని నాకెప్పుడు నదేచింతగా మన్నది. దీనిని మీరేల తలఁచరు? ఇట్టి విచారముతో నేనెట్లు నాట్యము నిర్వహింపఁగలను?

మాత్ర— ఓసీ! దూరస్థుఁడని విచారపడఁబోకు. చూడు—

గీ. దైవమనుకూలమగునేని, తదవతరక

యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి ద్వీపాంతరంబు

నుండియైన, దిగంతంబు నుండియైన,

జలధివడును నుండియునైన, సంఘటింతు.

(నేపథ్యమునందు)

సాధు! భంతప్రతా! సాధు! అది నిశ్చయము. అందుకు సందేహమేమి?
సూత్ర—(అలకించి నేపథ్యమునంకఁబోచి) ఓసీ! ఇంకను కాలవిలంబమేలచేసెదవు?
అదె నాతమ్ముడు యోగంధరాయణశేషమును ధరించి విచ్చి యున్నాఁడు. కాఁ
బట్టి నీవు రమ్మ. మనమును నవంతరకరణియశేషరచనను సిద్ధము చేయుదము.
(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నార.)

ఇది ప్రస్తావన.

ప్రదేశము— కాశాంబీనగరము.

[అప్పుడు హృష్టఁడగు యోగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యోగం.— అది సత్యము. అందుకు సందేహమేమి?

గీ. దైవమనుకూలముగ నేని, తడవులేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి, ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబు నుండియైన,
జలధిసముద్రమునందు నైన సంఘటించు.

అట్లుకానిపక్షమున, ఆమెను వివాహమాడువాఁడు మహాభాగ్యశాలి యగునని
సిద్ధుఁడుచెప్పినమాటను నమ్మి నేనడుగఁబంపిన సింహశరాసత్పతిక సముద్రమధ్య
మున నోడపగిలి మునిగిపోవునపుడు పరికదొరకి బ్రదుకుటయొక్కడ? సింహశద్వీ
పమునుండి తిరిగివచ్చుచున్న కాశాంబీపురవర్తకుఁడట్టియవస్థలలోనున్న యామెను
రక్షహారముచే గుఱుటపట్టి యిచ్చటికి నురక్షితముగాఁ దీసికొనివచ్చి నాకిప్పుట
యొక్కడ? (హర్షముతో) ఏవిధమునఁబోచినను మనరాజుగారికిప్పుడు మంచిదిన
ములువచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నది (ఆలోచించి) నేనును ఆచిన్నదానిని సగౌరవ
ముగా రాణిగారి సంతకఁ మన కొప్పగించుట మంచిదనియే చేసియున్నాను.
ఆమెను తీసికొనివచ్చుటకయివెల్సిన బాధ్యత్యుఁడను కంచుకియు, తోడుగాపంపఁ
బడిన సింహశద్వీసాధిపతిమంత్రీయగు విసుభూతియు ఏలాగుననో సముద్రతీర
మునుజేరి, కొసలరాజును క్షీంచుటకయి మనచేఁ బంపఁబడిన రుమణ్యుఁడనితోఁ
గలిసికొన్నారనియు విన్నాఁడను. వీనినన్నిటిని బట్టిచూడఁగా స్వామికార్యము
సఫలమయిట్టే. అయినను నాకుమాత్రము ధైర్యము కలుగకున్నది. భృత్యత్వ
మెప్పుడును కష్టమయినదికదా!

గీ. స్వామియభివృద్ధి కీపని సలిపినాడ;
సాధుపడియెడు వైవంబుఁ జేయించి;
ఆగు నమోనుండె నీవోర్తి; యట్టులయ్య
స్వామి కఠిఁగింపకునికి వే జడియలయు.

[తెరచాటున కలకలము]

(అలకించి) ఆహా! మధురముగా వాయించుచున్న నుత్తలమృదనాదముతో మిరి
తమయి శ్రావ్యమయిన సంగీతముతో పాటల చంద్రరీగ్వని యంతమనోహరముగా
బయలు వెడలచున్నది! ఈమదన మహోత్సవమునందుఁ బ్రవేశించుచున్న పు
రజనులయొక్క యత్యధికసంతోషమును జూచుటకయి రాజాగారిస్వదు మేడ
మీఁదికెక్కుదురని యూహించెదను. (పయివంకఁజూచి) అది పృథువు వా
రవృద్ధ మేడమీఁది కెక్కియే యున్నాడు.

చ. ఆకురంగ విగ్రహంబు విడనాడి, కడున్ రలిమంతుఁడౌచు, ని
త్యమును జనాశించిత్తముల యందె వసించుచు, వేడ్కతో గుహ్య
త్తముని వసంతవంగలిసి, డర్పవండ్ల తనయుత్సవంబునం
దముఁ గవచ్చెన్నోయనఁగఁ దా నల నత్యగ్య సౌలుఁడొడ్చుగున్.
ఇక వేసింట్టివెల్లి ముందుచేయవలసిన కార్యమునగుటించి యాలోచించెదను.

(నిద్రమించుచున్నాఁడు)

[వసంతోత్సవమునకు తగిన వేషమువేసికొని, సీతముమీఁదఁగూరుచుండి

వసంతవనితోగూడ రాజాభిషేకించుచున్నాఁడు.]

వత్స— (సంతోషముతో) ఓయీ! వసంతకా!

వసం— స్వామీ! ఏమేనెలవు?

వత్స— సీ, రాజ్యమంతయుఁ జాల రాజిల్లుచున్నది లేకంబురిచ్చివా? లేకయుండ
కార్యభారములెల్ల గౌరవమారంగ యోగ్యుఁడౌమంత్రియందొచ్చినాడ
సత్సలనముచేత సంతోషులై యున్న వాఁలు ప్రజలెల్లవాఁడే
ప్రవృత్తనందన రసికురాళగుభార్య, సంతోషకరమైనసంతకేళ
నిపుఁబుడవు; వీనియన్నింటిచేత
హృదయమునను నానందము వృద్ధిగ నెడు
సారి! మహోత్సవమును చేరకాని
యిదియు నామహోత్సవమని యెఱుఁగేను.

వసం— మిగ్గిఁదా! కథ్యము, ఆయనను వేసిట్లుతలఁచెదను. ఇది మీనియుఁ గాదు

కామదేవునిదియుఁ గాదు. ఎవనిరాకచే నల్లకోళ్ళిలుచున్నదని ప్రియమిత్రులయిన
చేవరవారు నెలవిచ్చియున్నారో, అట్టి బ్రాహ్మణముపుత్రులైన నాయొక్కనిచే
యీమహోత్సవము. (మాచి) ఇక్కడ నేనున్నవి! అదిగోమందుచూడుఁడు.
మధుపానము చేత మత్తురాండ్రయిన కామినులు వెలంగులాడిపుచ్చుకొని చిమ్మక
గొట్టములతోఁ గొట్టుచున్న నీటిదెబ్బలకు గంతులు వేయఁచు నాగరజను లేవకా
రముగానంతోపించుచున్నారో! అంతటనుండి బోరుకలఁగుచున్న మద్రైలనాద
ములచే నధికమగు చర్చరీధ్వనులతోను, వింజోయలు చల్లుకొనుటచే దళదళిల
యందును వ్యాపించిన గందవోడితోను, రాజబిభిషివలన జరగుచున్నమహోత్స
వముయొక్క కోభను అప్రక్కను చూడుఁడు.

నత్స— (సంతోషముతో కలయఁబోచి) ఓహో! పౌరులప్రహేళమునకు పరిమితి
గానరావన్నది!

ఓ. లల్లదె కనుగొను మాపక్కలుక్కాను జనులొందోయలమీఁదఁ జల్లుకొనుచు
ప్రాద్దుటికంటాయఁబోలేకి జంతుము పొడి చేమాములనిండఁ బోసికొనఁగ
భరముచేవంగిన శిరసులనరజానీ యలమలవంధ బుయ్యాలలూఁగ
కాయమునిండ బంగరునీరుపూసిన పెడుపునసుబసిండి నిలువలమర
కనకభూషణ సంవోహ కాంతులదర
విత్తవతికోశమును దనవిభవమునను
దెగడి కాళాంబినగరలు తేజవిత్రులు
నెగ్గుటనుగన్న నొక్కటే వచ్చును.

ఓ. అపైనిదిలకింపు మదిగో భారాయంత్రములనుండి నైకి బుయ్యునను వెదలి
అంతటనుండు నిరంతరబహువీర భారలచేతను దడవఁబడుచు
హాయిగానృత్యంబు చేయుచునున్నట్టి జనసమూహంబుల చరణహతుల
గట్టిగానలిగిన దట్టంపుటనుసోచు నలరారుచున్నది పొంగఁజంబు
పడఁతుల కపోలములనుండి పడెడువట్టి
సాంద్రసిందూరజమును జనులు త్రొక్కి
యరుగును పాదములతోడ నంచనడువ
నెంతయును బునిపట్టియందెత్తనయ్యె.

వసం— (మాచి) మిత్రోత్తమా! బ్రాథమ్యుపసముల బలముతోఁజిని లాగివిడుచుట
చే చిమ్మనగ్రోవులనుండి బుమ్మచునిచ్చు నీటిభారలచేత మనోహరమై వేశ్యాంగ
నలచే నొప్పచున్న యీవైభవము జూడను.

వత్స— (చూచి) నీవు చక్కగా కనిపెట్టితివి.
 బుక్కా పాడుతచేత బాడమినయిట్టి
 దిక్కనిచీకట్లు మిక్కిలి గ్రమ్మి
 పుడిమయకాంచన మందనకాంతు
 బలుమాత్రము వెలుంగ నా సందునుండి
 మొల్తిన ఫలముల మొత్తంబు లనంగ
 రత్తడి గొట్టము లేపువీణంగ
 సల భుజంగ సమానా మగపడి యివుడం.
 కలఁపించెడును రసాతలమును మిగుల.

వధుర— (చూచి) చెలికాఁడా! అదిగో మదనోత్సవమునకుఁ దగిన యభిసయముతో
 నర్తించుచు, మదనకయు చూతలికయు నీవంకనే వచ్చుచున్నారు. దేవరవారు
 చూడవలెను.

[మదలీతల నటించుచు, ద్విపదీఖండమును పాడుచు, ఇద్దఱు చేటికలు
 వ్రతకించుచున్నారు.]

మద— (పాడుచున్నది.)
 ద్విపద. మావిగున్నల శ్రోత్ర తావులుగొంచు
 పూవుబోడలతూనములు హరించుచును
 మరుదుత యసనోష్ఠ మలయమారతము
 కరము చల్లఁగ వీవఁగాఁ బోచ్చె నిపుడు.

చూత— ద్విపద. విరిసిన పొగడలు పరిమళింపంగ
 కరమును ద్వియులరాకల నపేక్షించి.
 కాలహరణ మోర్వఁజాల కియ్యెడను
 జాలఁగ జవరాండ్రు సంచరించెదరు.

మద & చూత— ద్విపద. జనులఁదండముల వసంతుండె యిపుడు
 మునుమున్ను వృదులంబు లొనరించియుంప,
 వ్రగినవాస్త్రుఁడావెక్క- విడిగలయట్టి
 మనుమతాగరిబులు గొంచు కాసించు.

వత్స— (చూచి) ఓహో! నిర్భరమయిన వీరి యాయాట యెంతవ్యమగానున్నది!
 ఓ. మద్యపానముచేత మత్తెక్కియాడెడి భామినుల యురోజ భారమునన
 కంగిన నడుమును వగవ్రతోవీక్షించి యాబాధకును మూలమయిన యట్టి

వక్షస్థలంబును శిశింతుగతి హారములు మాటికిని అొమ్ము మోడదోడగ
కనుగొనఁగాలేక కాంతిహీనములౌచు నరగున విరివయిల్ జూడఁజొచ్చె
తాముమాటామఁ గేళబంధంబు విడి

వ్యాకలకః కెందఁగాఁజొచ్చె సరికయముగ
పాదములమీఁద్రాలి కంపంబుమిగుల

ద్విగుణముగ సంధియలు మొలచెట్టదోడఁగ.

వనర— (నత్తయ) మిత్రుడా! నేనుమాడ బద్ధపరికరములంగల వారిమధ్యనుజేరి
యాదుచుం కాడి, మదనమహాత్మ్యమును గౌరవింతునా?

వల్లి— (చిలుసప్తవస్వి) చెలికాడా! అలాగుననే చేయుము.

వనర— దేవర యాజ్ఞాప్రకారముగా చేసెదను. (తేచి వారిమధ్యను సృత్యముచేయు
చున్నాఁడు.) ఓసిమావలతికా ఈచర్పరీకమును వాహు గూడ
నేర్పెదరా?

మద— ఓయిభ్రష్ట! ఇది చర్పరీకముకాదు.

వనర— మఱియేమిటిది?

మద— ఇది ద్విపదీఖండము కాదా?

వనర— అలాగే కానిమ్ము. ఈఖండముతో మోడకములు చేసెదరా? లక్ష్యములు
చేసెదరా?

మద— (నవ్వి) కాదు కాదు. ఇది పాడెడిది కాదటయ్యా?

వనర— (విస్మయముతో) ఇదిపాడెడిదా! (వినుదముతో) ఇది పాడెడిదేయయి
భుజించెడిది కానిపక్షమున దీనితో వాకు ప్రయోజనములేను. చక్కఁగానాప్రియ
మిత్రునిదగ్గరకే నేనుపోయెదను. (అప్రకారముగానడచి యావలతుఁ బోయి
వూరుచున్నాఁడు.)

ఉభ—(ముందుకు లాగుచున్నారు.)

వనర—(వెనుకకులాగుచున్నాఁడు.)

మద—(చేయిపట్టుకొని లాగుచు) ఓయిమూఢాత్మా! రా. ఎక్కడనుబోయివచ్చి!
ఇక్కడనే యాదుదము. (అని బహువిధములఁ గొట్టుచున్నది).

వనర—(చేయిలాగుకొని, రాజుకడకువదిగఁబరుగెత్తి) మిత్రుడా! చేను సృత్యము
చేసితిని.

వత్స—చెలికాడా! అదికని.

వనర—కాదు, అది కలయితుఁడనయితిని.

యాత—ఓసీ! మదనికా! మనము చాలనేపు నృత్యముచేసినిని. గాణిగాని ఒంటే
శము నిప్పుడు మహారాజుగారికి విన్నవితము రమ్మ.

మద—యాతలతికా! చక్కగాజ్జప్తికొచ్చితివి! అలాగుననే చేయదము. (దగ్గ
అకు వెళ్ళి) దేవా! జయమగుఁగాక! రాణిగారి ప్రకారముగా జాజ్ఞాపించు
మన్నార—(అని నగముచెప్పి, లజ్జనభినయించి) కాదుకాదు. విజ్ఞాపించు
మన్నార.

వత్స—(హర్షముతో నవ్వి, యాదరముతో) మదనికా! ఆజ్ఞాపించుమన్నారమటయే
రమణీయముగా నున్నది. విశేషించి యిది మదనమహోత్సవము. దేవిగారేమి
యాజ్ఞాపించినారు?

వసం—ఓసి బానిసమగుఁరా! ఏమి? దేవిగారాజ్ఞాపించుమన్నారా!

ఉధ—ఈప్రకారముగా రాణిగారు విన్నవించుచున్నారు—నేనిప్పుడు మకరందో
ద్యానమునకువెళ్ళి, రక్తాకోకనృత్యముయొక్క మొదటను పూజనీయుఁడయిన
మన్మథునిస్థాపించి, పూజచేయఁబోవుచున్నాను. అక్కడకు దేవరవాద విజయం
చేసి సన్నిహితాలయి యుండఁదగును.

వత్స—మిత్రుఁడా! పుష్పవలసినచేమున్నది? మనకు ఉత్సవములమీఁదనే యుత్సవము
లువచ్చుచున్నవి.

వసం—మిత్రుఁడా! అట్లయినలెమ్ము. మనమక్కడకేవెల్లదము. అక్కడ బ్రాహ్మణ
బాలుఁడనయిన నాకును స్వస్తీవాచనికమేదయిన లభింపఁగలదు.

వత్స—మదనికా! నీవువెళ్ళి, ఇదిగో మేమును మకరందోద్యానమునకు వచ్చితిమని
రాణిగారితో విన్నవించుము.

చేటికలు—దేవరవెలపుప్రకారము చేసెదము. (వెళ్లుచున్నారు.)

వత్స—మిత్రుఁడా! దిగుదమురా! (ఇద్దఱును మేవదిగుటనభినయించుచున్నారు.)

వత్స—మిత్రుఁడా! మకరందోద్యానమునకు త్రోవతీయుము.

వసం—దేవా! రండి. రండి. (నడుచుచున్నారు.)

వసం—(ముందువంకఁజూచి, అదిగో మకరందోద్యానము, అందుఁ బ్రవేశితము
రండి. (ప్రవేశించుచున్నారు.)

వసం—(విస్మయముతో) ఓమహారాజా! చూడుముచూడుము. మలయమారుతముచేఁ
గదలుచున్న గుండని తియ్యమామిడి పూగుత్తు అను మేలంగట్టును గట్టుకొని,
మడించిన నుమ్మెద మొత్తములతో ధుంకారములతోఁ గలిసిన కోకిలారావములను
సంగీతముచే ముఖమునిచ్చుచు, మకరందోద్యానము దేవర రాకఁగల యాదర

మతో నెరుచుచున్న దానివలె గవబడుచున్నది. కాబట్టి దేవర యిందుఁ బ్రకటపడగును.

వత్స— (అంతటను గళయఁజూచి) అహ! ఏమి యీ మకరందోద్యానముయొక్క రమ్యత!

చ. పవడఁపుగాంతి నొప్పెనఁగ పల్లవజాతముచేత నెఱిగె,
యవలను భృంగరావణను వృక్షముకాని చలోత్పలాపృఁగాఁ,
ంననవశంబునం గదతి ఛాత్రేడికొమ్మలఁగూడి, వృక్షముల్
మిపుట మధుప్రసక్తి నచెమించెడు మత్తగన్నకైవడిన్.

సీ. మూలంబునను దొల్లి ముద్దయల్ కమ్మని గురి నుమియంగ నాపఁమెళందె
నలు గడల నిపుడు నలమెడునోయనఁ బుష్పవృష్టులనొప్పఁ తొగడ చెట్టు
మధుపానమునను చామ్రములైన మోముల నగుటచేఁ బూచిననాటితూతఁ
విడువకయంబెనా విరుల మొత్తమునోడ భాసిల్లెడు నిదె సంధంగిచెట్టు
కామిను లతోకవృక్షంబుఁ గాలు సాచి

తన్ని నప్పటి నూపురధ్వనిని వించుఁ
తెలఁగి యామోఁత ననుకరించెడు నవంగ

భృంగపంక్తులు మ్రోసెడుఁ బ్రియుఁడ విశేష.

వసం— (అలకించి) మిత్రుఁడా! అది తుమ్మెదలందియలమోఁత ననుకరించుటగాద్యు
రాడిగారియొక్కయు పరిజనముయొక్కయు కేవల నూపురకట్టమే.

వత్స— శక్తఁగా గ్రహించితివి!

[వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు, పూజోపకరణములను గ్రహించి

సాగరికయఁ, పరివారమును ప్రకటించుచున్నారు.]

వాస— ఓసీ! కాంచనమాలా! నాకు మకరందోద్యానమునకు మార్గమును గవబఱు
పుము.

కాంచ— దేవీ! ఇదిగో రండి.

వాస— (ముందుకువచ్చి) ఓసీ! కాంచనమాలా! మనము మదనపూజ చేయలసిన ర
క్షాకోకవృక్ష మిక్కడ కెంతదూరమున నున్నది?

కాంచ— దేవీ! సమాపములోనే యున్నది. అదిగో చూడు మెప్పుడును విడువకుండఁ
బున్నములతోనిండియుండు మీగు పెంచిన మాధవీలత. అకాలమునందు త్రాచు
నట్లుండెయ్యటకయి యుపదినమును రాజాగారు తమమనస్సు నాయానపెట్టికొను
చున్న నవమాలికకా యాపయి? దానిని చూచితోడనే పూజ నిర్వహించెద

వలసిన రక్తకోశవృక్షము కనఁబడును.

వాస— అట్లయినచో రమ్మ, అక్కడకు శీఘ్రముగాఁ బోదము

కాంచ— దేవీ! రండి రండి. (అందఱును నడుచుచున్నార)

వాస— ఇదిగో రక్తకోశవృక్షముదగ్గఱకు వచ్చితిమి. అక్కడ నేను పూజచేయవలెను. రమ్మ, పూజోపకరణములు తెమ్మ.

సాగ— (దగ్గఱకువచ్చి) దేవీ! ఇదిగో, అన్నియు సిద్ధముగానున్నవి

వాస— (నిరూపించి మనస్సులో) అయ్యో! ప్రమాదము సంభవించినదగదా! ఇంత కాలము నేనెవని రాజాగారియొక్క దృష్టివధమునందుఁ బడకుండఁబ్రయత్నము చేతఁ గాపాడుచువచ్చితి నో యామెయే యిప్పుడు రాజాగారికంటఁబడకుండు రీతి స్థించినదిగదా? కానియ్య. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓసీ! సాగరికా! మదనమహోత్సవమునందు పరవశురాండ్రయ్యందఱు పరిజనమువద్ద కారికను విడిచిపెట్టి యిప్పుడు నీవెందుకు వచ్చినావు? పూజోపకరణములును కాంచనమాలచేతికిచ్చి, నీవక్కడకు శీఘ్రముగా వెళ్లు.

సాగ— దేవిగారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అలాగునఁజేసి, కొన్నియడుగులు నడచి, మనసులో) కారికను నుసంతచేతికిచ్చి వచ్చితిని. ఈపూజ మాడవలెనని జాకు కుతూహలముగానున్నది. మూలండిగారి యంతఃపురంబునం దేప్రకారము గా నర్చింపఁబడునో, యిక్కడ మన్మథుడదేప్రకారముగా నర్చింపఁబడునో లేక మతియొకవిధముగా నర్చింపఁబడునో చూచి, అక్కడ పూజాసమయమగులోపల నిక్కడ నేను పూజచేయుటకయి పూవులనుగోసి తెచ్చుకొనెదను- (అని నడచి, పూవులు కోయుచున్నది.)

వాస— కాంచనమాలా! అశోకమునందు కామదేవునిం బ్రీతిస్థింపుము.

కాంచ— దేవిగారి నెలపుప్రకారము చేసెదను. (అప్రకారముచేయుచున్నది.)

వసం— (ముందుకునడిచిచూచి) ఓమిత్యుఁడా! అందఱచప్పుడడఁగినదిగనుక, దేవిగారి శోకమాలమునకు వచ్చిరని యూహించెదను.

వత్స— చక్కగాఁగనిపెట్టినావు. చూడు మామె దేవియేకదా?

గీ. పువ్వునుకుమారమైనట్టి మూర్తిదాల్చి

తమతరంబును మధ్యంబు తనరుచుండఁ

నమ్ములిల్లని పార్శ్వభాగముననున్న

కుమారుచావకాయనదేని కొమమిగిలె.

దగ్గఱకా వెళ్లుదము నా- (చేయవలె వెళ్లుచున్నాడు)

వత్స—(సహించి) పోదేశ్వరీ! వాసవదత్తా!

వాస—(చూచి) వాసా! దేవరకు జయముగఁగాక! పితమును స్వీకరించి దేవరవా
దేవ్రదేశము నలంకరింతువాక! ఇదిగో పితము దేవర యందుఁగూర్చుండుఁడు;

వత్స—(హరుచున్నాఁడు.)

కాంచ—దేవీ! స్వహస్తములతో నర్పించిన పుష్పములు, కుంకుమము, చందనము,
వస్త్రము, వీనిచే నలంకరింపఁబడిన రక్తాశోక వృక్షముదగ్గఁబడు వెల్లి, భగవానుఁ
డయిన మహాపు నర్పింపుఁడు.

వాస—పూజోపకరణములను నాయొద్దకుఁదీసికొనిరా.

కాంచ—(తీసికొనినట్లుచున్నది)

వాస—(పూజచేయుచున్నది.)

వత్స—ప్రాణనాయకా! వాసవదత్తా!

గీ. క్రొత్తగా మజ్జనంబాడి కొమయమిగుల
దోవుచీరనుధరియించి తుంటవిలుతు
భక్తిఁబూజించు నీవు ప్రవాళవిటపి
వాక్యయించిన లతపలె నలరెదిపుడు.

గీ. స్మరునిఁబూజింప హస్తంబుపాఁచినీవు
ముట్టుకొనుటచేత నశోకభూజమదిగొ
మృదుతరంబగు కొంజగు రొడవినట్లు
కాంతిమీరెడుఁ జూడుమోకలికిమిన్న.

క. నీపాణిస్సర్పనమిటు
ప్రాపింపఁగరామి విత్తెడు వద్యామృతిఁడు నం
తాపించుఁజుమితప్పక
యీపట్టునఁ దా నవంగుఁ డిలనగుకథవకె.

కాంచ—దేవీ! మహాధర్మాజయినదిగదా! ఇంక భర్తకును పూజాసత్కారము
సలపుము.

వాస—అవును. పుష్పములను విరెపములను దీసికొనిరా.

కాంచ—దేవీ! సర్వమును సిద్ధముగానున్నది

వాస—(రాజును పూజించుచున్నది)

సాగ—(పూజుఁబట్టుకొని) అయ్యో! పుత్రులు గోయుటయందలి యోగచేత తడవు
కునలిగిని! అసెందు వారమక్షముచూతునదాగియుండి చూచెదను. (చూచి) వేమీ!

అపూర్వముగా మన్నునఁడు పృథ్వి మే యయినాఁడు! మాతండిగారి యంతః
పురమునందు మన్నునఁడు చిత్తగుపునందు పూజింపఁబడ్డను. ఇక్కడ ప్రత్యక్ష
మగుచున్నాఁడు. ఇక్కడ నేయుండి నేనును భగవంతుడయిన యానున్నభువిఁ
బూజించెదను. (అని పూవులు వేయుచున్నది) ఓ కామదేవా! నీకు నమస్కా-
రము. నాకు భుభదర్శనము కాఁగలదు. చూడఁదగిన పదార్థమును నేను జూచి
తిని. నీవు నాకాభుదర్శనమిచ్చు కాఁగలవు. (అని ప్రణామము చేయుచున్నది)
ఏమి యాయాశ్చర్యము! ఎంత నీవుజూచినను మరలఁ జూడఁదగినవాఁడుగా నే
యున్నాఁడు! నన్నెవ్వరును జూడకమునుపే నే నిక్కడనుండి పోవలెను.
(అని కొన్నియడుగులు నడుచుచున్నది.)

కాంచ—అయ్యో! వసంతకా! ఇప్పుడు నీవునువచ్చి స్వస్తీవాచకముంబుచ్చుకొమ్ము.
వసం—(దగ్గఱకు వెళ్లుచున్నాఁడు.)

వాస—(విలేపన పుష్పధరణ దానపూర్వకముగా) అయ్యో! ఇదిగో స్వస్థీవాచని
కముం బరిగ్రహింపుము. (అని యిచ్చుచున్నది)

[నేవగ్యమునందు తైత్రాశికుడు.]

ఉ. కాంతిసమస్తముండొలఁగి క్రన్నవ భాష్కరుడై ప్రయించి సా
యంతనహట భూరమణులందఱు నించునిఁబోలు నీకు కం
జాతరుచిన్ హరింపఁగను జాలినపాదము లాశ్రియింప న
ర్థ్యంతముఁ గాచియుండెదరు హర్షముతో నభివత్సభూషణా.

సాగ—(నిని, హర్షముతో వెనుకఁదిరిగి రాజునుజూచి యపేక్షతో) ఏమి! మా
తండిగారు నన్నిచ్చెదమన్న పత్నీమహారాజుగారా యీమన? (విట్టూర్పువిడిచి)
పరులసేవకు వగురుటచే మాషితమయ్యను. ఈతరీర మీయనదర్శనముచే నత్క-
రింపఁబడెనట!

విత్వ—ఏమి? మనమనమ్ములు ఉత్సరములో లగ్నమయిపోయి, సంధ్యావమయ మ
తిక్రమింపినను తెలిసికొఁ జాలవన్నాము! దేవీ! చూడుము—

గీ. ఉదయరేటముమణుంగున నొదిగి చంద్రుఁ
దుంటఁ బ్రాగ్ని సూదింపు చున్న దదిగొ
మందు పొందునర్థముగల ముఖముచేత
వెలఁది హృదయస్థితుండగు ప్రియునిబోలె.

దేవీ! మనములేచి, యింటికివెళ్లదము. (అందఱునులేచి నడుచుచున్నాడు.)

సాగ— అదిగోదేవీగారు బయలుదేరినారు. నేనుమత్సరితముగావెళ్లెదను. (రాజును

ఆకమి... (బాచి నిట్టూర్పుచెడిచి) ఏమి! మందభాగ్యురాలనయిన నేను ఈయనను
తెదవు చూచుటకయినను వల్లకాకపోయెను! (అనినివ్రక్కిమిలమచున్నది.)
వత్స— (నడుచుచు) లేవీ!

సుగంధి. చదురుం దింస్కరింపఁ జాలు నీమూఢాశ్వున్

గంధి యంబులంబు చూచు కాంతిహీన మయ్యెనున్

వారి నీ సభీజనంబు సాటకొడి తుమ్మెదల్

ముందు సిగ్గుచేతఁ దమ్మి మొగ్గలందు రాఁగెనున్.

[అందఱు నివ్రక్కిమిలమచున్నారు.]

రత్నావళి.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—ప్రమదావనము.

[ధారికాపంజరమును చేతబట్టుకొని సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది.]

సుసం— ఈధారికను నాచేతికిచ్చి, నాశ్రియసఖయైన సాగరిక యిప్పుడెక్కడకు
వెళ్ళియుండును? (అనఁకఁజూచి) అదిగో నిపుటిక యిచ్చటికే వచ్చుచున్నది.
దాని నడిదగెను.

[అంత నిపుటిక ప్రవేశించుచున్నది.]

నిపు— రాజుగారు చెప్పిపంపిన యీవర్తమానమును నేనిప్పుడేవెళ్ళి రాణిగారితో
చెప్పవలెను. (అని నడుచుచున్నది.)

సుసం— చెలియా! నిపుటిక! ఇదియేమి? ఎక్కడనో ధ్యానమున్నదానివలె, ఇక్కడ
దనున్న నన్ను చూడకయే దాటిపోవుచున్నావు?

నిపు— సుసంగతవా! చెలియా! నిపుచక్కఁగాఁ గనిపెట్టితిని. నాసరాకునకు కార
ణము చెప్పెదను వినుము. రాజుగారు శ్రీశైలమునుండి వచ్చిన శ్రీకంఠరామరాజును
వానివలన ఆకాలమున పూలుపూచునట్లు చేయు వోహదమును నేర్చుకొని, తాము
పెంచిన నవమూలికను పుష్పరమ్యుద్ధిగదానివిగాఁ జేయఁదలంచి, అప్పుడంతము
ను రాణిగారితోఁ జెప్పవని యిచ్చడు వన్నఁబరిగిరి. నిపు మనకు నెక్కడకు
వెళ్ళుచున్నావు?

సుపం— ప్రియసఖయైన సాగరికను వెదకుటకొను.

నిభ్ర— సఖీ! చిత్రఫలకమును లేఖనిని చేకఁబట్టుకొని తొందరగా కదలేగృహమునకు వెళ్లుచుండఁగా సాగరికనిప్పుడే నేను చూచినాను. నీవక్కడకు వెళ్ళుము. నేనును రాణిగారికడకుఁ జోయిదను. (అని నిద్రమించుచున్నది.)

[ప్రదేశము.— కదలేగృహము.

[చిత్రఫలకను తూలికను పట్టుకొని, మన్మథానధనజించుచు సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సాగ— ఓ హృదయమా! శాంతిపొందుము. శాంతిపొందుము. ఒక్కసారి చూచుట వల్ల పేయిల్లు పంతాపమువృద్ధిపొందుచున్న ఆకామాత్రప్రయోజనముగల ఆదుర్లభ పురుషునిమీఁది కోరికచేత ఫలమేమి? (విస్మయముతో) ఆహ! ఏమి నీమాధర! మగల వలనివే చూచుట కళిలమించుచున్నావు! ఓహవహృదయమా! జన్మమెత్తినది మొదలుకొని కలసి యేకముగాఁ దెలిస నన్ను విడనాడి, తనమాత్రదర్శనము నులన వదిలితుండెన యాతనివెంట వెళ్లుటకు సిగ్గుపడకున్నావు! ఇంక నీదోషమేమున్నది? మన్మథరాధాభీతిచేత నీవట్లుచేయుచున్నావు. కానియు, నేనిప్పుడు మన్మథుని వేఁకుకొనియెదను. (కన్నీరుపట్టుకొని, దోసిలియొక్క నాకాల్గమీఁదఁ గూచుచుండి) భగవంతుండైన యోయిమన్మథా! సకల సురాసురులను జయించిన నీవు స్త్రీజనమును హింసించుట కేల సిగ్గుపడకున్నావు? అదిగాక నీ వనంగుఁడవు. ఏవిధముచేతఁ జూచినను మందభాగ్యురాలసయిన నాకు ఈ నిమిత్తముచేత మగము హింసించినట్లున్నది. (పలకనుజూచి) ఇక్కడికెవ్వరును రాకమునుజే, చక్కఁగాఁజూచి వేనుకొరిన పురుషుని వ్రాసెదను. (శ్లోఢతో నొకరూపమును వ్రాయఁజూచి పలకపుచ్చుకొని, నిట్టూర్పువిడిచి) అతిసాధ్యసముచేత నాకు కుడిచేయి మిక్కిలి వడఁకుచున్నది. అయినను ఆయన రూపమును దర్శించుటకు మఱి యొక యుపాయములేదు. కాబట్టి యేభాగునవయిన ఆయనను వ్రాసిచూచెదను (అని వ్రాయుచున్నది.)

[శారీకాపంజరముతో సుపంగర ప్రవేశించుచున్నది.]

సుపం— ఇది కదలేగృహము. నేరించుఁబ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించిచూచి విస్మయముతో) నాక్రియార్థయయిన యీసాగరిక యభిరామరాగము కలదానివలె నేమీ వ్రాయుచున్నది. ఆవియగుజనుకు ఆమెకు కనఁబడకుండ దానియొంది చూచెదను. (ఆమెవెనుకకు వెళ్లుగావచ్చి నిలుచుండి చూచి వంతోషముతో) ఇదియేమి? రాజగారిని వ్రాసినది! మేలు! సాగరికా! మేలు! రాజహంస!

పర్యాయమునువిడిచి మరలొక్కడను దీక్షింపఁజూపెను.

సాగ—(కన్నీటితో) దీనిని నేనువ్రాసిన ప్రయోజనమేమి? ఎడఁచెకడకాదు
చున్న కన్నీటివేర, వాద్యప్రచారముచేతకాదు (మధుమేషముకల్గి కన్నీరు
తుడుచుకొనుచు, ముసంగశబ్దముచేత, తరీయముతో పలకనుమానించి, చిలునవ్వుతో)
ఏమి? ప్రియసఖీ! ముసంగతా! (అని లేచి చేయిపట్టుకొని) సఖీ! ముసంగతా!
ఇక్కడ కూర్చుండు.

మసం—(కూర్చుండి బలవంతముగా పలక నుత్తముకొని చూచి) సఖీ! నీవిందువ్రాసిన
యీలేదెవరు?

సాగ—(లజ్జతో) ఇప్పుడుజరిగినమధనమహోత్సవమువందలిపూజ్యుడైన మన్మథుఁడు.

మసం—(చిలునవ్వుతో) అహ! ఏమి నీశేష! ఇప్పుడిదిత్రము కూర్చున్నదికాదు గదా
బడుచున్నది. నేనుకూడ రతీదేవినివ్రాసి భార్యపహించునఁ జేసెదను. (తూలికను
పుచ్చుకొని రతిమీసచేత సాగరికను వ్రాయుచున్నది.)

సాగ—(చూచి క్రోధముతో) సఖీ! నీవిక్కడ నన్ను వ్రాసితివేమి?

మసం—(నవ్వి) సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెదవేమి? ఎటువంటి కామదేవుని
నీవువ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవిని నేనును వ్రాసితిని. నన్నుస్మరాలిదిగా భా
వించెదవు. ఈమాటలతోనేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము.

సాగ—(సిగ్గుతోనా) అయ్యో! నాప్రియసఖికంతయుఁ జెరిసిపోయెనే! (ప్రకా
శముగా) ప్రియసఖీ! వామరగనిసిగ్గు. నేనీలాగునఁ జేసివానని యీవృత్తాంతమును
జెప్పరికిని చెలియనీయకుము.

మసం—సఖీ! సిగ్గుపడకుము. ఇటువంటి కన్యార్థమున కిటువంటి మననమువచ్చి
లాష మపకృష్టముగాఁ గలుగవలసినదే. భూవృత్తాంతము నేనెవరుల కెప్పురికిని చెలి
యిదియ్యను. కాని మేల్చుదినమైన యీకారక మనమిప్పుడనుకొన్న మాటలను
పట్టుకొని యెవ్వరియొద్దనైనను అనుజేయె!

సాగ—(తొట్టుపాటుతో) అందుచేత నాకధికతరమయిన సంతాపముకలుగుచున్నది
(అని మదనావస్థ నటించుచున్నది.)

మసం—(సాగరికతొమ్మిదిమీఁద చేయుచుంచి) సఖీ! ధైర్యము. ధైర్యము.
అక్కలినియొద్దకువోయి తామరరేఖలను తామరతూండ్లను తీసికొని శిశ్రుముగా
వచ్చెదను. (వెళ్ళి తిరిగివచ్చింది పద్మములతోను మృణాళములతోను శయ్యను
రచించి, మిగిలిన తామరరేఖలను సాగరికహృదయమును జేర్చుచున్నది.)

సాగ—సఖీ! ఇందుపలనను నాకధికతరమయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈనాటిని

పత్రిమలను మృతాశనయమాలను దీపివేయుము. ఇంతతో చాలును. నీవ్వు
ముగా నీవేల అయాసపడెదవు?

గీ. దుర్లభజనానురాగంబు లొడరెనాకు

నాశ్య వివేకమయ్యెదడు అజ్ఞ యధికమగుచుఁ

బ్రయసభీతుడీ! విషయంబు ప్రేమమరయ

మరణ మొక్కటియే నాకు శరణమింక.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నది.)

సుసం— (భేదముతో) ప్రయసభీ! సాగరికా! లెమ్ము లెమ్ము.

[తెరలోకలకలము.]

చ. అర తేగ్గికింద్రచేలు మెడ నుందలి బంగరుగొల్పు నీడ్చుచున్
బరుసడి ద్వారముల్ గడచి పాదములం జలుగంటచాల్ మనో
హరముగ మ్రోయ స్త్రీలు జడియం జెడువానరమశ్వపాలకుల్
తురగ పుసాలనుండి విడిచిద్రోలఁగ రాజగృహంబుఁ జొచ్చెడున్.

[తెరలోనేమరల]

చ. పురుషులనంగ రామినదె పొల్పటి వర్షవరుల్తలంగెదర్
దరమున వాసునుండొదిగి దాఁగెడుఁగంచుక కంఠకంబులొ
పరస నిజాభిధానమును సార్థ మొనర్చెద రాకిరాతు, లా
య్యరుకపి తమ్ముఁజూచువని యూడనిఁబాడెదరల్లకుబ్బులున్

సుసం— (అలకించి ముందువంకఁబాచి తొట్టుపాటుతోలేచి సాగరిక హస్తమును
పట్టుకొని) సభీ! లెమ్ము లెమ్ము. అదిగో దుష్టవానర మీవంక నే వచ్చుచున్నది.

సాగ— మనమిప్పు డేమిచేయుగను?

సుసం— రమ్ము. ఈతమాలవిటపాంధకారమునందుఁ బ్రవేశించి యది పోవుదాఁక
నుందము. (అనివెళ్ళి యిద్దఱును బెదరిమాచుచు చాటున దాఁగుచున్నార.)

సాగ— సుసంగతా! నీవు చిత్రఫలకమును విడిచివచ్చితివాయేమి? ఎవ్వరైనను దానిని
చూతురేమో!

సుసం— ఓసీ ముస్థిరురాలా! ఇప్పుడును చిత్రఫలకముతో నేమిచేసెదవు? పెరుగును
సన్నమును తిసవలెనని యాచెడుకోరి శారీకాపంజరమును తెఱచిపోయినది.
మేధావినియైన యాకారిక ఘటియొకవంక పెగిరిపోవుచున్నది గనుక, దానివెంబ
డిని వేగిరము పెట్టెదమురమ్ము. మనసంభావణమయొక్క యక్షరములను గ్రహిం
చిన యాకారిక యెవ్వఁడునుండయినఁ బలికిపోవును.

సాగ— పబ్! చిటగునఁ జేయుదము. (అనియిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

[తెరచాటున]

ఇహిహి! అశ్చర్యము! అశ్చర్యము.

సాగ— (చూచి) మసంగతా! మరల వాడుప్రవాసరమే వచ్చుచున్నది చూచినావా!

మసం— (చూచి నవ్వి) ఓసిపిటికిదానా! భయపడకు. అతఁడు ప్రభుపార్శ్వవర్తి యగు వసంతకుఁడు కుమారు.

[అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం— ఇహిహి! ఏమియాశ్చర్యము! ఏమియాశ్చర్యము! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు సాధు!

సాగ— సఖ! వీనిని చూచుటవలన నేమిప్రయోజనము? కారక దూరముగాఁ బోయి పది. కనుక, దానిననుసరించి వెళ్ళవమురా.

వసం— సాధు! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు! అతఁడిచ్చిన దోహదమాత్రమున నవ మాలిక యిటువంటిదయినది. ఎడములేకుండ వికసించియున్న పుష్పి గుచ్ఛములచే త శోభించు విటపములుగలదై దేవిగారు పెంచుకొన్న మాధవీలతను పరిహసించు చున్నట్లున్నది. ఇదియంతయు వాప్రియమిత్రునకు వెల్లిచెప్పెదను. (మారుచుకువ డించూచి) అడుఁగో నాప్రియమిత్రుఁడు. ఈననిమాలికను చూడనివాఁడయ్యెను అతని దోహదమునందలి విశ్వాసముచేత ననిమాలిక పుష్పితములు యుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్న వానివలెనే సంతోషముచేత వికాసము నొందిన కన్నులుగలవాఁడయి యిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిదగ్గఱకు వెళిద. (అని రాజునకగురుగా వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు— (సంతోషముతో)

సీ. అధికతపోత్కలికాలిచే నలరారి పాండురవర్ణంబు పరఁగఁదాల్చి

ప్రారబ్ధజృంభయై పలుమాటువెడలెడు శ్వపనోద్గమంబులఁ జాలఁదన్ను

సాయాసపలుచుకొం చభిరామయయున్న యాలతహాసను జాలనలత్రు

గారిపెడువానిని గునుమాయుగావస్థ వత్సంతమునుబూని యలరుచున్న

యవ్యకాంతనువలెఁ గన్నులారఁదాచి

యతికయంబుగ దేవి ముఖాంబుజమును

నిత్రుడు కోసంబుచేతను వెట్టపడెడు

నట్లుగాఁ జేయఁగలవాఁడ నరయశేఖు.

వసం—(జగమునానమివించి) ప్రియమిత్రా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

ఓమిత్రుఁడా! అద్భుతముచేత వర్ణింపఁబడెను.

రాజు—మిత్రుఁడా! ఎంతమాత్రము? మణిమంత్రప్రభముల పరిణామమింతయిది?

వ. కలన నుపేంద్రుకంతమణిఁ గాంచి విరోధులు నవ్వులైరి, పా

ములును రసాతలంబుననుఁ బోయిఁగిరి మంత్రభీతిచే,

నిలయఁగ అత్తులుండుఁ గపివీరులుఁ బూర్వము మేఘునాదుచే

లమణిచచ్చి యోగధవులబిడ్డి బీజులైరి కృష్ణులన్.

మార్గమును గవఁబడుచును. ఇప్పుడు మనము దానినిజూచి కన్నులుగల ఖల మ నభవింతుము.

వసం—(అటోముతో) దేవర విజయంచేయుము.

రాజు—నీవు ముందునడువు.

ఈధయులు—(గర్వముతో నడుచుచున్నారు.)

వసం—(అలకించి భయపడి వెనుకమరలి రాజుచేయ వట్టుకొని తొట్టుపొట్టుతో)

మిత్రుఁడా! రమ్మ పాటిపోవుదము.

రాజు— ఎందుచేత?

వసం—ఈ వక్రవృక్షముమీఁద నేకో భూతమున్నది.

రాజు— ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నిష్ఠాశుముగా నడువు. అటుపండివాని కిక్కడ ప్రభావ మెట్లు కలుగును?

వసం— కుప్పటాక్షులుములతో నే పలాకుచున్నది. నామాట నమ్మవేని, ముందుకు వెళ్లి స్వయముగానే వినుము.

రాజు— (అలాగుచేసి అలకించి)

గీ. స్ఫుటముగా విసఁబడుచు నీ సుప్తరంబు

క్రిస్తిస్వభావమునను గడుఁ దియ్యవగుచుఁ

తాడ నర్చాంగతమజేసి మాత్మమగుచు

నున్నదది శారకయటంబు నెన్నవారడ.

(పయవంకఁజూచి) అదిగో శారక!

వసం—(అలాచించి) ఏమి? సత్యముగా గోరువంకవా?

రాజు—(చిలువవృత్తో) మిత్రుఁడా! అదిగో!

వసం—ఓ చెలికాఁడా! నీవుపిజికివాఁడవు. ఈశారకను భూతమనితలఁచుచున్నావు.

రాజు— ఓరిమూర్ఖుడా! నీవుచేసినదానిని నామీద పెట్టుచున్నావు!

వసం— అలాగయిన, మిత్రుడా! నన్ను వారింపకుము. (రోషముతో దండకావృతము పునుకొని) ఓనీ బావిసకారికా! వసంతకుడు నిజముగానే భయపడునని నీ నాణుగవా? ఒక ముహూర్తకాల మిచ్చటనిలువుము. కొండెములు చెప్పువారి మనస్సువలెనే కుటిలమయిన యాకట్టితో పరిపక్వమయిన వెలగపంటివలె నిన్నీ నకు శివ్యమునుండి క్రిందపడగొట్టెదను. (అని కొట్టబోవుచున్నాడు.)

రాజు— (వారించి) ఓరిమూర్ఖుడా! అదియేమో మనోహరముగా పలుకుచున్నది. దాని నెందుకు బెదరగొట్టెదవు? పతికడి దానిని విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం— ఈబ్రాహ్మణునకు భోజనము పెట్టుమని పలుకుచున్నది.

రాజు— కుక్షింభరుడు సర్వమును భోజనవిషయమే పర్యవసితము చేయును. వారికయేమిపలుకుచున్నదో నిజముగా జెప్పుము.

వసం— (అలకించి) మిత్రుడా! అది యేమిపలుకుచున్నదో విన్నావా; “సఖీ! నీ విందువ్రాసిన యీతఁడెవరు?” అని పలికినది. “ఇప్పుడు జరిగిన మదనమహా త్వవమునందలి పూజ్యుడైనమన్మథుడు.” అని పలుకుచున్నది. “సఖీ! నీవిక్కడ నన్ను వ్రాసితివేమి?—సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెదవేమి? ఎటువంటికాదు దేవుని నీవు వ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవి నే నేను వ్రాసితిని. నన్ను న్యరాలినిగా భావించెదవు. ఈమాటలతో నేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము.”— ఓ మిత్రుడా! ఇది యేమయ్యాయందును?

రాజు— “ఎవ్వరెయ్యో యొక మందరి యనురాగముచేత కానుదేవుడను మన పెట్టి తన హృదయవల్లభుని వ్రాసి చెలికత్తియకడ ముఱుగుపెట్టినది. ఆ చెలికత్తెయు గుఱుకుపట్టి, నేర్పుతో నామెనే వాని రతియను మించిత చూపినది.” అని నే నూహించెదను.

వసం— (చిటికెవేసి) మిత్రుడా! సరిసరి! అంతే.

రాజు— చెలికాడా! ఊరకుండుము. మరల నేమిపలుకుచున్నది విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం— అది మరల నీరాగునఁ బలుకుచున్నది. “సఖీ! సిగ్గుపడకుము. ఇటువంటి కన్యారత్నమున కిటువంటివధునియొ దభిరాష మవశ్యముగాఁ గలుగవలసినదే” — అట్లయిన, ఈబ్రాహ్మణుఁబడిన కన్యయొ చూడఁదగినదే.

రాజా— ఇప్పుడు దేవుని కృపలు విందము! ఇక్కడ మన వేడుకకు కావలసినంత యి
వకాశమున్నది.

వసం— ఓ మిత్రుడా! నీవే పండితుడవని గర్వపడకుము. దానిముఖమునుండి సర్వ
మును విని నేను వ్యాఖ్యానముచేసెదను.

రాజా— (వినుచున్నాడు.)

వసం— మిత్రుడా! అది యేమన్నదో విన్నావా?— సఖి! ఇందువలన నా కధిక
తరమునకు సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈ నరసింహస్వామిలను పూజాశలయము
లను దీసివేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారముగా నీవేల ఆయాసపడెదవవు?"

రాజా— వినుటమాత్రమే కాక యభిప్రాయమును సహితము తెలిసికొన్నాడను.

వసం— మిత్రుడా! నీచమయిన యాశాంకిక యింకను కురుకురుమనుచు నే యున్నది.
అంతయును విని వ్యాఖ్యానముచేసెదను.

రాజా— యుక్తమయినమాట చెప్పితివి. మరల విందము.

వసం— ఓ మిత్రుడా! బానిసకూతురయిన యాశాంకిక చతుర్వేదములను జదివిన
బ్రాహ్మణునినలెనే ఋక్సంఘటకారంభించినది!

రాజా— నామనస్సు మఱియొక దానిమీదికిపోయి వినలేదు. ఇప్పుడేమి జరిగినదో
చెప్పు.

వసం— ఓయీ! ఇట్లువలకుచున్నది.—

గీ. దుర్లభజనానురాగంబు తొడరెనాకు
నాత్మవివశమయ్యెడు లజ్జయధికమగుచు,
బ్రహ్మసభాపతి! విషమంబు ప్రేమమగయ
మరణమొక్కటియే నాకు శరణమింక.

రాజా— (విలువవ్రుతో) మిత్రుడా; ఇటువంటి దౌడ్డబ్రాహ్మణుడవు నీవుతప్ప
నిట్టిఋక్సంఘటకారములను తెలిసినవాడు మఱియెవడున్నాడు?

వసం— కాకపోయిన నిదియేమి?

రాజా— అది గాధిక.

వసం— గాధిక! అదియెవరిచేత చెప్పబడినది?

రాజా— మిత్రుడా! పిరిమితముని బొందలేనట్టియు శ్లాఘ్యయోగవనితయైనట్టియు
నొకానొకతచేత జరితా లేకపోవుటచే కలుగబడినది.

వసం— (విగ్రహావధి) ఓయీ! ఈవక్రభావములేల? 'నన్నేబొందలేనట్టి'యని
ఋజువుగానే యెలవలకరాదు? నీవేకానియెడల మన్మథుడనుమనచేత నులుగు

పలువడిగినవాడెవ్వడెవ్వడున్నాడు? (అని చచ్చటలుగొట్టి బిగ్గరిగా నవ్వుచున్నాడు.)

రాజు— (పయికిజూచి) ఓరిమాట్టడా! నీవు బిగ్గరిగా నవ్వుటచిత బహుశాంకయొక్కడకో యిగిరిపోయినది. (అని చూచుచున్నాడు)

వసం— (చూచి) మిత్రుడా! మఱియొకలాగుసతలంపకుము. అది కదలీగృహమునకే వెల్లినది. వెంటడింతము రమ్మ. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

రాజు— గీ. కన్నియలు పుష్పశరపాదఁగలఁగుచుండి

సఖులముందఱఁ బలికిన సంగతులను

చిలుకలును శారికలునేర్చి పలుకుచుండ

వివేడు ధన్యుల చెవులకు విందుగొలుపు.

ప్రదేశము—కదలీగృహము.

[వసంతకుడును రాజును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం— ఓమిత్రుడా! ఇదిగో కదలీగృహము. ఇందుఁబ్రవేశింతము. ఇద్దఱునుప్రవేశించినమీఁదట) ఓయీ! బానిసకూతురైన శారికయొక్క యన్వేషణప్రయత్నమింకచాలను. మఱియ మారుతముచే గడలుచున్న బాల కదలీదళ శత్రుమయిన యాశిరాతిలమునందు ముఘుర్తమాత్రము కూర్చుండి విశ్రమింతము.

రాజు— నీయిష్టప్రకారము చేయువము. (అని కూచుండి నిశ్చింది మరల)——

గీ. కన్నియలు పుష్పశరపాదఁ గలఁగుచుండి

సఖులముందఱఁ బలికిన సంగతులను

చిలుకలును శారికలునేర్చి పలుకుచుండ

వివేడు ధన్యుల చెవులకు విందుగొలుపు.

వసం— (ప్రక్కనుజూచి) ఓమిత్రుడా! అది దుష్టవానరము కలుపు తెలిచిపోయిన యీ శారికయొక్క పంజరమయి యుండును.

రాజు— మిత్రుడా! చూడుము.

వసం— మీ రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (సమీపింపిచూచి) అదిగో చిత్రిఫలకము. దానిని పుచ్చుకొనెదను. (పుచ్చుకొనిచూచి) హర్షమును కనఁబఱచుచున్నాడు)

రాజు— (కాతుకముతో) మిత్రుడా! అదియేమి?

వసం— నీ వదృష్టవంతుడవు. నీవే యిందువ్రాయఁబడినావు. “నీవే కానియొడల మవ్వధుంకను భువనేత ముఱంగుపలుపుండగినవాడనున యెదురుగా నున్నాడని నీవేననుచు నీవేమో.

రాజా—(హాహామో వేరులుపాడి) పలుకరా! చావుమో చావుమో.

కుసుం— నీకుమానను. అకస్మాత్తు నీక్కడ వ్రాయబడియున్నది. ఏమియు పారి
లోనికిములేకుండ నిటువంటి కన్యారత్నము మరకమావుదువా?

రాజా— ఇదిగోవున్నుకొమ్ము. అని హస్తకటకమునిచ్చి బలాత్కారముగా త్రచ్చు

కొని చూచివిస్మయముతో) మిక్కిలిదా! చూడు.

గీ. చిత్తగళయైన యీమనసీయహామి

వత్సపాతంబుజూపుచు వారిజంబు

సందముగఁ గదల్చుచు రాజహంసివోలె

మానసం బలిరించెడు మతియుమతియు.

గీ. వారిజభవుండు సుందరిపదనమనెడు

సద్భుతాఖండచంద్రుని సమరజేసి

తనదు పీఠపద్మము ముకుళనమనొంద

దుష్టికుండయు యుండును ధృవముగాను.

[అంత సాగరికయు సుసంగతయు డ్రవేశించుచున్నారు.]

సాగ— సఖీ! సుసంగతా! ఇంక శారీరమనకుదొరకదు. అకదలీగృహమునుండి చిత్ర
ఫలకమునలుసను తెచ్చుకొని వేగిరము వత్తము.

కుసుం— సఖీ! అలాగునజేయుడము- (అని సమీపమునకు వెళ్లుచున్నాడు.)

కుసుం— ఏమిక్కిలిదా! ఎందుచేత నామె యవనతముఖగా వ్రాయబడినది?

సాగ— (అలకించి) సఖీ! వసంతమడు మాటాడుదానినిబట్టి రాజాను నీక్కడనే
యుండియుండునని యూహించెదను. కదలీగృహముపొదలోపల దాగియుండి
చూతము. (అని వినుచున్నారు)

రాజా— మిక్కిలిదా! చూడుచూడు.

గీ. వారిజభవుండు సుందరిపదనమనెడు

సద్భుతాఖండచంద్రుని సమరజేసి

తనదు పీఠపద్మము ముకుళనమనొంద

దుష్టికుండయు యుండును ధృవముగాను.

(అని మరల పకించుచున్నారు.)

కుసుం— సఖీ! నీపద్మప్రసంతుకాలపు. నీహృదయవల్లభుండు నిశ్చయించుచున్నాడు

సాగ— (లజ్జతో) సఖీ! పరిహాసకీలభావంబు సన్నెల చుక్కవేనెదత్తి!

సమం—(రాజానుకంఠి) ఓహో! ఆమె యెందుచేత నవనరముఖగా వ్రాసినది? యడుగుచున్నాను.

రాజా—మిత్రుడా! భారీకయ్యే సకలమును తెప్పినది.

ఉసం—(సవ్య) సఖీ! భారీక తన మేధావిత్వమునుగనఁబఱచినది.

సమం—నీ శత్రువులను దనువుచున్నదా లేదా?

సాగ—(సాధ్యసముతో తనలో) అయ్యో! ఆతఁడేమిచెప్పవో యెఱుఁగను. నేను సత్యముగా మరణజీతములనుధ్యను వర్తించుచున్నదానను.

రాజా—నేక్రములను దనువుచున్నదా యని యడుగవలెవా?

నీ. అధికకష్టముమీఁద నక్కటా నాదృష్టియూరుయుగంబును నొకటాదాటి
తడవుగాఁగ నిరంబరలమున భ్రమియించి త్రివీరరంగయుక్తిని గరంబు
విషమమైయుండెను వెలఁదినుధ్యమునందుఁ జలియించకవసించి షణ్ములోన
తుంగ స్తనములకుఁ దొడరిమెల్లఁగఁబ్రాకి దగ్గఁగొన్నగతివందుఁ దడవునలిచి
జలకణ్ములు చిమ్ముచుఁ జలఁగుచున్న
కన్నుదోయిని చాదట షణ్మునుండి
కాంక్షమీఱఁగఁ జూచుచుఁ గరము నిపుడు
సుఖ మనుభవించుచున్నది సుమ్ము సఖుండ.

గ—(విని తనలో) హృదయమా! ప్రసన్నతపోంచుము. ప్రసన్నత పొందుము
ఊరడు మూరడుము. నీమనోరథ మిప్పుడీ మెట్టెక్కినది.

మసం—సఖీ! విన్నావా?

సాగ—(సవ్య) నీ జేవినుము. నీవ్రాతయొక్క నేర్వేకదా వర్తింపఁబడుచున్నది.

సం—(జలకనుజూచి) ఓయిమిత్రుడా! ఈదృశకన్యయు నీలాగున నీప్రియవమా
గమమును మన్నించుచున్నదే. అటువంటినిరూపముమీఁద నీక నానవమేల? ఇక్క
డనే యామెచేత వ్రాసినదియున్న నీరూపము నేలయూడవు?

రాజా—(యూచి)మిత్రుడా! ఆమెచేతవ్రాసినదివందున సత్యముగా నాయందు నేను
గౌరవముంచుకొనఁగలనదే. కాబట్టి నన్ను నే నేలయూచుకొనకుందును? చూడు—

నీ. భామినీమణిగంధల వృక్షమునను
నాదు నెమ్మను చెమరించెనాఁగదీచి
వ్రాయనప్పుడు వడినట్టి వద్యగంది
కొమ్మలం శీతలకాళి పరిధిల్లు.

సమం—(ప్రక్కనుజూచి) ఇదే యామెయొక్క సంగకముననదక వృక్షమునందలి

శయ్య మదనావధను సూచించుచుఁ గనఁబడుచున్నది.

రాజా—మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి!

చ/ ఘనజఘనంబునుం గుచయుగంబును పోతుట నీవలావలన్

గనుఁగొన వాడి మధ్యఁజిలుగొనది యంటమి వాడిపోక, చెం

తను భుజయుగ్మమిట్టటు గదల్పుట వల్లడఁ దూలిపోయితి

న్నని యరవిందపత్ర శయనంబుఁ తెల్పెడుఁ గాంతతాపమున్

ఉ, బాలికఱొమ్మునం దదుమఁబడ్డ విశాలపుఁ బద్మినీదళం

బాలలితాంగి లోపలి యనంగదళకన్ వెలిసేయకుండెడున్

జాలఁగఁ దాపమంగిన కుచద్వయయోగముచేతఁ గండి తి

రై లలిసేరుపడ్డ వలయంబులు తెల్పుచునున్నకైవడిన్.

వసం— (నాట్యముచేత వృజాళములను పుచ్చుకొని) ఓమిత్రుఁడా! ఇదియామె పీఠ

స్తనములనుండియే జాతిన మఱియొక కోమలవృజాళహారము. దీనినిజూడుము.

రాజా—(పుచ్చుకొని తొమ్మవఁ జేర్చుకొని యసూయతో) ఓజడవ్వభావమా!

గీ. పడఁతి కుచకుంభనాధ్యంబు వలనజాతీ

యో మృజాళహారమ! యెండి యుడికెదలె?

యెడము నీలోని తంతువుకేనిలేని

స్తనయుగముమధ్య నీకెట్లు సంఘటిల్లు?

మసం—(తనలో) కటకటా! అధికానురాగముచేత మనసు చెదరినవాఁడయి రాజు

అసంబద్ధములైన మాటలను పలుకఁజొచ్చినాఁడు! ఇఁకమీఁద నుపేక్ష సేయుట

యుక్తముగాదు. కానిమ్ము. ఇట్లుచేసెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఎందు

నిమిత్తము నీవిక్కడకువచ్చితివో యానస్తువు నీముందఱనేయున్నది.

సాగ—(అసూయతో) నేనెందుకొఱకువచ్చితిని? ఏమిస్తువు నాముందున్నది?

మసం—(నవ్వి) ఓసీ! అనుమానపడకుము. చిత్రఫలకముకొఱకు. అదిగో దానిని

వెళ్ళి పుచ్చుకొమ్ము.

సాగ—(కోపముతో) ఇటువంటి నీమాటలు గ్రహించుటకు నేను నిపుణురాలను

గాను. కనుక మఱియొకచోటికిఁ బోయెదను. (అని వెళ్లఁబోవుచున్నది)

మసం— ఓసి యనవూరాలా! ఇక్కడ సౌకముహూర్తకాలము నిలుపుము. ఇంత

లో కదలిగృహమునుండి చిత్రఫలకమును పట్టుకొని మరలవచ్చెదను.

సాగ— సఖీ! ఆలాగునఁజేయుము.

మసం—(కదలిగృహమునకేసి నడుచుచున్నది)

వసం—(సుసంగతనుజాచిత్రపాటతో) మిత్రుడా! చిత్రఫలకమును కప్పివేయుము. అదిగో దేవిగారి పరిచారికయైన సుసంగత వచ్చుచున్నది.

రాజు—(బట్టతో ఫలకమును దాచుచున్నాడు)

సుసం—(దగ్గఱకువెళ్ళి) దేవా! జయమగుఁగాక!

రాజు—సుసంగతా! నీకు మేలగుఁగాక! ఇక్కడ కూర్చుండు.

సుసం—(కూర్చున్నది.)

రాజు—మేమిక్కడనున్న సంగతి నీకెట్లు తెలిసినది?

సుసం—(నవ్వి) ఇంతేకాదు. చిత్రఫలకముతో గూడనిప్పటి దేవరవారి సర్వవృత్తాంతమును నాకుఁ దెలిసినది. దేవిగారితో వెళ్ళిచెప్పెదను. (అనివెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

వసం—(భయపడి రహస్యముగా) ఓమిత్రుడా! ఇదిచెప్పినంతయుఁ జేయును. ఈ గర్భదాసి వదురుఁబోతుగదా? దీనిని సంతోషపెట్టుము.

రాజు—నీవుయొక్క మయిన దానినిఁ బిలిపి. (సుసంగత చేయిపట్టుకొని) సుసంగతా! ఇదియంతయు వత్సలాటముమీ. అకారణముగా నీవు దేవిగారికి న్యగ్రస్తుఁ డైంపఁదగదు. ఇదిగో బహుమానము. (అని తేచి యాభరణ మియ్యఁబోవుచున్నాడు.)

సుసం— రాజా! కర్ణాభరణమక్కఱలేదు. చాలును. దేవిగారి యనుగ్రహమువలన నాకు కావలసినన్నియున్నవి. ఇది నేనును వత్సలాటకే యన్నదానను. నాప్రియ సఖయైన సాగరిక తన్నీ చిత్రపటమునం దేలవ్రాసితివని నుపేతురాలయియున్నది. అక్కడకు దయచేసి యామెచేయిపట్టుకొని యామెను పునఁబరచివేయుము. నాకదియే గొప్పయనుగ్రహము.

రాజు—(తొందరపాటునలేచి) ఆమెయొక్కడ? చూపుము చూపుము.

సుసం—ఆమె కదలీగుల్మములోపల నున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) మార్గముఁజూపుము.

సుసం—రాజా! ఇదె యిదె. (అందఱును కదలీగుల్మమువంక వడుచుచున్నారు)

సాగ—(రాజునుజూచి సంతసముతోను పాద్యసముతోను వడఁకుతోను తనలో)

ఈయననుజూచి యతిభయముచేత వడుగుదీసి యడుగుపెట్టుటకయినను అశక్తురాలనుగా నున్నాను. ఇప్పుడేమిచేయుదును?

వసం—మిత్రుడా! చిత్రఫలకమును వేసుపట్టుకొనెదను. దానితో మరల నేదియైనను పనివచ్చును. (సాగరికనుజూచి) ఇహిహి! అశ్చర్యము! అశ్చర్యము! ఇటువంటి కన్యార్థము మూనునదొక ముసందుఁజూడఁబడదు. కనుక బ్రహ్మచరీత

యామెను నిఁజ్జించి విస్మయము పొందియుండునని యూహించెదను.

రాజా— మిత్రుఁడా! నామనసునందు జాలాగుసనే తోచినది.

న. ఇల లలనా లలామయగు నీమెను బ్రహ్మసృజించి యన్భుతం

బలర నిజేక్షణానికి నిజాననపద్మముగన్న విస్తృతిన్

గలంగఁగఁజేసియుండును దగం దలలొచ్చియునుండు నాల్గు మె

ముఖదగ మేలుమేలనుచు మున్నొకపారిగఁ బల్కియుండెడున్.

సాగ— (అమాయతో నుసంగతమిఁచి) సఖీ! ఇటువంటి చిత్రపువలకనా తెచ్చి

తివి? (అని వెళ్ళిపోవుచున్నది.)

రాజు— గీ. శోపమన దృష్టివలంపెను శొన్నునీవు

కనదు రూక్షభావము ప్రేమకతన వదియు;

చనుము త్వరమోని, జాత్రెను చరణములను

నీను గురు నితంబము చాల భేదమందు.

నునం— రాజా! ఈమె యతిశోచకములాగునక చేయిపట్టుకొని యామెను పగి

న్నురాలిని జేయఁము.

రాజా— (సంతోషముతో) నీవు చెప్పినట్లుచేసెదను. (అని సాగరికను చేతితోబట్టు

కొని స్వర్ణసుఖమును నటించుచున్నాఁడు.)

ననం— ఓయీ! నీకత్తూర్వశ్రీని పొందినాఁడవు.

రాజు— మిత్రుఁడా! సత్యము.

గీ. లక్ష్మియే యాలతాంగి తలంచుమాడ;

పారిజాతపల్లవము లీ పాణియుగము,

కాకయందైన స్వేదమన్ కైతవమున

నిట్లు లమ్యరంబు గురియింప నెట్లుగలుగు ?

నునం— సఖీ! నీవు తిన్ననిదానవుకావు. ఇప్పుడీప్రకారముగా రాజు హస్తముపట్టు

కొన్నను శోపము విడువకున్నావు.

సాగ— (ఘోరభంగముతో) నుసంగతా! ఇంకను సూరకుండకున్నావు.

రాజా— ప్రియారాలా! సాగరికా! సఖీజనముమీఁద నీప్రకారముగా శోపపడుట యుక్తముకాదు.

ననం— అమ్మా! లంకలిగొన్న బ్రాహ్మణునివలె నేలశోపపడెదవు?

నునం— సఖీ! నీతో నేను మాటాడనులే.

రాజు— ఓనీశోపనురాలా! నమానప్రపత్తిగల సఖుజయిందిట్లుండుట యుక్తముకాదు.

వసం—మిత్రుడా! ఈమె దేవియైన యపరాధదత్తకవా?

రాజా—(చకితుడయి పాగరికహస్తమును విడిచుచున్నాడు.)

పాగ—(తొట్టుపాటుతో) సుసంగతా! ఇప్పుడేమిచేయుదును?

సుసం—సఖీ! ఈ కదలికావీధిని వెళ్ళిపోవుదము (అని వెళ్ళుచున్నారు)

రాజు—(పార్శ్వములఁజూచి విస్మయముతో) వాసవదత్తాదేవి యెక్కడ?

వసం—అమెయొక్కడనో నేనెఱుంగను. అతిదీర్ఘ రోషముచేత నీమె రెండవ వాగ వదల్తయ్యెను నేను పలికితిని.

రాజు—ఓరిమార్పుదా!

క. ప్రకటానురాగ సమధిక

సుకృత పాప్రయవయి తగుచుంగంతముఁ జొం

దకలరు రత్నావళివలె

నకటా పోగొట్టితివు హస్తగతమిన్.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు కాంచనమాలయు పోవోమిచ్చుచున్నారు.]

వాస—ఓసీ కాంచనమాలా! భర్తగారిచే పెంచబడుచున్న నవమాలిక యిక్కడి కెంతదూరమునున్నది?

కాంచ—ఈ కదలిగ్మహమును దాఁటినతరువాత ననబడును.

వాస—అట్లయిన తోవచూపుము.

కాంచ—అమ్మా! రమ్మరమ్మ. (సమీపించుచున్నారు.)

రాజు—మిత్రుడా! ఇప్పుడు నాప్రియతమురాలెక్కడ కనబడును?

కాంచ—అమ్మా! సమీపమున భరణగారు మాటాడుచున్నట్లున్నారు. ఆయన దే విగారికొఱకే నిరీక్షించుచున్నారుగనుక దగ్గఱకు వెళ్ళుము.

వాస—(దగ్గఱకువెళ్లి) ప్రాణనాయకా! జయమగుఁగాక!

రాజా—(రహస్యముగా) మిత్రుడా! చిత్రఫలకమును దాఁచుము.

వసం—(పుచ్చుకొని చంకను పెట్టుకొనుచున్నాడు.)

వాస—దేవా! నవమాలిక పుష్పించినదా?

రాజా—దేవీ! మేము ముందుగా విచ్చినవారమయ్యాను నీవు రాలెదని యాదలెను.

గమ్మ కలిసివెళ్ళి చూడము.

వాస—(యూచి) ప్రాణనాయకా! నవమాలిక పుష్పించినదని కేర ముఖవిరామము క లననే తెలియుచున్నదిగనుక నేనురాను.

వసం—దేవీ! అట్లయిన నీవే మాకొదిలి. (అని తలుపుపాఁచి బయటగా వెళ్ళ

నుండివడిన ఫలకముకూచి విహదమును నటించుచున్నాడు.)

రాజా—(రహస్యముగా శ్రేణితోఁజూపి వసంతకునిముఖమును జూచుచున్నాడు)

వసం—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! శోపపడకు. ఏమియుత్తరము చెప్పవలెనో నే నెఱుంగుదును.

కాంచ—(పలకపుచ్చుకొని) దేవీ! ఈచిత్రఫలకముననేమివ్రాయఁబడినదోచూడుము

రాజా—(చూచి తనలో) ఇతఁడు వాప్రాణనాయకుఁడు; తరువాతిది పాగరిక—
(రాజానుగూర్చి సరోవరమునఁగో ప్రకాశముగా) రాజా! ఇది యెవరిచేత వ్రాయఁబడినది?

రాజా—(వెఱుగు పాటునోడిచిటువల్పుతోరహస్యముగా) చెలికాఁడా! ఏమిచెప్పను?

వసం—(రహస్యముగా) ఓయీ! విచారింపకుము. నేనుత్తరముచెప్పెదను. (ప్రకాశముగా వాసవదత్తతో) అమ్మా! మఱియొకలాగున తలంపకుము. తన్ను తాను వ్రాయుట కష్టమని నేను పలుకఁగా విని నాప్రియమిత్రుఁడు దీనిని వ్రాసి తన నేర్పును కనఁబఱిచెను.

రాజా— వసంతకుఁడు చెప్పినది నిజమే.

రాజా—(ఫలకమునుజూపి) ప్రాణనాథా! తమ సమీపమున నెవ్వరెయో యొకతె వ్రాయఁబడియున్నది; అది యార్యుఁడయిన యీవసంతకుని నేర్పాయేమి?

రాజా—(వెఱుగు పాటునోడి నవ్వుతో) దేవీ! మఱియొకవిధముగా శంకింపకుము. ఏనో యొకకన్యను నామనస్సుచేతనే కల్పించి యీవిధముగా వ్రాసినాఁడను. ఇది మున్నెప్పడును చూచినదికాదు.

వసం— సత్యము. ఇటువంటినుందరిని మేము పూర్వమెప్పుడును జూచియుండలేదని యీయజ్ఞోపవీతముతోడ ప్రమాణముచేసెదను.

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! ఒకవేళ నిటువంటిది ఘోషాత్మకముగా వదియుండ వచ్చును. శోపముతో వనిలేదు.

రాజా—(రహస్యముగా) ఓనీ ఋజుమాధురాళా! ఈతని వంకరమాటలు నీవెఱుంగవు. ఇతఁడొక విరంతుఁడునుమా! (ప్రకాశముగా రాజానుగూర్చి) ప్రాణేశ్వరా! నాకీ చిత్రపటమును జూచినతరువాత శిరోవేదనము కలుగుచున్నది. దేవర యిందు ను ఖముగా నుందురుగాక! నేను విశ్లేదను. (అని లేచివెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

రాజా—(చీర చెఱుగుపట్టుకొని)దేవీ!

చ. అతివి! ప్రసన్నురాలవగు మంచన నీవలుగంగలేదు ప్ర

స్తుత; మిఁక నల్లుచేయిన దోషమునొప్పిన యిట్లయోను; దు

మృతమును జేయలేదనిన సెంతువసత్వముగాఁగ నీమనీస్;
ద్రుతగతి నేమిచెప్పటకుఁ దోచకయున్నది నాకునియ్యెడన్.

వాస—(వినయముతో నీరచెఱంగు విడిపించుకొని) ప్రియానాయకా! మఱియొకరా
గున భావింపకుము. నిజముగానే నేను శిరోవేదనముచేత బాధపడుచున్నాను గ
నుక వెల్లెదను. (అని వెళ్లుచున్నది.)

వసం— నీయదృష్టముచేత క్షేమములు పొందితివి. అకాలవన్నానుబంధమువలె వాస
పద త్ర వెల్లిపోయినది.

రాజు— ఓరిమూర్తా! సంతోషముచాలింపుము. వెళ్లినపుడు గూఢముగానున్న దేవి
గారి కోపమును నీవు కనిపెట్టలేదు.

శా. వంచెన్నైపుడిచే శిరంబునడి భూభంగంబు గాన్పించినన్ ;
గాంచన్ భేదపునపునవ్వినను పల్కన్ లేదు పారువ్యమల్;
మించన్నావ్యములూరఁ జొచ్చినఁ గనుల్విప్పంగ లేదొప్పగన్;
గొంచెంబు స్వతి కుర్మిపీడదునుమీ కోపంబు వెల్వచ్చినన్.

వసం— వాసపదత్రాదేవి వెల్లిపోయినదిగనుక నీవిష్ణుడు వట్టి యరణ్యకోదనము చే
యుచున్నావు.

రాజు— మూఢుఁడా! దేవిగారికోపమును నీవు కనిపెట్టలేదు. సర్వవిధములచేతను
దేవిగారిని శాంతిపఱుచుటతప్ప మఱియొకయుపాయమును వెదకను. దేవిని ప్ర
సన్నురాలిని జేయుటకయి యంతఃపురమునను వెళ్లదము రమ్ము.

[అని నిష్క్రమించుచున్నారు.]

రత్నావళి.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము— రాచనగరు.

[మదనిక ప్రవేశించుచున్నది.]

మద—(అకాశమునను) కాశాంబికా! రాజుగారిసమ్ముఖమున నీవు కాంచనమాలను
మాచినావా లేరా? (పనియిచ్చి యాలకించి) ఏమిచెప్పుచున్నావు? కాంతవేపటి
కిందవచ్చి నురలవెల్లిపోయిన నా? ఇప్పుడామె యొక్కడ కనఁబడును? (మండు
సంకఁజూచి) ఏమీ! కాంచనమాల యీవంకనే వచ్చుచున్నది. కావున నామె
సమీపమునకు వెళ్లేదను.

[అంతట కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది.]

కాంచ—(నిట్టూర్పుతో) సాధు! వసంతకా! సాధు! ఇప్పుడు సంధివిగ్రహలోదయ
చేత నీవు మంత్రియైన యాగంధరాయణుని మించినవాడవైతివి!

మద—(చిటునవ్వుతో దగ్గఱకువచ్చి) సఖీ! కాంచనమాలా! నీవంతగా క్లాషియమట
కయి వసంతకుఁ డిప్పుడేమిచేసియున్నాఁడు?

కాంచ—సఖీ! మదనికా! నీ యీర్ష్యవలన నేమిప్రయోజనము? నీవు రహస్యము
ను దాఁచఁజాలవు.

మద—ఇది యెవరిముందును వెల్లడిచేయని దేవిగారి పాదములలోఁద ప్రిమాణము
చేసెదను.

కాంచ—అట్లయినఁ జెప్పెదవినము. నేనిప్పుడు రాజమందిరమునుండి తిరిగివచ్చుచు
చిత్రశాలయొక్క ద్వారమున వసంతకుఁడు ముసంగతతో మాటాడుచుండఁగా
విన్నవినను.

మద—(కాతుకముతో) సఖీ! అప్రసంగ మెటువంటిదో చెప్పుము.

కాంచ—వసంతకుఁడీలాగునఁ జెప్పివాఁడు.— “ ముసంగతా! నాప్రియమిత్రుని,
యొక్క యర్హతకుఁ గారణము సాగరికతవ్వు మఱియేదియు లేదు. కాఁబట్టి
యొక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము.”

మద—అప్పుడు ముసంగత యేమన్నది ?

కాంచ—అప్పుడామె యిట్లాచెప్పినది.— “చిత్రశాలక వృత్తాంతముచేత కంకితురా
లయి సాగరికను పరిరక్షింపవలయునని నాకొప్పగించి గేవిగారు తమవస్త్రములను
భూషణములను నాకుదయచేసినారు. అందుచేత సాగరికకు దేవిగారివేషము నే
నీ వెంటఁబెట్టుకొని నేనును కాంచనమాలావేషమును ధరించి ప్రదోషసమయమున
కు రాజుగారి సమీపమునకు వచ్చెదను. నీవును నిక్కడనే యుండి చిత్రశాల
ద్వారమువద్ద కాచుకొని యుండుము; అప్పుడు మాధవీలతామండపమునందు రా
జున క్రామతోడి సంగమము కాఁగలదు.

మద—సఖీ! ముసంగతా! పరిజనవత్సలురాలయిన దేవిగారి నీవిధముగా వంచించు
చున్నావుగనుక నీవు చెడిపోతివి.

కాంచ—సఖీ! మదనికా! నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్లుచున్నావు?

మద—ఆర్హతగరిరండయిన రాజుగారి కుళలవార్తను తెలిసికొనుటకయి వెళ్ళి నీవా
లస్యము చేసితివని లొండరవడుచు దేవిగారు నీయొద్దకు వచ్చుఁబడినారు.

కాంచ—అమె యతిముఖవర్తనముకలది. దేవి యిప్పుడిదియంతయు నమ్ముచున్నది.

(కొంచెము నదచిహుచి) సఖీ! చూడుచూడు. అదిగో రాజాగారవ్యస్థతా మిద
చేత మన్మథావస్థ మఱుగుపఱుచుచు దంతలోగణవలభిమీదఁ గూరుచుండియు
న్నది. కాబట్టి యీవృత్తాంతమును రాణిగారితో వెల్లిచెప్పుదము రా.

(ఆని నిద్రమించుచున్నాడు.)

[అప్పుడు మదనానందునినఁబఱుచుచుగూరుచున్న రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]
రాజు—(పోతకంతముగా నిట్టూర్పుచుచి)

న. హృదయము! నైఁచుకొమ్మి యిప్పుడీవు శృరాగ్ని కృతాతితాపమున్
మదివరయంగలే దుపశమించికఁ జింతిలఁబోవు మెట్టులో
యొదవిన పొంద్రచందన రసోపమమా సతిహస్తమప్పుడే
ముదమున నీపయిందడవు పూర్వక మాధుఁడనైతి నక్కటా!

అహ! మిక్కిలి యాశ్చర్యము. అట్లేకదా!

గీ. ప్రకృతిచేతన చంచలంబకట మనసు
మఱియు దుర్లక్ష్యమట్లయ్యుఁ దఱచిహుడ
మన్మథసంబోక్కుటను సర్వమార్గములఁ
గునుమశరుచేత నేరీతిఁ గొట్టఁబడెడు!

(పయివంకఁజూచి) ఓనునుమధస్యుఁడా!

చ. అరయఁగ నీకుఁ దూపులయిదంచును వానికి లక్ష్యభూతు లి
ద్ధర మముబోం ట్లసంఖ్యలని దర్శక! విందుముముందు, నీయొడన్
గరము విరుద్ధమయ్యెనది, కామిజనుండగు నేనెవంచితం
బారయుచునుంటి, నీవయస ముల్కు లసంఖ్యములౌచు నాఁటెడుకొ.

(అలాచించి) లోపల నిగూఢమయిన కోపముగల దేవిగారికి లోపనగోచరయ్యి
దీనురాలయియున్న యీ సాగరికనుగూర్చి నేను చింతిల్లుచున్నట్లుగా నిజమునకి
యవస్థనుబూనియున్న వస్తుఁగూర్చి నేను జింతిల్లను. అట్లేకదా!

ఉ. తీక్కడ! యందఱుం దెలిసిరంచు శిరంబునువంచునీగ్గుచే,
నెక్కడ నిద్దప్రేమనిన నెంచుకొనుం దనమాటగాఁగ, నా
చక్కినినెచ్చెలుల్ స్మితమునల్పిన నివ్వెఱఁగొందు బేలయై
యక్కమలాయితాక్షి హృదయంబునఁగల్గు భయంబుపెంపునన్.

అయింకగతి కనుగొనినట్టిటకయి నాచేతఁబంపఁబడిన నిసంతకుఁ డెందుచెతనా
యావస్థనుచేయుచున్నాఁడు.

[అప్పుడు హృష్టఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం—(సంతోషముతో) అశ్వరథమాశ్వరథము! నేనిప్పుడువెల్లి చెప్పెడి ప్రియవచనము వినుటచేత గలిగెడునంత సంతోషము కాశాలీ రాజ్యలాభముచేత సహితము నాఁగియసఖునియొక్క హృదయమునకుఁ గలిగియుండదని నే నూహించెదను. కాబట్టి దగ్గఱకుఁబోయి ప్రియమిత్రునినకంతయు నివేదించెదను. (వెళ్ళి చూచి) ఏమీ! నాప్రియమిత్రుఁ డీదిక్కునే చూచుచు కూచున్నాఁడు. కాబట్టి నారాకకే ప్రితీక్షించుచున్నాఁడని తలచెదను. సమాపమునకువెళ్ళి కనఁబడెదను. (అని చెంతఁజేరి) ప్రియమిత్రుఁడా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! మిత్రుఁడా! నీవదృష్టవంతుఁడ నభిప్రేక్షియింపబడి.

రాజు—(హాషణముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలయిన సాగరికకు కుకలమా?

వసం—(గర్వముతో)మిత్రుఁడా! శ్రీఘ్రిముగా నీవేమోచి తెలుసుకోఁగలవు.

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలిదర్శనముకూడ లభించునా?

వసం—(గర్వముతో) బుద్ధివిభవమున బృహస్పతివహసింఁచెడు నేను నీవు మంత్రినై యుండఁగా నేల లభింపకుండును?

రాజు—(నవ్వి) ఇందు చిత్రమేమియులేదు. నీకు సాధ్యముకానిదేమున్నది? అయినను నాకు వివరలెననియున్నదిగనుక సవిస్తరముగాఁజెప్పుము.

వసం—(చెవిలో నేమోచెప్పుచున్నాఁడు.)

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ఇదిగో నీవు పారితోషికము. (అని చేతి నుండి తీసి కడియము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

వసం—(కడియము ధరించి తన్నుఁజూచుకొని సంతోషముతో) ఇది బాగున్నది. ఈశుద్ధ సువర్ణకటకముచేత ప్రకాశించుచున్న హస్తమున నాభార్యకు పోయి చూపివచ్చెదను.

రాజు—(వేయిపట్టుకొని వారించుచు) సఖుఁడా! తరువాతచూపవచ్చును. ఇప్పుడు ప్రార్థనంతయున్నదో చూడుము.

వసం—(కొంచెమునడచిచూచి సంతోషముతో) ఓహో! చూడుచూడు. అదిగో భగవానుఁడయిన సూర్యుఁ డధికానురాగక్షిప్తహృదయుఁడయి సంధ్యావధువుచే నిర్ణయింపఁబడిన సంకేతస్థలమునకు వెళ్లునట్లుగా అస్తాదిగ్విభారణ్యమునుగూర్చి పోతలున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి హర్షముతో) మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁబాచితివి. సంధ్యాకాలమై వది. అట్లేకదా?

ఉ. చక్ర మొకండుగల్గు రథసంగతి నెట్లు జగంబునెల్ల ని
ర్యక్తితఁజుట్టి రేపకడఁగ్రమ్మఱ రాఁగలనంచు నష్ట ది
క్ష్పక్తిమలందుఁ గూర్చెడునొ సంధ్యనునిల్విన యంశుజాలమనే
వక్రతలేని యాకులన భానుఁడుపొల్పెడుఁ బభ్రుమాద్రిపైన్.

మతియును,

గీ. ఓ జలరుహస్య! నేఁ జనుచున్నవాఁడఁ
దిరిగి నే రేపువచ్చి నిద్రించునిన్ను
మేలుకొల్పెదనంచుఁ బద్మినిని సమ్మఁ
బలుకువిధమున సప్తాద్రి భానుఁడలరు.

కాఁబట్టి లెమ్ము; ఆ మాధవీలతా మందపమునకు వెళ్ళి ప్రియురాలి సంకేతసమయ
మును నిరీక్షింపుచుండము.

వసం—మంచిమాటసెలవిచ్చివారు. (అని లేచిచూచి) ఓమిత్రుఁడా! చూడుచూడు.
అదిగో పరిచగానున్న చెట్లసమాహమును వట్టముగాఁజేయుచు, బురదలో పొర
లిన వరాహములయొక్కయు పుహిషములయొక్కయు నల్లనిరంగులగిరి తూర్పు
దిక్కునంతను గ్రమ్మి చీకటిగుంపు వ్యాపించుచున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో నంతటను గలయఁజూచి)

చ. శివునిగళచ్చరించెగడి చీకటి తొల్లను చూర్పదిక్కునం
గవిసెను; మీఁద సంతటనుగ్రమ్మి నగంబు కుజంబు గ్రామమన్
భువిఁగల భేదముల్ చెఱివెఁ బూర్ణముగాఁ; దరువాతఁజాలఁదా
సవిరళమై జనంబులకు నక్షులుగల్గు ఫలంబు వాపెడున్.

కాఁబట్టి మార్గమును జూపుము.

వసం—ప్రియమిత్రుఁడా! రమ్యరమ్ము. (అని సడుచుచు చూచి) ఇదిగో విస్తారముగా
వృక్షమేలుండుటచేత గాఢాంధకారపుంజమువలె నున్న మకరందోద్యానమును స
మీరించివాము; ఇఁకనిక్కడ మార్గమెట్లు కనబడును?

రాజు—(వాసనచూచి) మిత్రుఁడా! ముందునడువఁ ఇక్కడ మార్గము తెలియుచున్నే
యున్నది. ఎట్లందువని—

మ. ఇది సంహంగులకంఠి; యీవలివసంబే సిందువారాలి; యి

య్యదియాదన్ పరుకావనీజములగుంపాఁ; బాటలక్రేనే యి

య్యదియే యంచును దానిచేఁజరిగె నాహా ధారి భృష్టంబుగా
నిదె వృక్షంబులచేతఁ దీఁకఁజికడుక హెచ్చయ్యఁ బూర్వకృపితన్.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

వనం— ఓ మిత్రుఁడా! మత్తిలి నీ కుమ్మెదలు వాలుచుండఁగా పొగద్రవ్యమైన పరిమ
ళంబు దిక్కులనంతటను కొట్టుచున్నది; నున్నని మరకతమణులతో కట్టఁబడిన నేల
పొదవరిచారమునకు మెత్తగాఁదగిలి సుఖమునిచ్చుచున్నది; ఇదే మాధవీతామం
దపము మనమువచ్చిచేరెనాము. నేనువెల్లి దేవీవేదధారిణియైన సాగరికను వెంటఁబె
ట్టుకొని వేగిరము వచ్చెదను. అంతవఱకును దేవరవారిక్కడనే యుండవలెను.

రాజా— మిత్రుఁడా! వెళ్ళి సత్వరముగా నిక్కడకురమ్ము.

వనం— మిత్రుఁడా! తొందరపడఁబోవను. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

రాజా— నే నంతవరకును ఈ మరకతశిలావేరికయందుఁ గూడుచుండి, ప్రియురాలి
పరిశ్రేయమునును ప్రతీక్షించుచుండెదను. (కూడుచుండి చింతతో) ఓహో!
స్వభార్యాసమాగమము నేవగించు కాముకునకు నూతన ప్రియురాలి విషయమైన
పక్షపాతము నేమనను?

కా. సంకేతస్థలిఁ జేరుకాంత ప్రియువాస్యంబు నిర్వణక్షింపఁగా

శంకింపుకొ, మెదకొఁగలించుకటి వక్షంబంటఁ జన్దోయియుకొ

లింకంబొఁగఁగఁ గ్రమ్మునోడు; పతిదానిల్పంగఁ బల్కాఱునున్

జంతుంబాబునఁబోవఁజూచు; నయినన్ సంతోషమెచ్చయ్యెడిన్.

అయ్యో! వసంతకుఁడేలయాలస్యముచేయుచున్నాడు? ఈవృత్తాంతము దేవియైన
వానవదత్తకు తెలిసినదేమో!

[అప్పుడు వానవదత్తయు, కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాన— ఓ కాంచనమాలా! సాగరిక వావేషమును ధరించి నిజముగానే రాజుగారి
వగ్గఱకు వెళ్ళినా?

కాంచ— నిజము గాకపోయిన నేను దేవిగారితో విన్నవించునా? చిత్రశాలాద్వార
ముననుండు వసంతకుఁడయిన నీకు నమ్మకముఘట్టించును.

కాంచ— అట్లయిన నక్కడనే వెళ్ళినము.

కాంచ— డే! రండిరండి. (అని వెళ్ళుచున్నారు)

[అప్పుడు మునుంగు వేసికొని వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వనం— (వెయిల్చి) చిత్రశాలాద్వారమున పొదములవచ్చెడు విసంబాధనున్నది
సాగరిక వదినదయ్యెను.

కాంచ—దేవీ! చిత్రకాలయిదే. కనుక యిక్కడనేయుండుము. నేను వనంశక్తునకు సంక్షేపేనైనను. (అని చిత్రకాలయిచున్నది.)

వసం—(కాంచనమాలలబాది సంతోషముతో దగ్గజకువచ్చి చిలువత్తువచ్చి) మనం గతా! నీవు కనిన కాంచనమాలావేషము సరిగానున్నది. ఇప్పుడు సాగరిక యిక్కడ నున్నది?

కాంచ—ఇదిగో. (అని క్షలితో చూపుచున్నది)

వసం—(చూచి యిచ్చుకపడి) ఈమె నిశ్చయముగా దేవియైన కాంచనదత్తయే.

వాస—(సంకయపడి తనలో) నన్నితఁడెట్లు ఆనవాలుపట్టివాఁడు? నేను వెన్నెదను. (అని వెళ్ళిపోవుచున్నది.)

వసం—అమ్మా! సాగరికా! రా.

వాస—(వచ్చి కాంచనమాలనంకఁ జూచుచున్నది)

కాంచ—(రహస్యముగా విహాసమున బెదరించుచున్నది.) ఓరి చెడుగా! ఈమాట మఱచిపోకుము.

వసం—సాగరికా! త్వరతోరమ్ము. త్వరతోరమ్ము. అడుగో చంద్రుఁడు తూర్పు దిక్కున నుదయింపఁబోవుచున్నాఁడు.

వాస—(తోట్రుపాటుతో రహస్యముగా) ఓచంద్రుఁడా! నీకు నమస్కారము. ను మూర్తమునేపు నీరూపము కనఁబడకుండ నుండుము. ఆయన భావానుబంధమున కనిపెట్టెదను. (అందఱును నడుచుచున్నాడు.)

రాజు—(చింతతో తనలో) ప్రియురాలి సమాగమము సమీపించుచున్నట్లుటికిని, నామన నెందుచేతనో మిక్కిలి మండుచున్నది.

గీ. తనకుఁ బ్రియురాలాదననున్న తటినీబోలె

స్మరిని తాపంబు మొదట దుష్పహముగాదు.

కాఁక తొంటికంటెను హెచ్చు గాంచుఁగాదె

వర్ష పాతమాసన్నమా వానరమున?

----- (అలకించి) ఓసాగరికా! అడుగో నాప్రియమిత్రుఁడు నిన్ను ద్వేషించియు నేడు కతో మాటాడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండుము. నీరాకను నేను నిజమిందెదను.

వాస—(తలయూచుచున్నది.)

వసం—(రాజుదగ్గజకువెళ్ళి) ఓమిత్రుఁడా! నీవద్దనివంటుండవు. నేను సాగరికన తిరిగిని వచ్చివాఁడను.

రాజు—(సంతోషముతో తొందరపడితది) ఎందుకొక్కడ? అటు మిక్కిలి!

వసం— (భూగర్భంగముతో) అదిగా!

రాజు—(వమిపించి) ప్రియురాలా! సాగరికా!

న వదనముదందురుండు; కలువల్పయనంబులు; పాచులబ్జముల;
కదలికలూపుల; భుజముగంబును దామరశూంఘ నీకు నో
కుదలిరొ! కాగిటంతొనిపి నూనకరాగ్నిని గాలియున్న నా
ప్రిథిలిన యంగకంబులను శ్రీమను జల్లపడంగఁ జేయుమా.

వాసం—(కన్నీటితో రహస్యముగా) కాంచనమాలా! ఇటువంటియొక యింకముం
దు మరల నాతో పెట్టు మాటాడఁగలఁదాయని నేననుకొనియొదను. ఆహా! ఏమి
యాశ్చర్యము!

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! ఆవునది నిజమే. సాహసికులయిన పురుషులకు మరల
నేమిచేయుటయు చుక్కరముగాదు.

వసం— ఆహ్లా! సాగరికా! ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రియమిత్రునితో నేలమాటాడవు?
ఇచ్చుడయినను దేవియైన వానవదత్త సదాశోపముతో కలుకుచుండు దుర్వచనముల
చేత కలుపులైనవెవులకు నీవుధురవచనోపన్యాసముచేత సుఖము కలుగఁజేయుము.

వాసం—(శోపముతోఁ దిచ్చిలునవ్వునవ్వి రహస్యముగా) ఓపి! కాంచనమాలా! నే నె
ప్పుడును కటుభాషిణిసఁట; పూజ్యుడయిన యీవంతుఁడు తానేమో మహా
ప్రియంపనుఁడఁట.

కాంచ—(రహస్యముగా వేలితో దెదరించుచు) ఓరిచెడుగా! ఈమాట తరువాత
నీవు తలఁచుకొనియొదవు.

వసం—(చూచి) ఓ మిత్రుడా! చూడుము చూడుము. కుపితురాలయిన కామిని
యొక్క చెక్కిలివలెనే తూర్పుదిక్కును ప్రకాశింపఁజేయుచు చంద్రికాదండం
చుచున్నాడు.

రాజు—(చూచి యాశతో) ప్రియురాలా! చూడు చూడు.

గీ. నీదు వదనాపహృతకాంతి నివయుఁడగుచు

జాఁబ్రతిక్రియ చేయంగఁదలఁచినట్లు

తెరుటఁ గాన్పించుచున్నవాఁడయ్యగిరిని

గరములనుజాఁచి యల్లదె కమలవైరి.

ప్రియురాలా! ఈయన పయినుదయించుట జడత్వమేనుమా. ఎట్లన—

మ. హరియింపంగనులేదె తమ్మివీరి? నేత్రానందముంకూర్చదే?

స్వరతాపంబును దెంపదే మిగులవీక్షమాత్ర? నీమోము చం

- దురుఁ దుండన్మఱచంద్రుఁడేటికి దివిం దొంచున్? విధుండా సుధా
కరతల్ గర్వమునొంద నద్దెలుగుంగా నీను కమ్మవిదొన్.
- వాస— (రోషముతో మేలిముసుగు తీసి వేసి) ఓరాల! నేను సత్యముగానే పాగ
రికను. నీవుపాగరికచే నాకర్షింపఁబడిన మనస్సుగలవాఁడవయి సర్వమున
పాగరికామయముగాఁ జూచుచున్నావు.
- రాజు— (చూచి యద్భుతపడి రహస్యముగా) హా! ఇదియేమి? ఓరిదుష్ట! దేవియైన
వాసవదత్తనే తీసికొనివచ్చినావు.
- వసం— (విపాదముతో) మిత్రుఁడా! మఱియేమున్నది? నాకిప్పుడు జీవితసంకయము
సంభవించినది.
- రాజు— (చేతులుజోడించి) ప్రియురాలా! వాసవదత్త! రక్షించు.
- వాస— (ఆముసవంకఁదిరిగి కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇతరుల సొమ్మయిపోయిన
యామాట నిప్పుడు నావిషయమున నుపయోగించకుము.
- వసం— (తనలో) వేనిప్పుడేమిచేయుదును? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను.
(ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీవు మహానుభావురాలవు. నాప్రియమిత్రునియొక్క
యాయొక్కయపరాధమును తీమింపుము.
- వాస— అయ్యా! వసంతకా! ఈయపరాధము పృథమ సంకమమునందే విఘ్నము
కలుగఁజేసిన నాదేకాని రాజుగారిదికాదు.
- రాజు— ఈవిధమున నేరము ప్రత్యక్షముగా కనఁబడుచుండఁగానేనేమిచెప్పుదును?
అయిన నొక్కవిజ్ఞాపనము చేసికొనెదను.
- చ. లలసరా! నీదుపాదముల లత్తుకచే నయినట్టి రక్తి మణ్
దొలఁచఁగనోపుదుకా శిరసుతోడను నేనిట; నీముఖేందు మం
దలమున రోషరాముగ్రహణంబునఁ గల్గినయట్టితామ్రితన్
తెలువరా! నీదయానుహిమచేతను గాక యడంప నేర్తు నే!
- (అనిపాదములమీఁద పడుచున్నాఁడు)
- వాస— (చేతితోలేవఁడియుచు) ప్రాణేశ్వరా! రెమ్మరెమ్మ. నేను సిగ్గుమాలినవాడను.
దేవరవారి వృద్ధయమిటువంటిదని యెఱిఁగియుండియు మరల జూచుచున్నాను.
దేవరవారు సుఖముగానుండుదుగాక! నేనువెల్లెదను
- (అని వెళ్లఁబోవుచున్నది)
- కాంచ— దేవీ! అమ్మగ్రహింపుము. ఈప్రకారముగా కార్జునిఁడవడిన మహానాటక
నిడిది వెల్లెనతరువాత నీవే పక్షాత్తాపకడదవు.

వాస—పో మూర్ఖురాలా! ఇక్కడపక్కాతాపమునకు కారణమేమున్నది? వెళ్లదము.

రా. (అని వెళ్ళుచున్నది)

రాజు—దేవీ! కమించు కమించు. / “అలవరొ నీదుపాదముల” అను పద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

వాస—మిత్రుఁడా! లెమ్ము. వాసవదత్తాదేవి వెళ్ళిపోయినది. ఇంకనిక్కడ నరణ్య లోదన మేలచేసెదవు?

రాజు—(ముఖమెత్తి)నాయం దనగ్రహముచూపకయే దేవి వెళ్ళిపోయినదా?

వాస—అనుగ్రహము చూపకపోవుటయెట్లు? మనమిప్పుడు శరీరమున గాయములు లేకుండనున్నాము.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నీవేనన్నేలపరిహసించుచున్నావు? నీకూలముననేనిమ్మ రోముగా నాకీయనర్థము సంభవించినది.

ఉ. అంతకు వంతకుంబెదగు నర్చిలిచేతను బ్రేమహెచ్చెన్
 జ్ఞోతకుమున్ను నేను దనకెన్నఁడుజేయని యప్రియంబుచే
 నింతయుఁ దాళలేక త్యజింపును వాసవదత్తప్రాణముల్
 వింతకఁ బ్రేమహెచ్చిన భువిం జిలుకప్పును దుస్సహంబునన్

వాస—చెలికాఁడా! దేవి మిక్కిలి కుపితురాలయి యున్నది. అందుచేత నామె యేమి చేయునో తెలియదు. ఇంక సాగరిక జీవించుట దుష్కరమని నేననుకొనియెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! నేనును అలాగుననే యనుకొనుచున్నాను. అయ్యో! సాగరికా! వాప్రియురాలా!

[అప్పుడు వాసవదత్తాదేవిధారిణియైన సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది]

సాగ—(భయముతో)తాదేవీవేదముతో నదృష్టవశము చేత నెవ్వరిని గనంబడకుండ సంగీతశాలను దాటివచ్చితిని. ఇంక నిప్పుడిక్కడ నేమిచేయను? (అని కన్నీటితో చింతిల్లుచున్నది.)

వాస—మిత్రుఁడా! మూర్ఖునివలె మారకున్నావేమి ! ఇక్కడ ప్రతీకారము నాలో చింపుము

రాజు—చెలికాఁడా! నుదియి యాతాళులయియున్నాను. ఎవరైనను నుపాదనముతప్ప నాకుమఱియొక యుపాయమేదియుఁ గనఁబడకున్నది. కాబట్టి యిక్కడకే వెళ్లదమురమ్ము. (అని నడచుచున్నాడు)

సాగ—ఇప్పుడు స్వయముగానే యురిపెట్టుకొని ప్రాణత్యాగముచేయుట యుత్తమము. మా పంకరవతాంతము తెలిసి దేవిగానిచేత నుసంగత పరిభ్రమణచలది

నట్టి నేనును పరిభవించబడుదును. కాబట్టి యీలోపలనే నే నకోకవృక్షము
పక్షపాతి నాకోరికను నెఱవేర్చుకొనెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

వసం—(అలకించి) నిలువు. కొంచెమునిలువు. కాలిచప్పుడువిసంబడుచున్నది. ఒకవేళ
పక్షాత్తాపము తెచ్చుకొని దేవిగారేమరల నిటవచ్చియుందురని నేను భావించెదను.
రాజా—మిత్రుడా! అయియుండవచ్చును. దేవిమహానుభావురాలుకదా! వేగము
వెళ్ళి మించిరా.

వసం—దేవర యాజ్ఞాప్రకారము చనినది. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

సాగ—(సమీపించి) కాబట్టి నేనీ మాధవీతతో పాశముచేసికొని, అకోకవృక్ష
మున నులిపెట్టుకొని చచ్చెదను. (అని అతాపాశమును చేయుచు). హాపితా!
హామాతా! మందభాగ్యురాలైన నేనెప్పుడనాధనై దిక్కుమాలి చచ్చుచున్నాను.
(అని కంఠమునందు అతాపాశమును చుట్టుకొనుచున్నది.)

వసం—(మాచి) ఏమీ! మరల దేనియైన వాసవదత్తయే వచ్చినది! (తోట్రుపాటుతో
బిగ్గరిగా) ఓ మిత్రుడా! వాసవత్తాదేవి యులిపిసికొని చాపబోవుచున్నది.
రక్షింపుము రక్షింపుము.

రాజా—(తోట్రుపాటుతో సమీపించి) చెలికాడా! అమెయెక్కడ? అమెయెక్కడ.
వసం— అదిగో.

రాజా— (కంఠమునుండి పాశమునుతీయుచు) ఓసాహసికురాలా! ఏమికి ఈకాగ్య
మును జేయుచున్నావు?

క. నీమెడనుపాశముండంగ,

భామా! కంఠగతమయ్యెఁ బ్రాణంబులునా

కేమందునిపుడు? రూసుము

నీమృతికే కాదుగనుక నీయత్నంబుకొ.

సాగ—(రాజానుజూచి తనలో) అశ్చర్యముగానున్నది! ఇదియెమి? రాజు యిక్కడకు
వచ్చినాడు! (సంతోషముతో) ఈయనను బాడఁగానే నాకు మరల దేవితాళ
కలుగుచున్నది. అయినను, ఈయనదర్శనముచేత కృతార్థురాలనయి, నే నులిపిసి
కొని ముఖముగా పొంగిముటువడిచెదను. (బిగ్గరిగా) రాజా!, నేను పరాధీను
రాలనుగనుక విడువుము; నన్ను విడువుము; మరణము పొందుటకు నాకిటువంటి
అణువసరము మరల దొరకదు; నీవును దేవిగారివిషయమున సావరాధీని గాము.
(అని మరల కంఠమునందు పాశమును చుట్టుకొనబోవుచున్నది.)

రాజా— (విభ్రాపించి సంకోచముతో) ఏమీ! శాపియ్యరాలయిన పాగరికా! (అని కంఠమునండి త్రొక్కులాని)

నీ ఇంతిలో! యింతసాహసం చేలనీకు?

వేగమీలతాపాశంబు విడిచినీవు

వెడలనుంకించు నాప్రాణవిరళిఁగావ

నిలువు నీబాహుపాక మీగకమువందు.

(అని యామె బాహుపాకమును లాగి కంఠమునందుఁ జేర్చుకొని స్వర్ణసుఖము నభిసంపాదించుచు వసంతకుమారి) సఖుఁడా! ఇది మబ్బులేనివర్షముగానున్నది!

వసం— మిత్రుడా! అకాలవాయువై వానవదత్తాదేవి రాకపోయినపక్షమున, ఇది యటువంటిదే.

[అప్పుడు వానవదత్తయ్య, కాంచనమాలయ్య ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస— ఓసీ! కాంచనమాలా! అప్రకారముగా పాదములమీఁదఁబడిన ప్రాణవల్ల భువిఁ దిరస్కరించినచ్చి నేనతినిష్ఠురమును జేసినదానను. కాబట్టి యిప్పుడు నేను నాకుంఠనేవెల్చి భర్తగారినుండుడించెదను.

కాంచ— దేవిగాయతవృ మఱియొక రెవ్వరీవిధముగాఁ బలుకనేర్తురు? మంచిది. అతఁడే దుర్జనుఁడు కానిమ్ము; దేవిగాయ కావలదు. కాబట్టి దేవీ! రమ్మరమ్మ. (అని నడుచుచున్నారు.)

రాజా— ఓసీ ముగ్ధురాలా! ఏమి? నీయుచేక్షవలన మేమిప్పుడును విఫల మనోరథుల మగుచున్నాము!

కాంచ— (చెవియొగ్గివిని) దేవీ! సమీపమున రాజుగారు మాటాడుచున్నారు. అందుచేత నిన్నోదార్పటకే యాయనవచ్చుచున్నారని నేనువ్రూహించెదను. దేవీ! ఎదురుగావెళ్ళుము.

వాస— (సంకోచముతో) రయనమాడకుండ వెనుకనుండివెల్చి కంఠమును కొరికి తిండుకొని యాయనను మన్నించెదను.

వసం— ఓ పాగరికా! ధైర్యమవలంబించి శాపియ్యమిక్రమితో మాటాడుము.

రాజా— (విని విమోహముతో) కాంచనమాలా! ఏమీ! పాగరికూడ నిక్కడనే యున్నది! కాబట్టి యామాటలు వినువలకును వెనుకకు వెళ్ళుదము. (అని తానారాగవఁ జేయుచున్నది.)

పాగ— రాజా! ఈ లేనిదాక్షిణ్యము నెలకనఁబఱచెదవు? నీజీవితమునకంటెను నతి ప్రీయురాలయిన దేవిగారికి మరల నీవపరాధిచేయయ్యెదవు?

రాజా—నీవన్న మాటలవర్తనలుకాదు.

నీ. శ్యామలచే దీనిస్తనముగంబులరింప నించుకనేను జరించినాఁడ
అయి నాతోడ మాటాడకూరకయున్నఁ బ్రియవాక్కులాడితి వివయమునకు
భూభంగ మాసఖ ముఖమునఁగానింపఁ బదములమీఁద నేఁబడినవాఁడ
సద్వంశమున రాణి జననమొందిన దాటచేతను నేసేవఁడేనీనాఁడ
సంతెకాని యామెయందుఁ గల్గినయట్టి
ప్రేమనిక్కమైన ప్రేమగాదు
నీరజాక్షి నాకు నీమీఁదిప్రేమలె
న్నే హరితుచేత నెగడుఁజామి

వాస—(చేరఁబోయిరోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! మంచుపని. ప్రాణేశ్వరా! ఇదిమంచిపని.

రాజు—(చూచి వెంటఁగుపాటుతో) దేవీ! నిష్కారణముగా నన్ను నీవు నిందింపఁ
గూడదు. వేషపాద్యశృంగమువలన నీవేయని భావించి మేమిక్కడకు వచ్చినాము
కాబట్టి క్షమింపుము. (అని పాదములమీఁదఁబడుచున్నాఁడు.)

వాస—(రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము లెమ్ము. ఇప్పుడును నేను సద్వంశము
నందుఁ బుట్టితివను హేతువుచేతనే నేనాదుఁగు మనుభవించుచున్నా వాఁడేమి?

రాజు—(తనలో) ఏమి? దేవి యీమాటయువిన్నది! అందుచే నేనన్ని విధములచేతను
దేవిని శాంతపఱచుచు నుపాయమును నిరాశచేసికొన్నాఁడను. (అని క్రిందుచూచు
చున్నాఁడు.)

వసం—అమ్మా ఉరిపెట్టుకొనినీవుప్రాణత్యాగముచేసికొనుచున్నావనివేషపాద్యశృంగము
వలన భ్రమపడి నేను నాప్రియమిత్రుని నిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చితివాను. నామాట
యందు నీకు నమ్మకములేనికదామున, ఇదిగో లతాపాశమును చూడు. (అని
లతాపాశమును చూపుచున్నాఁడు.)

వాస—(రోషముతో) ఓసీ! కాంచనమాలా! ఈ లతాపాశముతోనే యీనెడు
బ్రాహ్మణుని కట్టితిసికొనివచ్చి, యాదుర్వినితురాలైన కన్యను ముండునడుపుచున్నా.
కాంచ—దేవి యాక్షాపించినట్లు చేసెదను. (అని లతాపాశమును వసంతదేవి
వెడకుఁ జాట్టికొట్టుచు) ఓరిచెడుగా! వెనుకటి నీమిడిసిపాటు భయమునభయించు.
అప్పుడు దేవిగారి దుర్వధవములచేత చెవులు కటువులయినవచ్చు మాట కు పికిరి
దెచ్చుకో—సాగరికా! నీవును ముందుందుము.

సాగ—(తనలో) వైద్యునిసీనురాజనయన నేను వేదవృగా మరణము కొందుటకై
నను చాలకపోయితిని!

వసం—(విహేదముతో) ఓమిత్రుడా! దేవీగారిచేతకట్టబడి విపత్తులోనున్న దిక్కు-
మాలినవన్ను మఱుకుము. (అని రాజును చూచుచున్నాడు.)

వాస—(రాజువంకజూచుచున్న పాగరికను వసంతకుని తీసికొని కాంచనమాలతోఁ
గూడ వెళ్లుచున్నది.)

రాజు— (భేదముతో) అయ్యో! కప్టము!

చ. అటుకమేయి నిర్వహణయైనట్టి కులాంగవత్తె తపించనా?

జగుకునరాణికింబెగడు పాగరికంగని దుఃఖమొందనా?

చలమున రాణి కట్టికొనిచున్న వసంతకుఁ గూర్చి కుందనా?

యలబడినొంది యొక్క ఓణమైనను స్వస్థతఁజెందవన్నిటన్.

ఇప్పు డిక్కడ నుండుటవలన నేమిప్రయోజనము? దేవిని శాంతపఱుచుటకయి
యంతఃపురమునకు వెళ్ళెదను.

[అందఱును వెళ్లుచున్నారు.]

రత్నావళి.

చతుర్థాంకము.

[ప్రదేశము—రాచనగరు.

[రత్న హరముననుపట్టుకొని, కన్నీరువిడుచుచు నుసంగత ప్రవేశించుచున్నది.]

నువం— (తోకముతో నిశ్చసించి) హా! ప్రియసఖీ! హాసాగరికా! హాలజ్జాళుకా!
హాసభీజవత్సలా! హా! ఉదారభీ! హా సౌమ్యదర్శనా! నీవెక్కడకు వెళ్ళినానో
నాకు ప్రతివచనమిమ్ము. (పయివంకజూచి నిట్టూర్పువిడిచి) కరుణలేనియోదైవమా!
నీవిటువంటి యసామాన్యరూప శోభావిరాజితయగు కాంతను సృజించి మరల
విటువంటి యవస్థాంతర మామెకల కల్పించినావు? ఆమె తన జీవితముందలిని నిరాశ
చేత నెవ్వనికయిన నొక బ్రాహ్మణునకిమ్ముని యీరత్న హరమును నాచేతికిచ్చినది.
నేను దీని శ్రేష్ఠబ్రాహ్మణునకియ్యమ? (తెరవంకజూచి) అడుగో బ్రాహ్మణుడయిన
వసంతకుఁ డీ వంక నేనచ్చుచున్నాడు. కాబట్టి దీని నతనికిచ్చెదను.

[అప్పుడు హృష్టుడగు వసంతకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వసం— రామా! ఇప్పుడు వాప్రియమిత్రుని యనుగ్రహముచేత పూజ్యురాలైన
దామరదత్తాదేవి నాకట్లువిడిపించి తనచేతితోనే నాకు లద్దుకములును మోదకము

టును పెట్టఁగా వానితో నేను కడుపునిండించుకొన్నాను. ఆమె నాకు రెండు పట్టువస్త్రములును కర్ణాభరణమునుగూడ నిచ్చినది. ఇప్పుడువెళ్ళి నాప్రియమిత్రుని దర్శించెదను. (అని కొంచెము నడుచుచున్నాఁడు.)

సుసం— (కన్నీరువిడుచుచు కేగముగావచ్చి) అయ్యా! వసంతకా! ముహూర్తమా శ్రమ నిలుపుము.

వసం— (చూచి) ఏమి? నుసంగతా! ఇక్కడ నీవెంచు కేడుచున్నావు? సాగరిక కేమియు సపాయము సంభవించలేదుగదా?

సుసం— అయ్యా! వసంతకా! నేనది నివేదించుటకే వచ్చినాను. భీమరాలయిన యామెను దేవిగా రుజ్జయనికె బంపినట్లు పృవాదము గలుగఁజేసి యర్థరత్నము నందుఁ దీసికొనిపోయినాడు. ఆమె యొక్కడకు పంపఁబడినదో తెలియదు.

వసం— (తొందరపాటుతో) హా సాగరికా! హా! అసామాన్యరూపశోభావిభవా! హా! మృదుభాషిణీ! నీవిప్పుడెక్కడున్నావో నాకు మాటుపలుకుము. దేవిగాదు చేసినపని మిక్కిలి నయారహితముగా నున్నది.

సుసం— అయ్యా వసంతకా! ఇదిగో రత్నమాల. ఆమె జీవితమునందు నిరాశురాలయి పూజ్యుడయిన వసంతకునకిమ్మని యీ రత్నహారమును నాచేతికిచ్చినది. ఇదిగో దీనిని పుచ్చుకొమ్ము.

వసం— (శోకముతో కన్నీరువిడుచుచు కన్నులనద్దకొని) ఓసీ! ఇట్టివేళలో దీనిని పుచ్చుకొనుటకు నాచేతు లెట్లాడును? (అని యిద్దఱు నేడ్చుచున్నారు.)

సుసం— (చేతులుజోడించుకొని) అయ్యా! ఆమెయందైన సనుగ్రహముంచి, అంగీకరింపుము.

వసం— (కొంచెముచింతించి) కానిమ్ము. దీనిని తీసికొనివెళ్ళి సాగరికావిరహదుఃఖఁడయియున్న ప్రియమిత్రునినైన నూటడించి యతనికి వివోదమును గలిగించెదను.

సుసం— (వసంతకునిచేతిలో రత్నహారమును పెట్టుచున్నది.)

వసం— (పుచ్చుకొని చూచి విస్మయతో) నుసంగతా! ఇటువంటి యమూల్యా లంకారమామె కక్కడనుండివచ్చినది?

సుసం— అయ్యా! నాకును కుతూహలముగలిగి యామెకేరన్నయే వేసితిని.

వసం— ఆమె యేమని చెప్పినది?

సుసం— అప్పుడామె మీదుచూచి నిట్టూర్పువిడిచి, నుసంగతా నన్ని స. దాకగయ్యె యడిగదవని యేడ్వమొదలు పెట్టినది.

వసం— ఆమెసెప్పుకతోయినను, సామాన్యజనులకు దుర్లభమైన యాహారమమెకు

గలిగియుండుటచేతనే నిస్సరిదేహముగా నామి మహానాథ సంభూతరాలయ
యొండవలెను. ముసంగతో! నాప్రియమిత్రుఁ డిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు?
మనం— అయ్యో! రాజాగారు దేవిగారిగృహమునుండివచ్చి యదె స్ఫటికకలమందప
మున సభిలోహించియున్నార; నీవెక్కడకు వెళ్లుము. నేనును వాసవదత్తాదేవి
పరిచర్యనిమిత్తమయి వెళ్ళెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

[అప్పుడు పీఠముమీఁదగూడుచుండి రాజా ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజా— (అలోచించి)

చ. కపటప్రభావలం బ్రియముగన్నడు మాటలఁ జెత్తవృత్తికి
గృహముదవించు వర్తనల నిండగుసిగ్గునఁ గాళ్ళవ్రాలుటన్
నిపుణసభనుబోధముల నెమ్మది కోపముపోదురాణికిన్
జపతరస్వకీయ నయనలబుల నీటనుబోలె నేమిటన్.

(విచారముతో నిట్టూర్పువిడిచి) ఇప్పుడింతవఱకు దేవినే శాంతపఱచుచుండిన
కేవలమును సాగరికావిషయమయిన చింతయే నన్ను బాధించుచున్నది. ఎట్లన—
గీ. మించుననురాగమునఁ గొంగరించినపుడు
మరుఁడు తొలఁతవేసిన బాణమాగ్ధమునను
నంబురుహగర్భ ముకుమాగయైనకాంత
చని నుడియవృద్ధత యయ్యెనని తలంతు.

(అలోచించి) నాయూటకునికిపట్టు వసంతకుఁడు; ఆతఁడు దేవితే కట్టఁబడి
యున్నాఁడు. ఇంక నేనెవరిముందఱుఁ గన్నీరువిడుతును? (అనినిట్టూర్పు విడుచు
చున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సం—(వెళ్ళిచూచి విస్మయముతో) నిరంతర మనోవేదనచేత చిక్కినవాడయ్యెను,
క్లాగునీయమయిన లావణ్యముతో నుదయించిన రెండవచంద్రునివలె నే నాప్రియ
సఖుడనె యధికతరముగా ప్రకాశించుచున్నాఁడు. కాబట్టి నేనాఘననద్దకు
వెల్లెదను. (అని చేరఁబోయి) ఓ మిత్రుఁడా! నీకు శుభముగఁగాక! నీవదృష్టవం
తుడవు. దేవిగారిచేతఁ జిక్కినవాడనయ్యెను మరల నేను నిన్నికన్నులతోఁ
బాడఁగాంచితిని.

రాజా— (చూచి మార్గముతో) ఓవఱో! నా వసంతకుఁడు వాకు లలించివాఁడు.

మిత్రుఁడా! వాకు నీకొగిలియిమ్ము.

సం—(కొగిలిచుకొని) ఓ మిత్రుఁడా! దేవిగారిచే నేననుగ్రహింపఁబడివాఁడను.

రాజు—నీవు దేవిగారి యనుగ్రహమును పొందినవంగని నీకేమి చేయుచున్నది

కాబట్టి ఇప్పుడు సాగరికావృత్తాంతమును జెప్పుము.

వసం—(వెలుగుపాటుతో క్రిందుచూచుచు కూచున్నాఁడు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఏమి చెప్పినవ్వావు.

వసం—అప్రియమును నీకు చెప్పఁజాలను.

రాజు—(తొందరతోను తొట్రుపాటుతోను) మిత్రుఁడా! అప్రియ మలాగు? ఎఱి నజముగానే యామె ప్రాణమువిడిచినదా? హాస్యమురాలా! సాగరికా! (అని మార్చపోవుచున్నాఁడు.)

వసం—(తొట్రుపాటుతో) క్రియమిత్రుఁడా! ఊటడు మూటడుము.

రాజు—(మార్చతేటి కన్నీటితో)

గీ. వేగప్రాణములార! నన్నిడిచిమీరు

పొందుదక్షిణమునకు నాబుద్ధిపించు.

వేగఁబోరని, మిమ్మామె వెడలలాగు;

దవ్వుగానేగు నిప్పుడాదంతిగమన.

వసం—మఱియొకవిధముగాఁ దలఁపఁబోవము. భీతురాలయినయామెను దేవిగారి రుజ్జయనీనగరమునకుఁ బంపిరని విన్నాను. అందుచేత నేనప్రియమని చెప్పినాను.

రాజు—ఏమీ! ఉజ్జయినికి పంపినదా? రాణి యేమియు నాతోఁజెప్పకయే చేసినదీ! మిత్రుఁడా! ఈసంగతి నీతో నెవరుచెప్పినారు?

వసం—సుసంగత. అంతేకాక యెందునిమిత్త మెకాని యామె యారత్నమాలను నాచేతికివ్వుని పంపినది.

రాజు—మఱియెందునిమిత్తము? నామూటకలుగునిమిత్త మే. కాబట్టి, మిత్రుఁడా! అది యిటులేమ్మ.

వసం—(ఇచ్చుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పుచ్చుకొని చూచి రత్నమాలను హృదయమునందుంచుకొని) అహహా!

గీ. పూర్వమామె కంఠాశ్లేషమునఁ జెలంగి

యపుడుప్రభృష్ట యయియుంట నెంచికూడ

రత్నమాల కుల్యావస్థరహిణిహించి

సఖయగుచునాకు నూటట నలుపుదుండు.

మిత్రుఁడా! ఇది నీకంతమున ధరింపుము. దీనినిజూచుచు నైనను నేను ధైర్యముతో నుండెదను.

వనం—దేవరవాహాన్ని పించినట్లు చెప్పెదను. (అనికంతమున ధరించుకొనుచున్నాడు)

రాజా—(కన్నీటితో నిట్టుచువిడిచి) మిత్రుడా! ప్రియురాలి పునర్దర్శనము దుర్లభము!

విజయ—(భయముతో దిక్కుబుంచుచు) ఈమాట విగ్గలుగా వినకుము. ఇక్కడ దేవిగారి పరిచారిక బద్ధులైనను తిరుగుచుందురు.

[అర్జునుడు వసుంధరయును వేర్రహస్త ప్రవేశించుచున్నది.]

వనం—(దగ్గలుగావచ్చి) మహావధూ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! రుమణ్యుండును మేనల్లుఁడయిన విజయవర్మ దేవరవారికేజో నివేదించుటకయి వచ్చి కాకిట నిలిచియున్నవాఁడు.

రాజా—వసుంధరా! వేగిర మతనిని పిలుచుకొనిరా.

వనం—దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారముగాఁ జేసెదను. (అని వెళ్ళి విజయవర్మతో మరలఁబ్రవేశించి) విజయవర్మా! అరుగోరాజాగారు! ఆయన దర్శనము చేసికొమ్మ

విజయ—(సమావమునకువచ్చి) దేవా! మీకు విజయమగుఁగాక! విజయమగుఁగాక!

రుమణ్యుండును విజయముచేత దేవరవారదృష్టవంతులు.

రాజా—(సంతోషముతో) విజయవర్మా! కోసలరాజా జయంపఁబడినాఁడా?

విజయ—దేవరవారియనుగ్రహమువలన.

రాజా—మేలు! రుమణ్యంతా! మేలు! అచిరకాలములోనే మహాకార్యమును సాధించితివి!— విజయవర్మా! మాకు విశవేదులగా నున్నదిగనుక, ఆకథనవిస్తరముగా వినిపింపుము.

విజయ—దేవరవారు చిత్తశించవలెను. దేవరవారి యాజ్ఞాచొప్పున మేమిక్కడనుండి కొన్ని దినములలోనే యశేక గజతురగ పదాతులచేత వనివార్య మయిన గొప్ప సేనాసమూహము గూర్చుకొని వెళ్ళితిమి. రుమణ్యుండుడు వింధ్యదుర్గమునందున్న కోసలపతియొక్క ద్వారమునలిచి, సేనతో ముట్టిడివేయుట కారంభించెను.

రాజా—తరువాత తరువాత.

విజయ—అర్జునుడు కోసలేశ్వరుఁడును అతిదర్పముచేత రుమణ్యుండునివలన పరాభవమును పహింపలేక, గజసమూహ బాహుళ్యమయిన తనవైద్యమువంతకు యింద్రమువలన పిదగముచేసెను.

వనం—నాశ్చర్యమునకు కంపమొందుచున్నది. వేగిరముచెల్లె.

రాజా—అవంతిరము

విజయ—అతఁడు కృతశిశ్మయుఁడయి,

మహాస్విగ్ధర. సమగంబున్ జేయబింధ్యాచలమునెడలి, చంచన్మదేభాళియుజ్జ్వలి
 ధృముజేల్మొక్కండనంగా దళదళలలమున్, తత్క్షణంబేపదాతిక
 గుమిగాఁద్రొక్కించి యేనువగుచిరకులచేఁ, గూర్చుఁగాబాణవృష్టి
 వృమహాఁగ్రుండై యమణ్యంతుండు రిపుకడిమిన్ జూచిరట్టివైధాటి

కపి నె నవ్వుడు మఱియును—

చ. శిరసులు బాగుపూతములచేత శిరస్త్రుచయంబుతోఁబడన్
 శరములుతాఁకి గాయములకాదను రక్తము జాలువాఁడు గా
 సరభసలీల శస్త్రకవచంబుల తాఁకున నగ్నిప్రట్టఁగా
 దురమొనరించెఁ గోనలుఁడు దూలి ప్రధానబలంబు రూపము

రాజు— ఇదియేమి? మనబలంబులుపహితము భగ్నములగుచున్నవి!

విజ— గీ. మనయమణ్యంతుఁడొక్కఁడు మొనసితాఁకి

మంజరస్థుఁడై పోరాడు కోసలేంద్రు
 సుత్తమాంగంబు ఖండించె నొక్కపెట్ట
 నిశిత విశిఖకంబులు నిగుడఁజేసి.

వసం— జయముకలిగినది! జయముకలిగినది! మనకే జయముకలిగినది! (అని గంతులు
 వేయుచున్నాఁడు.)

రాజు— మేలు! కోసలరాజా! మేలు! శత్రువులుపహితమీద్రకారముగా నీపౌరుషము
 వర్ణించుచుండుట నీవువృతుఁడవయ్యును క్లాఘ్యుఁడవే. తరువాత; తరువాత.

విజయ— దేవా! అనంతరము రుమణ్యంతుఁడును కోసలదేశ పరిపాలనమనికయి
 నాశ్వేష్టభ్రాతృయయిన సంజయవర్మను నిలిపి, గాయపడిన గజబాహుశృంగం
 సేనసంతమ వెంటనడిపించుకొని, మెల్ల మెల్లఁగా వచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు— వసుంధరా! యోగంధరాయణుని కడకుఁబోయి ప్రియవార్తను చెచ్చినందున
 కీతనికి మేము బహుమతి నివృత్తామనిచెప్పు.

వసుంధ— సేనరవారాక్షాపిఁచిపట్టు చేపెవను. (అని విజయవర్మతోఁగూడ నిష్క్రమిం
 చుచున్నది.)

[అవ్వుడు కాంచనమాఁ ప్రవేశించుచున్నది.]

కాంచ— ఓహీ! కాంచనమాలా! నీవువెళ్ళి యామైంద్రజాలిమని రాజాగారివర్మ
 నను చేయించు' మని దేవిగారు నాకాజ్ఞాపించిరి. (అని కోంచెమునడిచిచూచి)
 అయ్యో రాజాగారు, ఆజ్ఞాపనగ్గులు వేల్చెదను. (దగ్గులువెళ్ళి) దేవరత్నము
 మునుఁగో! జంతుమనిఁగో! దేవా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి సనివరజన్మిల్లిన

మైద్రజాలికుడు వచ్చియున్నాడని దేవివారు తమతో విన్నవించుచున్నారు.

దేవరవారాకని? దర్శనమిత్తురుగాక!

రాజా— మాకు వేదకగా నున్నది. ఇప్పుడైంద్రజాలికుని శిష్యునిగా అనకాశంబు.

కాంచ— దేవరవారి యాజ్ఞ వ్యాప్తనఁ జేపెదను. (అని వెళ్ళి నెమలి పింఛము

చేత బట్టకొనియున్న మైద్రజాలికునితోఁగూడమరలప్రసేపించుచు) — అయ్యా!

రండి రండి.

సంపరగా— (వచ్చుచున్నాఁడు.)

కాంచ— అరుగో ప్రభువువారు. వారిసన్నిధికివెళ్ళుము.

సంప— (దగ్గలకువెళ్ళి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! (నెమలిపింఛము

— నాడించుచు సప్రసాదము)

గీ. ఇంద్రజాల నామముగల్గె నెవనివలస

నట్టియింద్రుని చరణంబు లాశ్రయింతు

విజితయశఃడయి మఱి జాలవిద్యలకును

గురువయినయిట్టి శంఖరుఁ గొలుతు నేను.

దేవా! ఏమికావలెను?

గీ. ఆననిమోదను జంద్రుఁడొ, దివినిసగ మొ,

జలములోనగ్నియొ, ప్రదోషంబాపగల,

ప్రభువువారికి దేనిపైవాంఛగలదొ

యదియనిధింపు నానీతియంగవలయు.

గీ. హరిహర బ్రహ్మలాదిగా సఖిలసురల

మింటఁజూపెంటునిప్పడ మీకు నేను

నిర్ధవిద్యానరామర శ్రీసమాహ

స్మశ్రీమను మీరు చూడుఁడీ వింగిమోద.

దశం— మిత్రుఁడా! జాగ్రత్తగానుండుము. ఇటువంటి గర్వముగలవానికి సర్వము

సంభాష్యమేయగును.

సంప— దేవా! చతురూటలేళి? దేవరవారు మనసులో దేనిని చూడఁగోరుదురో

దానివెల్లను నాగురువుయొక్క తంత్రప్రభావముచేతఁ జూపఁగలను.

రాజా— ఓయీ! దేవివచ్చినదాక నుండుము— కాంచనమాలా! దేవిగారికడకుఁ

బోయి “యోమైంద్ర”జాలికుఁడు నీవాఁడు; తుప్రదేశము విజనముగా చేయఁ

బడినదిగనుక రక్షణనిచెప్పు. ఆమెతోఁగలిసియే మేనివినినోదమును జూచెదము.

కాంచ—ఏలినవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనివెళ్ళి వాగవదత్తా సహితముగా మరల బ్రవేశించుచున్నది.)

వాస—కాంచనమాలా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి వచ్చినాడన్న మాత్రము చేతనే నా కా యైంద్రజాలికునియందు పక్షపాతము కలుగుచున్నది.

కాంచ—శ్రుతినింటివంక వాడుగనుక దేవిగారిచే నిరతడాదరింపఁబడఁదగినవాడు. దేవీ! రమ్మరమ్మ. (అనినడచుచు) అయ్యో రాజాగారు. సమీపమునకు వెళ్లుము.

వాస—(దగ్గఱకువెళ్ళి) భర్తా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజా—దేవీ! ఇతఁడు బహువాక్యములు పలికినాడు. కాబట్టి యిక్కడ నే కూరుచుండి యిది చూరము.

వాస—(కూరుచున్నది.)

రాజా—ఓయీ! వివిధములయిన నీయింద్రజాలములను గనఁబఱుపుము.

సంప—దేవరవారి నెలపుప్రకారము చేసెదను. (అని బహువిధముల చిందులు త్రొక్కుచు నెమరిపించునాడించుచు “హరిహరబ్రహ్మ” అను పద్యమునుమరల జదువుచున్నాడు! అప్పుడందఱును విస్మయపడి చూచుచున్నారు.)

రాజా—(సయివంకఁజూచి పీఠమునుండిలేచి) ఆశ్చర్యము!

సంప—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజా—దేవీ! చూడుము—

నీ. పద్మాసనఘండై బ్రహ్మదేవుండవె యొకచోట వెలుఁగొందుచున్నవాడు
శంకరుండలై చంద్రకళావతంసుండయి యొకవంక సౌభగుమీఱు
వైత్యానియతఁడై గదాచక్రఖడ్గకార్యకములతో నాల్గుభుజములందు
నైరావతంబెక్కి యతఁడైదేవేంద్రుండు తిన్నఁగాఁ గన్నడుచున్నవాడు
చరణములనూపురములు సుస్వరములీన
దేవతాసుందరులతోడ దివమునందుఁ
దక్కుగలయట్టి యమరబృందంబులివిగొ
స్మృత్యమొనరించెడును గడు నేర్పుమీఱు.

వాస—ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

సంప—వింద్రజాలికా! మేలుమేలు! నీవు నీనేర్పునంతనుఁ గనఁబఱిచితివి! (రహస్యముగా) ఓరితొత్తుకొడుకా! వింద్రజాలికా! ఈయాపఁబడిన దేవతలతోడను, అప్పురములతోడను మాకుపనియేమి? ఈయనను సంతోషపెట్టఁ గలుగుచున్నెని, సాగరికను జూపుము.

[అవ్వడు వసుంధర వ్రజేశించుచున్నది.]

వసుం— (రాజసమీపమునకు వచ్చి) భర్తా! ఇయి మనుఁగాక! ఇయి మనుఁగాక! ముంద్రయైన యాగంధరాఁడుఁడు దేవరవారి వరజనుని ధానమున “సింహేశ్వర దండయన విక్రమబాహువుచేతఁ బఠపఁబడిన యాతని వ్రధానమంత్రియగు ననుభూతి మనకంఠమై న బాధ్యత్వనితోఁ గూడ వచ్చియున్నాఁడు; అతనికీమంచియు మా ర్థముననే యేలినవారు దర్శనమియ్యఁదగును. నేనును కార్య కేషమును ముగించి దర్శనమునకు వచ్చెదను. అని విన్నవముచేయుచున్నాఁడు.

రాజ— దేవా! కొంచెమునేపింద్రజాలమును చాలించనియమించి, మాపినతండ్రిగారి యుద్ధముండి ప్రధానమంత్రియైన వసుభూతి వచ్చియున్నాఁడు గనుక ముందుగా దేవరవారానికి దర్శనమియ్యవలెను.

రాజ— దేవి చెప్పినట్లు చేసెదను. (పింద్రజాలికునిగూర్చి) ఓయీ! నీవివ్వడు కొంచెము తాగుము.

వసుం— (మరల పింఠముత్రివ్వము) దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అని వెళ్లుచు) దేవరవారవశ్యముగాఁ జూడఁదగినది నానద్ద నిఁక నొక్క వేడుక మా క్రమున్నది.

రాజ— మేముది తరువాతఁ జూచెదము.

రాజ— కాంచనమాల! ఈతనిని తీసికొనివెళ్ళి పారిపోవక మిప్పించుము.

కాంచ— దేవిగారాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను. (అనియైంద్రజాలికునితోఁగూడవెళ్లుచున్నది)

రాజ— (వసుంధరనివంకతిరిగి) నీవెదురుగావెళ్ళి వసుభూతిని తీసికొనిరమ్ము.

వసుం— దేవర యానతిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు)

[వసుంధరఁ జెదురుగావెళ్ళి తీసికొనిరాఁగా వసుభూతియు బాధ్యత్వమును వ్రజేశించుచున్నారు.]

వసుం— మంత్రినిరా! రమ్మరమ్ము.

వసు— (అంతటను గఠయఁజూచి) అహో! ఉదయనమహారాజాప్రభావము!

నీ. విజయగజంబుల వీక్షించిముందుగా ముఖశాలవాకిట మోవమంది తరువాతను క్రమ కురగవయంబులఁ గన్నులపండువు గాఁగఁజూచి యావఁగఁడుకావ్యమోగావరవమున కార్యలోకెంతయు హర్షమొందఁ యటవిమ్మటను దర్శనార్థమువచ్చెడి హృతంపకులతో క్షణమునిలిచి వాకిటనే సింహ శేఖరుల వైభవంబు కల్గియుండిరి క్షణముతో నిష్క్రమింప

ద్యారగతుడైనై కాకుగారవమున

గ్రామ్యుగతిపైతి సగరస్థ కనయట్లు.

బాధి— యధూతీ! చిరకాలమున కిప్పుడు పశ్చిమము అందఁగలవను నంతో నుతి.

శయముచేత నేదో కొత్తయవస్థ ననుభవించుచున్నాను. ఎట్లన—

చ. ముదిమినిబుట్టుకంపము ప్రత్యర్థ భయంబున వృద్ధి గాంచెనున్

గదరకుఁజేఁగఁటల్ మనక గ్రమ్మినదృష్టికి బాష్పవారిచే

నదలికఁలెంచె గడ్గదిక వాదగుస్పృహకాని వాటికి

ముదిమికిపాటు నుయ్యెడును భూధవుఁజూచెను వేడఁదాకిటన్.

వసు— (ముందుకువచ్చి) మంత్రివరా! రమ్మరమ్మ.

వసు— (వసుంధకుని మెడలో రత్నహారము చూచి రహస్యముగా) బాధివ్యా! ఇది మనము బయలుదేలినప్పుడు మారాజుగారు తమకొమార్తెకిచ్చిన రత్న మాలలొకటి నే యున్నది.

బాధి— అమాత్యా! పోలిక యాలాగుననేయన్నది. ఆ హారము నవరింపజాలకు నచ్చినదో యదిగి తెలుసుకొనెదను.

వసు— బాధివ్యా! అడుగవలదు. గొప్పరాజులవద్ద బహురత్నము లుండును గనుక, దానినిపోలివదిమతియొక భూషణముండుటచుద్దభముకాదు. (అనినడచుచున్నాడు)

వసు— (రాజునుద్దేశించి) వత్సరాజా! అడుగోమంత్రి ఎదురుగావెళ్లుడు

వసు— (దగ్గఱకువెళ్లి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు— (లేచి) అభివాదముఁ జేయుచున్నాను.

వసు— దేవరకు గొప్పశ్రేయస్సు కలుగునుగాక!

రాజు— మంత్రికి పీఠముపీఠము!

వసు— (పీఠము తెచ్చి) అమాత్యా! ఇదిగోపీఠము కూరుచుండును.

వసు— (కూరుచున్నాడు.)

బాధి— దేవా! బాధివ్యుఁడు పనిచాసుము చేయుచున్నాడు.

రాజు— (పిత్తునిఁడవేయించి) బాధివ్యా! ఇక్కడ కూరుచుండుము.

బాధి— (కూరుచుండి) దేవీ! బాధివ్యుఁడు పనిమిల్లుచున్నాడు.

వసు— అమాత్యా! అదిగో వానివత్తాదేవి పనిమిల్లుచున్నది.

రాజు— అయ్యా! సమస్తార్థము చేయుచున్నాను.

వసు— దేవీ! వత్సరాజుతో నుత్సాహమున నుపుట్రుని గనుము. (అందఁజూచి కూరుచున్నాడు.)

రాజు—అయ్యో! ఎనుభూతీ! మహానుభావుండయిన నీంహ శత్రువునకు కుళలమా?

వసు—(వయివంకఁజూచి నిట్టూర్పుచిది) దేవా! మందభాగ్యుండనయిన నేనిప్పు

దేమని చెప్పుటకును తెలియకన్నది. (అని క్రించుచూచుచున్నాఁడు.)

వసు—(తనలో) ఇతఁడేమి చెప్పుకో తెలిసికొలేకన్నాను.

వాస—(విషాదముతో తనలో) అయ్యో! ఎనుభూతి యిప్పుడేమిచెప్పుకోగదా,

రాజు—ఎనుభూతీ! ఈవిధముగా నీవేల వ్యాకులపడుచున్నావో వాకుఁడెప్పుము.

బాధి—(రహస్యముగా) అలస్యమేల? చెప్పఁదగినదేమో యిప్పుడేచెప్పివేయుము

వసు—(కన్నీటితో) దేవా! చెప్పుటయశకృతమయినను మందభాగ్యుండ నయిన

నేను దేవరవారికి విన్నవించెదను. నీంహ శేకర్వుని కొమార్తె సౌభాగ్యవతియగు రత్నావళి నేరాజుతనభాగ్యముచేత వివాహమాడఁగాంచునో యాతఁడు సార్వ భౌముండగునని యొకసిద్ధుఁడనతిచ్చెను.

రాజు—తరువాత; తరువాత.

వసు—సిద్ధాదేశమునందలి విశ్వాసముచేత యాగంధరాయణుఁడు దేవరవారి నిమి

త్తము పలుమాలు ప్రార్థించినను వాసవదత్తకు మనఃభేదము కలుగునని నీంహ శే కర్వుఁ డామెనిచ్చుట కొప్పుకొనకపోయెను.

రాజు—(రహస్యముగా) దేవీ! నీపిసతండ్రిమంత్రి యిప్పుడేమి యీలాగున నబ ద్ధము చెప్పుచున్నాఁడు?

వాస—(అలోచించి) ప్రాణేశ్వరా! ఇక్కడ నెవరబద్ధమాడుచున్నారో నేను తెలి యజాలను.

వసు—అమి కేమిసంభవించినది?

రాజు—అనంతరము లావణకమునందు వాసవదత్తాదేవి కాలి చచ్చిపోయినదని జన ప్రతీతిని కలిగించి, నీంహ శేకర్వునికడకు బాధివునిబంపి యాకస్యనిమ్మని మరల నడిగించెను. తరువాత మారాజు కొంతచింతించి, దేవరవారితోడి తమసంబంధము లోపించరాదని యారత్నావళిని దేవరవారికిచ్చుటకుఁ బంపఁగా, మేమామెను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చునపుడు సముద్రములో నోడవగిలి యామెమునిగిపోయి నది. (అని యెడ్డును తలవంచుకొనుచున్నాఁడు.)

వాస—(కన్నీటితో) అయ్యో! నేనుచెడితిని! హా! మందభాగ్యురాలా! హా! పోదరీ!

రత్నావళి! నీవిప్పు డక్కడనున్నావు? వాకుప్రతిపవమిమ్ము.

రాజు—దూఁడుము. దూఁడుము. దైవగతి మనకు దురదగాదుము. ఓడవగిలి మునిగి

పోయినచారును మరల లేచివత్తురనుటకు నీకు వీరే నివర్తనముగా నున్నారా?

(అని వసుధూతి బాధపులను జూపుచున్నాడు.)

రాజు—ప్రాణేశ్వరా! అట్లేయగునుగాక! నాకంతటి భాగ్యమేలాగు నఁ గలుగును రాజు— (రహస్యముగా) బాధవ్యా! దీనివాస్తవమేమి? నాకేమియు తెలియకున్నది బాధ— దేవా! వినుండి.

[తెరలోపల గొప్ప కలకలము.]

ఉ. బ్యాలలగుంపు హర్ష్యముల బంగరుశృంగపు టింపునింపుఁగాఁ
గీలనిండునేడిమి నొగింబుపుడోటల చెట్లువాదఁగా
నీలవయోద శోభనిడ నెక్కినిధూమము కృత్రిమాద్రికిన్
స్త్రీలాలంక సంతిపురిఁ జేరెనాత్మగ సన్నియయ్యెడన్.
గీ. లావణకముచెంత దేవి కాలిగతించె
నన్న యాప్రవాద మరయ నిపుడు
సత్యమాననంగ బ్యాలాసమాహంబు
పొదివియొకట సంతిపురిని గ్రమ్మె.

[అందఱును తొందరపడి చూచుచున్నారు.]

రాజు— అంతఃపురమున నన్ని ప్రట్టివదాయేమి? (తొలుపాటుతో లేచి) అయ్యా!

వాసవదత్త కాలిపోయినదేమో! ఈ వాసవదత్త! ఈ ప్రియురాలా!

వాస—ఇదియేమివిభ్రాంతి? నేను మీపార్శ్వముననే యున్నాను. ఓరాజా! కాపాడుము, కాపాడుము.

రాజు— దేవీ! తత్తరపాటువలన పార్శ్వస్థురాలవయియున్నను నిన్ను చూడలేక పోయితిని! (అని యామెచేయిపట్టుకొని) దేవీ! ఊటడుము.

వాస—ప్రాణేశ్వరా! ఈమాట సన్నఁగూర్చి నేనుచెప్పలేదు. దయమాలినదానసయి నేనక్కడ సాగరికను గొలుసులుచేసి కట్టిపెట్టి యుంచినదానను. అది వివత్తు నొందుచున్నదిగనుక దానిని కాపాడుము.

రాజు—ఏమీ! సాగరిక వివత్తులోనున్నదా? అక్కడకు వెళ్లెదను.

వసు—దేవా! ఏమి? నిష్కారముగా మిదుకవలె నన్నిహాశ్రముమీది కలక పాహించుచున్నావు?

బాధ— దేవా! వసుధూతి యుక్తమయిన మాట చెప్పినాడు.

వసం—(రాజు నుత్తరీయముతో పట్టుకొని) విత్తుఁడా! సాహసముచేయవలెను.

రాజు—(ఉత్తరీయమును రానుకొని) ఓరిమాన్యుడా! సాగరిక వివత్తుకొలుచున్నది

ఇప్పుడును నేను ప్రాణములను కాపాడుదురా? (అని యగ్నిప్రవేశముననటించి
పాగలో బాధపడుచున్నట్లు నిశ్చయించుచున్నాడు.)

రాధా— ఏమి? ఈస్వల్పవిషయమున భరతకుల మంతటితో నశింపవలసినదా? వట్టి
మాటలతో నేమిప్రయోజనము? నేనును స్వామిభక్తికిఁ దగినట్లు నడచెదను.

రాజా— ఓ. ఇట్లన! ప్రకాంతిఁబొందుము ప్రకాంతినిబొందుము; ధూమమార్పమీ;
నిలువక మంటగుంపులను నీవిటులేటికిఁ దేర్చుదేవుడైఁ
దలఁపఁ బ్రయచియోగ కిభదగుఁడఁగాక చెలంగునన్న నీ
విలనిఁక నేమిచేయఁగల నీప్రళయగ్ని భూసమృద్ధిచేక.

రాజు— ఏమి! దుఃఖభావనమైన నావచనముచేతనే ప్రాణేశ్వరునశించిధావళ్ళ కంభ
నించినది! ఇక్కడనుండేనే నేమిచేయను? నేనును ప్రాణేశ్వరునితోడనే చనియొదను

జనం— అమ్మా! నేను నీకు ముంచుగా దారితీసెదను.

జను— ఏమి! వత్సరాజు! వన్నీలోనే ప్రళయించినాడు! రాజపుత్రికయొక్కవిష
తునుకూచి యిక్కడనే దేహమువిడుచుట నాకును యుక్తము.

రాధా— మా! మహారాజా! ఏమి? నిష్కారణముగా భరతకులమునకు సంకయస్థితిని
దచ్చిపెట్టినావు! నేను ప్రభుభక్తికిఁదగినట్లు ప్రవర్తించెదను. (అని యందఱును
అగ్నిప్రవేశమును నటించుచున్నారు.)

రాజు— (కుదీర్గుజ మదయిటచూచి) ఈయవస్థలోనున్న నాకు దీనివలన నేమిఫలము
కలుగును? (ముందుకుచూచి మార్గముతోడి తర్రరపాటుతో) అదిగో వన్నీకాన్య
అటు సమీపింపఁగా సాగరిక కవఁబడుచున్నది. నేను జేగిరము వెళ్ళి యామె
ను కాపాడెదను.

[అప్పుడు సంకల్పతో సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సాగ—(అంతటను గలయఁజూచి) నాభాగ్యముచేత వన్నీహోత్రుఁడంతటను ప్రజ్వ
రిల్లుచున్నాడు. ఇప్పుడు నాకు దుఃఖావసానము కలుగును.

రాజా— (వేగముగా చేరఁజోయి) ఓప్రియురాలా! ఏమి? ఇప్పుడు సహితము ప్రా
ణమును వేక్ష నేయచున్నావు!

సాగ—(రాజునుకూచి తనలో) ఏమి! నాప్రియతమునికూచి మరల నాకు జీవితాళి
కలుగుచున్నది! (ప్రకాశముగా) భర్తా! రక్షింపుము; రక్షింపుము.

రాజు— ఓపి విడిచిదానా! భయపడకుము.

గీతపద్యము— జీగము కహేణుంపు మీ సూతుసంపదయంబు;

(ముందువంకఁజూచి) బాకట! మందెడు వ్రసగరితాంకుకంబు;

(నిపుణముగాఁజూచి) తలఁకదేటికి? సంకిర్ణు చాల్చినా?

బడిగ నినుఁగాకు; నన్నీవు బట్టుకొమ్మ.

(అని కంఠమును కాఁగిరించుకొని కన్నులుమాసికొని స్వర్ణముఖము నభిసంజూచుచు) అహా! నాసంతాపమంతయు త్వణములో పోయినది! ఓ ప్రియారా! ఊటడుము; ఊటడుము.

సీ. సుదతిరా! నిన్ను ముట్టముగాఁ జుట్టుకొనియు

నన్నీహోత్రుఁడు నిను గాల్చు దయ్యెనిపుడు;

తలఁచిచూడంగ నాతని తాపమునును

నీదు స్వర్ణయై పొరియించు నిక్కముగను.

(కన్నులు తెరిచిచూచి) ఓహా! మహాశ్చర్యము! ఈ యగ్నిహోత్ర మేమిటు పోయినది? అంతఃపురముయొక్క యిప్పటియవస్థ యేమయినది? (కావడలైను జూచి) ఏమి? ఈ మెయివంతిరాజతనయా?

వాస— (సంతోషముతో రాజుశరీరమును తడవిచూచుచు) ప్రాణేశ్వరా! భాగ్యవశమున మీ తత్తతశరీరులుగా నున్నారు.

రాజు— ఇతఁడు బాధభివృఁదా?

బాధి— మహారాజ! మీకు జయమగుఁగాక! పుణ్యనళమున దేవర తిన్న గానుండుట చేత మేము మరల పౌరాణములవార మయితిమి.

రాజు— ఇతఁడు ఎసుభూతియా?

ఎను— దేవా! అద్భుతముచేత పరిణమింపబడుచున్నావు.

రాజు— మిక్కిలిదా!

ఎను— దేవరకు జయమగుఁగాక!

రాజు— (అలాఁబించి వితర్కముతో) ఇది స్వప్నమా? మతిభ్రమా? లేక యంద్రశాలమా?

వసం— మిత్రుఁడా! పండితాంబులెవరు. ఇది యంద్రశాలమే. తొట్టకొకట నా యంద్రశాలకుఁడు వెళ్లువచ్చుడు దేవరవారింకొకవిశోదము నవశ్యముగాఁజూడ వెలసెన్నాఁడు. అదేయిది

రాజు— దేవీ! నీమాటనుబట్టి పొగరిక నిప్పుడీవలకుఁ దీసికొనివచ్చివాఁడను.

వాస— (విప్రు) ప్రాణేశ్వరా! నాకంఠయుఁ వెలియును.

వసు— (పొగరికనుజూచి రహస్యముగా) బాధివా! ఈమె మన రాజుకుఁదికతల నున్నది.

బాధ—అమాత్యా! నాకును అలాగుననే కనబడుచున్నది.

వసు—(ప్రకాశముగా రాజాతో) దేవా! ఈకన్యక యెక్కడిది?

రాజు—దేవి యెఱుఁగును.

వసు—దేవి! ఈకన్యక యెక్కడిది?

వాస—అమాత్యా! ఈచిన్నది సముద్రమున దొరికినదనిచెప్పి మంత్రియైన యాగంధ
రాయఁడు నాకొప్పగించినాఁడు. అందుచేతనే యిది సాగరిక యనఁబడు
చున్నది.

రాజు—(తనలో) ఏమి? యాగంధరాయఁడు నాతోఁ గొంచెముయినను శిప్పక
పోయెను! అతఁడీమెను రాజీకేలయర్పించి యుండును?

వసు—(రహస్యముగా) బాధ్రవ్యా! ఈపోలికయు ససంతకుని కంఠము నందలి
రత్నమాలయు నీమె సాగరమునుండి దొరకుటయు విచారింపఁగా నీమె సింహశే
శ్వరపుత్రికయైన రత్నావళియగుటయు స్పష్టమగుచున్నది. (అని సమీపమునకు
వెళ్ళి బిగ్గటగా) అమ్మా! రత్నావళీ! రాజపుత్రీ! నీవిటువంటి యవధను పొంది
యున్నావా?

సాగ—(విసుభూతినిజూచి కన్నీటితో) అయ్యో! మంత్రి! వసుభూతీ!

వసు—హా! చెడితిని! నేను మందభాగ్యుడను. (అని భూమిమీఁదపడుచున్నాఁడు.)

సాగ—హా! మందభాగ్యురాలనయిననేను చెడితిని. హా తండ్రి! హాతల్లి! మీరెక్కడ
నున్నారు? నామాటకుమాటుపలుకుఁడు. (అనిస్థంతాపించుచు మూర్ఛపోవుచున్నది.)

వాస—(తోట్రుపాటుతో) బాధ్రవ్యా! ఈమెనాతోఁబుట్టినవడుచైనరత్నావళియా?

బాధ్ర—అవును. ఈమె నీచెల్లెడ.

వాస—(రత్నావళిని గొంగిలించుకొని) పోవరీ! ఊటకుము; ఊటకుము.

రాజు—ఏమీ! గొప్పవంశమునందుఁబుట్టిన సింహశేశ్వరుడయిన విక్రమ బాహుని
మాటకురాయీమె?

వసు—(తనలో) రత్నమాలనుజూచినప్పు డిటుంటిరత్నమాల సామాన్యజనుల మంద
దని నేను మొట్టమొదటనే తెలిసికొన్నాఁడను.

వసు—రాజపుత్రీ! ఊటపొందుము. ఊటపొందుము. పెద్దదయిన నీయప్పు
నీకొఱకు దుఃఖించుచున్నది; ఆమె నాలింగనము చేసికొమ్మ.

రత్నా—(ఊటడిల్లి క్రిందిచూపున రాజునుజూచి తనలో) శేషపరాధముచేసియున్న
రాజునుగనుక దేవికి ముఖమును మాపఁజాలకున్నాను.

(అని యభూముఖి యగుచున్నది)

వాస—(బాహుబుసాచికన్నీటితో) రమ్మ, అతినిష్ఠురాలైనవాప్రియసోదరి! ఈ లాగునవచ్చి నీపేదనాము గవలబులువుము. (అని కంఠమును కాగిరిందుట నటించి, రాజుతో రహస్యముగా) పాణేశ్వరా! నేనుచేసిన క్రూరకృత్యముచేత నాకు సిగ్గుచున్నది. కాబట్టి యామెయీబంధమును కీస్రముగా విడిపింపుము. రాజు—(సంతోషముతో) దేవిచెప్పినట్లుచేసెదను. (అనిసాగరికకట్టువిప్పుచున్నాడు) వాస—పాణేశ్వరా! మంత్రియైనయోగంధరాయణుడే నన్నింతకాలము క్రూరురాలినిగాఁజేసినాఁడు. అతఁడు నిజము తెలిసినవాడయ్యెను చెప్పినవాఁడు కాఁడు.

(అప్పుడు యోగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

యోగ—ఉ. నావచనంబునంగలిగె నాధునియోగము రాణికంఠయున్;

దేవికిసంభవించు సవతింగనుదుఃఖము; నందుచేతనే

క్షౌవరుడొందు సర్వమహి; మన్నననేయనెవచ్చు దేవి న

న్నావిధమయ్య నాదు మొగమాపెకుఁ జావఁగ లజ్జమయ్యెదన్.

అట్లు కాకపోయిన మతియేమిచేయును? నిశ్చంకముగా కార్యనిర్వహణము చేయు వాఁడు మానసియులయెడలసహిత మిటువంటి స్వామిభక్తిప్రకరమును నెఱపనే నలయును. (చూచి) అదె మహారాజుగారు. సన్నిధికివెళ్లెదను. (సమాపించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవరవారికి నివేదించకుండఁ జేసిన కార్యము నకయి నన్నుక్షమింపుఁడు. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాడు.)

రాజు—మాకు నివేదించకుండ నీవేకార్యమును జేసితివి?

యోగం—దేవరవారు పీఠమును పరిగ్రహింపుఁడు. సమస్తమును విజ్ఞాపనముచేసెదను.

[రాజుతోఁగూడ నందఱును దమతమ స్థానములఁగూరుచున్నారు.]

యోగం—దేవా! వినుఁడు. ఈమె సింహాళదేశాధీశ్వరునికొమార్తె. ఈమెను పాణి గ్రహణము చేసికొన్నవాఁడు సార్వభౌముఁడగునని యొకసిద్ధునివలన నెఱిగి యాతని వచనమువందలి నమ్మకముచేత నేను పలుమాలు దేవరవారి కీమెనిమ్మని పింఛకేశ్వరుని పార్థింపినను వాసవదత్తాదేవికి మనోవ్యభకలగునని యాతఁ డిచ్చినవాఁడుకాఁడు.

రాజు—తరువాత నేమిజరిగినది?

యోగం—(లజ్జతో) అప్పుడు భావణకమున దేవి కాలిపోయినదని ప్రవాదము కలిగించి యాతనిసమ్మంతులమునకు బాధ్యునిఁ బంపివాఁడను.

రాజు—యోగంధరాయణా! తరువాతిసంగతి మేమువిన్నారము. ఏమియున్నాఁదా? యీమెను దేవిగారికొప్పగించినావు?

వసం— మిత్రుడా! ఈరేడు చెప్పకయే యాతని యభిప్రాయము నాకు తెలిసినది ఈమె యంతఃపురమున నుండినదో మీరంతఃపురమునకు వెళ్ళినప్పుడు మీకు నుల ధముగా కనబడునని.

రాజు— యాగంధరాణికా! వసంతకుడు నీయభిప్రాయమును రిన్నగా గ్రహించి నాచా?

యాగం— దేవరవారస్సక్తే.

రాజు— బంద్రావారికుని కృత్యముసహితము నీవనియేయని తలచెదను.

యాగం— అట్లుగాకపోయినయెడల, అంతఃపురమున బంధింపఁబడియున్న యామెకు దేవరవారి నందర్పనమెట్లుకలుగును? ఈమెకనబడకున్న వసుధూతి యామె నెట్లునవాలు పట్టఁగలుగును? (నవ్వుచు) ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినదిగనుక, ఇఁకమీఁద చెల్లెలివిషయముయొ యేమి జరుగవలయునో యిప్పుడు దేవి నిర్ణయింప వలసి యున్నది.

వాస—(చిలునవ్వుతో) అయ్యా! అమాత్యా! రత్నావళిని రాజుగారికిమ్మని స్పష్టముగానే చెప్పరాదా?

వసం— అమ్మ! మంత్రీయభిప్రాయమును సరిగా కనిపెట్టినావు.

వాస—(చేతులుపాచి) రమ్మ. రత్నావళీ! రమ్మ. ఇప్పుడు నాతోడఁబుట్టిన దాన నయినందుకు తగినట్లుకమ్మ. (అని రత్నావళిని తననగలతో నలంకరించి చేయి పట్టుకొని రాజదగ్గఁజరువెల్చి) దేవా! ఈరత్నావళిని ప్రతిగ్రహింపుము.

రాజు— (సంతోషముతో చేతులుపాచి) దేవిగారి ప్రసాదము నెవరు మన్నింప వుండురు? (అని సాగరికము పరిగ్రహించుచున్నాడు.)

వాసం— ప్రియేశ్వరా! ఈమెబుధువులు దూరమున నున్నవారు; కాఁబట్టి యామె తన బంధుబృందము నెప్పుడును తలఁపకుండునట్లుగా నీమెవిషయమున నకుమఁకొమ్మ.

రాజు— దేవి యాక్షాపించినట్లే నడుచుకొనెదను.

వసం—(సంతోషముతో నృత్యముచేయుచు) ఇహిహీ! ఓహో! దేవరకు జయముగఁగాక! ధూతుండలముంతయు నిప్పుడు వాద్రీయమిత్రునియొక్క హస్తగతమైనది.

వసం— రాజపుత్రీ! వాసవదత్తాదేవికి ననుష్కారముచేసి గౌరవింపుము.

రత్నా—(అప్రకారము చేయుచున్నది.)

రాధి—(వాసవదత్తనుగూర్చి) దేవీశబ్దధారణమునకు నీవే తగినదానవు.

వాసం—(రత్నావళిని కాఁగిలింపుకొని దేవీశబ్దముచేత ప్రసాదమును తావుచున్నది.)

బొద్ధి—నేను పద్మక్రమ యంత్రయు నిప్పుడు సభతమయినది.

యాగం—దేవా! నేను దేవత కింకను సేమిప్రియముచేయవలెనో నెలపించు.

రాజు—ఇది గాక యింకను బ్రతుమేమిగలదు?

ఉ. వికమభావతోనొదవె వియ్యము; రాజ్యమునున్ లభించె; భూ

చక్రము చేపడం దొరక సాగరికాసతి పారభూతియ్యె

యీక్రమఁజెల్లెలిం బడసి యెంతయు మోదముఁజెందె రాణి; ని

ర్వక్రతఁ గోసలుల్ కడుఁ బరాజితులైరి, మనమిహిగుగ్గు?

అయినను,

పంచపాది.

గీ. ఎగుధ సప్తాధ్యయగుఁగాక! వాసపుండు

వాస లిచ్చుఁగాక! సదన్తమైనముతను

ద్విజులు లేనియింపుదురుగాక త్రిభువనముల!

సుఖమగునుగాక సతతంబు నుజనకతికి!

చుర్రనకతోరభావలు దొలఁగుఁగాక!

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

సంపూర్ణము.

శ్రీ

ప్రబోధ చంద్రోదయము.

ఇతి

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కావేణి

తెనుగు పండితుఁడుగానుండిన

కందుకూరి - వీరేశలింగము చేత

రదియింపఁబడిది.

త గు కు.

డి. వి. రమణారావు గారి

శ్రీ సాదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడిది.

1914.

కాశీరట్ట]

శానాటకమునందలి పద్య సాత్రములు.

వివేకుడు — శక్తానాటకమునందు, మనస్సునకు నిశ్చితి దేవివఁనఁ బుట్టినవాఁడు.
వస్తువిచారకు, సంహోధుఁడు — వివేకుని నేనానాయకులు.

మనస్సు — వివేకునికిని, మహామోహమునికిని తల్లి.

క్షుడు — వివేకుని నేనానాయకులము.

మతి — వివేకుని భార్య.

జువనివద్దేవి — వివేకుని భార్య.

శోభ — కాంతియొక్కతల్లి.

కాంతి, కరుణ, మైత్రి — వివేకుపక్షమునఁ బనిచేయు పరిచారికలు.

మరికల్పఁడు — మనస్సు కొడుకు.

మైత్రియఁడు — మనస్సు కొడుకు.

చక్రవర్తిదంతుఁడు — వివేకునువలె వద్దేవివలనఁ బుట్టిన శ్మశ్రుఁడు.

విశ్వ — వివేకుని జువనివద్దేవివలనఁ బుట్టిన కూతురు.

సరస్వతి — విష్ణుభక్తి దేవియాజ్ఞవలన మనస్సు శోదార్పవచ్చిన దేవత.

విష్ణుభక్తి — వివేకుని యిష్టదేవత.

పురుషుఁడు — జీవుఁడు.

మహామోహుఁడు — ప్రతి నాయకుఁడు. మనస్సునకు ప్రవృత్తి దేవివలనఁ బుట్టినవాఁడు.

కామఁడు, శోభఁడు, లోభఁడు — మహామోహుని నేనానాయకులు.

రతి — కామనిభార్య.

హింస — శోభనిభార్య.

శృంగ — లోభనిభార్య.

దంభుఁడు — లోభుని కొడుకు.

అహంకారుఁడు — లోభునితల్లి.

నాస్తికత — మహామోహుని భోగభార్య.

అనర్థమంతుఁడు — మహామోహుని భృత్యుఁడు.

వటుఁడు — దంభుని శిష్యుఁడు.

చార్వాకుఁడు, దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు, బుద్ధాగమఁడు, సోమసిద్ధాంతుఁడు — మహామోహుని పరివారములోనివారు.

విదిధాన్యపము — విష్ణుభక్తి దేవి యాపనివద్దేవికడకుఁ బంపినదూత.

శివశాక ప్రస్తావమునం దనేకపురుషులును స్త్రీలును వ్రుతురు.

జి పో స్థా ల ము.

—౫౦౬—

ఈనాటక మేకాలమునందు రచియింపబడినదో నిశ్చయముగాఁ జెలిసికొనుట
 శాధారణు లేదియూఁ గానరావు. గ్రంథకర్తయైన కృష్ణమిత్రుఁడు వృష్ణాంకమునందుఁ
 గుమారిల భట్టుయొక్క పేరు నుదహరింపబడినది యాకని కాలమునకుఁ దరువాత
 పగుట నిశ్చయము. గుమారిలభట్టు కీర్తిప్రకర మేడవ కళాభ్రమధ్యమనందుండి, పూర్వ
 మోహంసానా ర్థికము మువ్వయిన గ్రంథములను రచియింది, బౌద్ధమతమును భరిత
 రుటఁగి మహాప్రాయశ్చము చేసి పశ్చిమిద్ధి కక్కినవాఁడు. ఈనాటకముయొక్కయుద్దేశ
 ముద్దేశితమతమును స్థాపించుటయే యయినను, ఇందెందును దన్మత స్థాపనఁజేయున
 కంకరాచామ్యులవారి పేరుదాహరింపబడి యుండులేదు. కంకరాచామ్యులవాడు హూగ
 శకము బూరావ సంవత్సరమునందుఁబుట్టి తొమ్మిదవకళాభ్రారంభముఁబ్రబలియెనా
 రని యిప్పు డిందుమందుగా నిశ్చయించఁబడినది. కాఁబట్టి యీనాటకము కీర్తిప్రకర
 మేడవ కళాభ్రమనకును తొమ్మిదవ కళాభ్రమనకును మధ్యకు జేయఁబడినదని చెప్ప
 వచ్చును. మఱియును కంకరాచామ్యురి కాలమునందు ముంపనమిత్రుఁడు మొదలైన
 ముక్తిబాతి బాగ్విక్రమ లనేపలు గుహవిద్వాంసులగుటయు, గ్రంథకర్తయొక్క జాతివా
 దగుటయుఁగూడ కానిర్ణయమును గొంత తోడుపడుచున్నది. అంతేకాక యీ
 నాటకమును కీర్తివర్మయను రాజాసమృథులనుఁ బ్రయోగించినట్లు ప్రస్తావన వలన
 తెలియవచ్చుచున్నది. కీర్తివర్మయను చాళుక్యరాజొకఁడు హొణకకములకుఁ జగంక
 త్సరము మొదలుకొని ౭౫౭వ సంవత్సరము వరకును కళ్యాణనగరమునందు రాజ్యముచేసి
 యున్నాఁడు. నాటకప్రస్తావనయందుదాహరింపబడినకీర్తివర్మయితఁడేయనినపక్ష
 మున, ఈప్రబోధవంద్రోదయనాటకము సంస్కృతమునహొణకకము ౭౪౭, ౭౫౭వ సం
 వత్సరములమధ్యను రచియింపబడి యుండును. కాళికాపురమునురాధాపురమునునదికా
 యటచేరఁ గవి వంగదేశపు వాఁడయినట్లు కానఁబడుచున్నను, ఈనాటకము దక్షిణ
 హిందూదేశమునందే విస్తారముగా వ్యాపింపియుండుటచేతను నాటకమునందక్క
 నక్కడఁ దక్షిణ హిందూస్తానమునుగూర్చిన ప్రస్తావన కానఁబడుచుండుటచేతను గ్రంథ
 కర్తకాళ్యాణ నగరమునందేయండి యప్పుటనే గ్రంథరచన చేసినట్లుహించ వలసి
 యున్నది. ఈనాటకము, హొణకకము గరరాజవ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతను
 గగంప సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమునందును నంది నంగయ్య గంట వల్లయ్యయను
 కవులచేఁ జేయఁబడిన ప్రబంధ రూపమున పయిదాశ్యాసముల పద్యకావ్యముగా రచి

అయింపబడినది. కాబట్టి నాటకము పడునేనన కథాభాంతమునకే మిక్కిలి పొడవైన ముయి యప్పటికే మిక్కిలి పురాతనమైనదిగా గావించుచున్నది.

నేరీనాటకమును ౧౮౫౩ సంవత్సరమునందు గొంత తెలిగించి యింతటి ప్రధానముగా నానందత్వమునందు విశేషవర్ణనలోఁ బ్రకటింపితినిగానయిప్పడుకొన్ని కారణములచేత గ్రంథమును ముగింపక యిట్టి నామిత్రులు కొందఁ జీనాటకమును శిశువుగా ముగించి ప్రయోగపలననదని నాపే వ్రాయుచువచ్చుటచేత గతనందత్వరమునందు మరల సారంభించి చింతామణిపత్రిక కప్పడప్పుడు వ్రాసి గ్రంథమును శిశువుగా ముగించినాను. ఈ భాషాంతరముయొక్క యొగ్యతాయొగ్యతలకు దీనిం జనువునాదే నిర్ణయింప నర్హులుగాన నేనావిషయమునుబట్టి యిచ్చట వ్రాయవలసిన చునిలేను. భాషాంతరము నంతనుసాధ్యమై నంతవఱకుమూలగ్రంథము సారముగానే చేసియున్నాను.

ఈనాటకమునందలి కథ వేదాంతమును మేయియినను కృష్ణమిత్రుఁడు దీనిని హృదయగంజకముగాను ముబోధముగాను జేసియున్నాఁడు. ఇందు విశేషము (జ్ఞానము) నను మహామహము (అజ్ఞానము) ననును పోరాటముజరగఁగా మొదట నజ్ఞానమే ప్రబలముగానున్నను గడపట జ్ఞానముచేతఁ బరాజితమయి యడఁగిపోయినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇందునుగూడ దుర్గుణములు పురుషులుగాను స్త్రీలుగాను జెప్పఁబడి యాయా పక్షములయందు వానివాని ప్రభావములో మిక్కిలిమ సూచకముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఈవిషయ మిందలికథను జదివినను పాత్రములను బరిశీలించినను బోధపడునుగాన నే నేవిషయమును బెంచి వ్రాయుక, ఈనాటకము సాంధ్యోపసరములోఁ గలిగిన నా క్షరమౌడములను దీనిం జనువువాడు చున్నంతరని జేడంచు నీయఃపాద్యాలమును ముగించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము.

చి. అ. బాన్ ౧౮౯౨ సం॥

కందుకూరి-విశేషలింగము.

రెండవ కూర్పు.

మొదటికూర్పునఁ బ్రస్తావనలో గోపాలునిగూర్చి చూర్చినవిషయ మిశూద్యః మూలగ్రంథము సారముగా సంస్కరింపఁబడినది.

శివ ప్రసాద.
బి. 18-10-98.

కం-పి.